

A scene from the movie 'Alice in Wonderland' showing Alice in a blue dress standing in a fantastical garden. In the foreground, the White Rabbit is visible. The background features a table set for a tea party and a large, gnarled tree.

E-TEXT

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

**Електронна хрестоматія
5 клас**

**Ольга Ніколенко, Лідія Мацевко-Бекерська,
Людмила Ковальова, Вікторія Туряниця,
Ольга Орлова, Дмитро Лебедь**

E-TEXT

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Електронна хрестоматія

5 клас

Київ
ВЦ «Академія»
2021

Умовні позначення

Барви художнього твору

Готуємося до читання

Читаємо з розумінням

Любіть Україну

CLASSROOM – інтерактивні запитання і завдання

Ніколенко О.М., Мацевко-Бекерська Л.В., Ковальова Л.Л., Туряниця В.Г., Орлова О.В., Лебедь Д.О. Зарубіжна література: Електронна хрестоматія для 5 класу закладів загальної середньої освіти. – К.: ВЦ «Академія», 2021. – 142 с.

Електронна хрестоматія входить у навчально-методичний комплект до підручника «Зарубіжна література. 5 клас» (автори О.М. Ніколенко, Л.В. Мацевко-Бекерська, Н.П. Рудніцька та ін.), відповідає модельній навчальній програмі із зарубіжної літератури «Школа радості» (2021) та новому Державному стандарту базової середньої освіти (2020). Видання не повторює, а доповнює підручник, забезпечує поглиблення знань учнів про творчість письменників і варіативність вивчення окремих тем у модельній навчальній програмі із зарубіжної літератури. Осягнення художніх творів зарубіжних авторів у найкращих українських перекладах сприятиме підвищенню інтересу школярів до читання, формуванню в них якостей компетентних мовців і читачів. З метою кращого засвоєння учнями шедеврів різних країн і народів до художніх текстів подано інформацію про митців, аналіз основних сюжетних ліній і образів, а також компетентнісні питання й завдання. Хрестоматія дає можливість учням прочитати більше, ніж у підручнику, цікавих творів класики й сучасності, дізнатися про життя і пригоди улюблених персонажів. Для учнів закладів загальної середньої освіти України (з українською мовою навчання).

*На обкладинці – кадр із кінофільму «Аліса в Країні Див»
(реж. Тім Бертон, США, 2010 р.).*

СКАРБНИЦЯ НАРОДНИХ КАЗОК

Індійська народна казка.	5
Фарбований шакал.	7
Японська народна казка.	9
Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик.	10
Китайська народна казка.	13
Пензлик Маляна.	15
Червоний ліхтарик.	19
Арабська народна казка.	28
Синдбад-Мореплавець (перша подорож).	30

ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ СВІТУ

Астрід-Анна-Емілія Ліндґрен.	35
Пеппі Довгапанчоха (Уривки).	38
Калле Блюмквіст та Расмус (Уривки).	60

СЛУХАЄМО ГОЛОСИ ПРИРОДИ

Йоганн-Вольфганг Гете.	75
Нічна пісня подорожнього.	76
Генріх Гейне.	78
«Задзвени із глибини...».	80

СИЛА ТВОРЧОЇ УЯВИ

Льюїс Керролл.	82
Аліса в Країні Див (Уривки).	85

У ВИРІ ЗАХОПЛИВИХ ПРИГОД

Туве Янсон.	103
Капелюх Чарівника (Уривки).	105
Зима-чарівниця (Уривки).	112
Пауль Маар.	131
Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу (Уривки).	134

СКАРБНИЦЯ НАРОДНИХ КАЗОК

Індійська народна казка

Знання – це добро, що не знає втрати,
ані злодієві, ані цареві його не відібрати.

Індійське прислів'я

*Невідомий автор. Ілюстрація до «Панчатантри».
Фрагмент. бл. 1200 р.*

Барви художнього твору

Однією з найдавніших індійських пам'яток, що дійшла до наших часів, є книжка «Панчатантра». Вона написана мовою давніх індійців – санскритом, у якій беруть витоки багатьох європейських мов, у тому числі й української. Історія виникнення «Панчатантри» достеменно не відома, як і її оригінал, оскільки вона збереглася в кількох варіантах (без авторства).

Деякі вчені вважають, що укладачем цієї книги був джайнський монах Пурнабхадра, котрий приблизно в 1198—1199 роках опрацював індійські фольклорні джерела і створив великий збірник творів із повчальним змістом. Але це лише одна з версій, існують й інші.

Коли ж була створена «Панчатантра»? Учені дійшли висновку, що приблизно в IV ст. н.е., коли побутові оповідки набули ознак казки (чарівної, про тварин, соціально-побутової).

Із санскриту назву пам'ятки «Панчатантра» (*панча* – п'ять, *тантра* – книга) перекладають по-різному: «П'ять книг», «П'ять повчань», «П'ять хитрощів», «П'ять кошиків житейської мудрості».

У книжці п'ять частин (тантр): «Втрата дружби», «Придбання друзів», «Про війну ворон і сов», «Втрата набутого», «Несподівані діяння». Щоб надати їй цілісності, на якомусь етапі з'явилося обрамлення (рамка) – слово про нерозумних синів царя Амарашакті, яких відправили на навчання до мудрого брахмана (представник вищого суспільного кола в Індії, духовний наставник) Вішнушармана. Він починає розповідати історію, герой якої, в свою чергу, розповідає іншу, в яку

вставляється ще одна оповідка. Так триває до п'яти разів. Потім усе починається спочатку. Згодом цей прийом набув поширення не тільки в Азії, а й у Європі.

На початку «Панчатантри» проголошено основну мету книги – слугувати її читачам (передовсім юним) «наукою розумної поведінки». Щоб виконати доручення царя Амарашакті (якогома швидше навчити царевичів – за шість місяців), Вішнушарман узявся писати «Панчатантру». Прочитавши мудрий і захопливий твір, юнаки набули необхідного досвіду й розуму.

Отже, кожна з п'яти частин «Панчатантри» ілюструє заповіді житейської мудрості. Перша частина – «Втрата дружби» – розповідає про витівки шакала, котрий руйнує небезпечну для нього дружбу бика та лева. У другій частині – «Придбання друзів» – показано, як слабкі істоти – ворон, миша, газель і черепаха, – діючи спільно, здатні допомогти одне одному й перемогти сильніших за них. Третя частина «Про війну ворон і сов» навчає різних прийомів воєнної науки, серед яких надано перевагу хитрощам. Четверта частина – «Втрата набутого» – це історія про мавпу, якій удалося обманути дельфіна, що хотів отримати її серце, а вона прагнула вибратися з моря на сушу. П'ята частина – «Несподівані діяння» – розповідає про вчинки, зумовлені жадібністю, недбальством, нерозважливістю.

Численні оповідки «Панчатантри» містять різноманітні настанови й практичні поради. У збірці викриваються ненажерливість, користолюбство, невдячність, пихатість, водночас утверджуються вірність, дружба, співчуття до ближнього та інші чесноти. Найголовніша цінність, проголошена в «Панчатантрі», – є розум як основна умова людського життя і добродійності.

«Панчатантра» стала напрочуд популярною за межами Індії. Її перекладали багатьма мовами світу. «Панчатантра» відома в Європі з XVIII ст. у зв'язку з поширенням інтересу до Індії та країн Сходу. Багато європейських письменників використовували у своїх творах казкові сюжети й образи цієї давньоіндійської пам'ятки. Відлуння «Панчатантри» можна простежити у творі «Райнеке-лис» Й.-В. Гете, байках Ж. де Лафонтена, І. Крилова та ін.

«*Фарбований шакал*» – один із казкових творів, який увійшов до «Панчатантри». У ньому змальовано життя тварин, яке дуже подібне до життя людей. Тварини вміють говорити, здатні на людські почуття, здійснюють учинки, притаманні людям. В алегоричній формі розкрито особливості реального світу, у якому люди інколи діють нерозумно, припускаються помилок. Основна мета казки «Фарбований шакал» – навчити слухачів/слухачок (і читачів) розуму, довіряти не зовнішньому вигляду чогось, а його сутності, проникати в глибину явищ і довколишнього світу, а також бути собою, вчитися розрізняти тих, хто своїми хитрощами вводить в оману інших. В образах тварин утілено риси людей, які нерідко трапляються і в нашому житті.

Фарбований шакал

Готуємося до читання

Чому звірі повірили шакалові? А чому вони його покарали?

Читаємо з розумінням

У лісовому краю жив шакал на імення Чандарава. Одного разу від лютого голоду він забився у місто. З усіх сторін збіглися голодні пси і, голосно гавкаючи, кинулися на нього. Нещадно покусаний, рятуючи життя, шакал шмигнув у дім маляра, а там ускочив у велику бочку із синньою фарбою. Звідти він виліз геть синій. Пси, що чекали на нього під дверима дому, навіть не впізнали його, і пофарбований шакал спокійно побіг до рідного лісу.

Забачивши дивовижного звіра із синньою, як у самого бога Шіви, шиєю, лісові мешканці – леви, тигри, пантери, вовки та й усі решта – із жахом кинулися тікати.

– Хто знає, чого сподіватися від цього чудовиська, приказували вони. – Краще сховатись од нього подалі.

– Чому ви всі втікаєте? – зупиняв їх Чандарава. – Вам нема чого боятись! Мене сьогодні сотворив сам Брахман. «Віднині, помазаний мною на царство, – сказав він, – ти будеш володарем над усіма звірами».

– Прав нами, о царю! – визнали його лісові мешканці.

Новоспечений «цар» подарував левові посаду головного радника, тигра зробив керуючим палацом, пантері довірив охорону царської скарбниці, а вовка призначив палацовим сторожем. Зі своєю ріднею, шакалами, він навіть не захотів говорити: наказав вигнати геть усіх до одного.

Із того часу всі хижачи приносили здобич шакалові, а вже він – своєю царською владою – розподіляв її між своїми підданими.

Якось, сидячи на раді, він почув десь далеко тужливе виття шакалів. І тут од великої радості з його очей полилися сльози, він вскочив і голосно завив у відповідь. Звірі одразу збагнули, хто перед ними.

– Як же обдури нас цей пройдисвіт?! – у гніві вигукували вони.

– Це ж усього-на-всього жалюгідний шакал! За обман – розірвати негідника!

Шакал намагався було втекти, але його наздогнали й роздерли на дрібні шматки.

(Переклад Ольги Бондарук)

Любіть Україну

Збірку «Коли ще звірі говорили» (1903) І. Франко написав під безпосереднім впливом «Панчатантри». Митець називав цю давню індійську пам'ятку однією зі «скарбівень старих традицій». Він уважав, що з'ясування часу створення «Панчатантри» ускладнюється тим, що «оригінал твору давно втрапився, а до нас дійшли тільки пізні й дуже змінені його редакції, так що оригінал приходиться відтворювати за давніми перекладами перськими, арабськими, монгольськими і т.д.».

Порівняйте індійську народну казку «Фарбований шакал» і казку «Фарбований лис» І. Франка.

CLASSROOM

УСНО

1. Чому шакал на ймення Чандарава опинився в місті?
2. Яка подія різко змінила життя шакала? Перекажіть епізод казки, де це зображено.
3. Висловіть власне ставлення до Чандарави.
4. Чи змінилося щось у житті звірів, коли царем став Чандарава? Хто і які посади з них отримав? Що сталося з його ріднею?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

5. Чи тільки шакал висміюється у творі? Доведіть свої міркування.
6. Які риси людських характерів розкрито в казці?
7. Поділіть казку на частини, назвіть їх.
8. Визначте різновид казки «Фарбований шакал». Назвіть її основні ознаки.

ПИСЬМОВО

9. Складіть 1–2 речення із висловом *фарбований шакал* у прямому або переносному значенні.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

10. Які звірі діють у казці? Назвіть їх, знайдіть інформацію про них та їхні світлини в Інтернеті.

ДОСЛІДЖЕННЯ

11. Хто в казці боїться і хто не боїться шакала? А в реальній природі?

ВАША ТВОРЧІСТЬ

12. Намалуйте «палац», де правив фарбований шакал, і його підлеглих. Прокоментуйте. Доберіть цитату до свого малюнка.

ПРОЄКТ

13. Створіть проєкт «Шіва і Брахман – персонажі індійської міфології та фольклору».

У КОМАНДІ

14. Підготуйте комікс (або інсценізацію) казки «Фарбований шакал».

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

15. У яких випадках ми вживаємо вислів *фарбований шакал*? Чи траплявся у вашому житті подібний епізод?

Японська народна казка

Кохану дитину посилає у подорож.
Японське прислів'я

О. Михайлова-Родіна.

Ілюстрація до казки «Іссумбосі, або Хлопчик-Мзінчик»

Барви художнього твору

Оскільки Японія розташована на островах (майже 7000), між якими в давнину нерідко виникали протистояння, точилися війни й поміж різними містами, різними правителями, – усе це знайшло відображення в японських чарівних казках, герої яких наділені особливою силою й мужністю, і яких постійно очікували небезпечні випробування. Герої віддано служили тим, хто брав їх на службу, а служба була їхньою працею. Від поняття «служба» утворилося японське слово «самурай» – тобто людина, яка служить, – воїн у давній Японії. Він сміливо вступав у боротьбу з ворогами свого господаря, а також ворогами його дому, захищав мечем (а меч – символ воїнської сили, честі, гідності, а також символ бога чи навіть сам бог) тих, кому присягався на вірність.

У народній казці «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик» знаходимо відлуння тих далеких часів, коли в Японії відбувалися війни, а також уявлення давніх японців про службу й людину, яка чесно служить. Іссумбосі – яскраве втілення японського національного характеру – героїчного й чесного у виконанні свого обов'язку. Його чарівне походження (народження в однієї бездітної пари) і маленький зріст (малий, як мізинець) тільки увиразнюють ту величезну сміливість, якою він наділений. Іссумбосі попросив батьків відпустити його в столицю шукати кращої долі. Не забув узяти із собою й меч, зроблений із голки. У столиці він знайшов гарну службу – у вельможі. І вельможа, і його родина оцінили найкращі якості героя – працьовитість, жвавість, кмітливість. У цій казці

ми знаходимо ідею утвердження людини з народу у вищих колах суспільства (в столиці, серед вельмож) своїм розумом, працею, здатністю чесно служити. Коли на доньку вельможі напали чудовиська, Іссумбосі не злякався і мечем-голкою подолав їх. Чарівний предмет – молоток, що залишився після чудовиськ, котрих прогнав Іссумбосі, допоміг йому стати людиною звичайного зросту й одружитися з донькою вельможі. Отже, в казці «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізничик» прославляється не тільки сміливість і кмітливість героя, а і його відданість службі (своїй праці). У фіналі твору утверджується ідея рівності, якої досяг герой завдяки особистим якостям: Іссумбосі з дружиною, його батьки і вельможа живуть усі разом у столиці в добрі й щасті.

У японських казках ми знаходимо ті моральні цінності, що й нині поважають у Японії – життя в злагоді з природою, чесне служіння (або праця), виконання свого обов'язку перед іншими людьми, батьками, вітчизною. Героїв, що втілюють ці національні цінності, тому й називають *національними*.

Іссумбосі, або Хлопчик-Мізничик

Готуємося до читання

Пригадайте українську народну казку про Котигорошка. Після прочитання казки «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізничик» визначте подібність між українським і японським персонажами.

Читаємо з розумінням

Давно колись жили собі чоловік і жінка, та не було в них дітей. А тому ходили вони щодня у храм молити богів, щоб ті послали їм хоч би малюсінького хлопчика.

І от одного дня знайшовся в них синок завбільшки з мізничик.

– Ой, яка гарненька дитина! – раділа мати.

– Скоро підросте і нам допомагатиме! – тишився батько.

Батько й мати назвали сина Іссумбосі, тобто Хлопчик-Мізничик, і берегли його як зіницю ока. Хлоп'я було розумне, та от біда – нітрохи не росло.

Минув час, і от надумав Іссумбосі вибитися в люди, впав навколішки перед батьками і просить:

– Будь ласка, відпустіть мене в столицю.

Спочатку батько й мати не знали, що й відповісти, але згадали, який він у них розумний, і погодилися з його проханням. Хлопчик зробив собі меч із голки, що дала мати, і вранці всі троє подалися на берег річки.

– До побачення! – гукнув Іссумбосі і поплив униз за водою у чайній чашці, веслуючи паличками для їжі – хасі.

Через кілька днів добрався він до столиці, переповненої людьми, каретами і кіньми.

– Оце так столиця! – промовив хлопчик, прошмигуючи між ногами у людей.

Невдовзі його увагу привернув величезний будинок.

– Дозвольте зайти! Дозвольте зайти! – гукнув Іссумбосі щосили, стоячи на ганку.

За якийсь час двері відчинились, і на порозі з'явився ошатно вдягнений вельможа.

– Дозвольте зайти! – так само голосно повторив Іссумбосі.

– Цікаво, хто це говорить? Спантеличений вельможа оглянувся навколо.

– Я тут! Я тут!

Іссумбосі вибрався з дерев'яного взуття гета і затупцяв ногами.

– Ого, який дивовижний чоловічок! Вельможа посадив Іссумбосі на долоню.

– Мене звати Іссумбосі. Я хотів би стати вашим слугою, – мовив хлопчик.

– Гарзд, я беру тебе на службу.

Вельможі відразу сподобався цей маленький, але жвавий хлопчик.

Іссумбосі був працьовитий і кмітливий, а тому в домі всі його любили. Та найбільше припав він до серця дочці багатого вельможі.

Одного разу Іссумбосі супроводжував її до храму. Дівчина боялася, щоб на хлопця не наступили ногою, і посадила його за пояс свого кімоно. Коли ж вони поверталися додому, в темній вулиці на них раптом напали два оні – чудовиська в людській подобі з бичачими рогами і тигрячими іклами.

– Стривайте! Я вам покажу!

Іссумбосі вискочив з-за пояса дівчини і замахнувся мечем-голкою.

– Ха-ха-ха! Що це за дрібнота? – зареготав один із напасників і, схопивши Іссумбосі лапою, кинув його собі в пащу.

Хлопчик був маленький, тож міг вільно бігати в животі чудовиська і колоти його мечем.

– Ой, болить! Ой, болить! – заволато чудовисько і, випльнувши хлопчика з пащі, дременуло світ за очі.

Тоді Іссумбосі стрибнув на обличчя другого чудовиська і виколов йому око.

– Ой, рятуйте! Ой, рятуйте! – затуливши обличчя лапами, заволав другий напасник і накивав п'ятами.

Коли Іссумбосі опам'ятався, то побачив перед собою на землі маленький чарівний молоток – скарб чудовиськ.

Дочка вельможі махнула цим молотком і промовила:

– Іссумбосі, стань великим!

І тоді сталося чудо: Іссумбосі почав рости і за мить перетворився на вродливого юнака.

Кажуть, що незабаром після того Іссумбосі оженився з дочкою вельможі, викликав до столиці своїх батьків і всі вони зажили разом у добрі і в щасті.

(Переклад Івана Дзюба)

CLASSROOM

УСНО

1. Поділіть казку «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізічник» на частини, назвіть кожну з них.
2. Перекажіть текст казки по частинах і повністю.
3. Сформулюйте по 1—2 запитання до кожної з частин твору.
4. Який подвиг здійснив герой? Які риси характеру він виявив при цьому?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

5. У чому полягає секрет сили героя?
6. За які чесноти винагороджений Іссумбосі?
7. Розкрийте особливості чарівної казки на прикладі твору «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізічник».

ПИСЬМОВО

8. Випишіть із тексту казки прикметники, які характеризують образ Іссумбосі. Доповніть цей перелік 2—3 власними прикметниками.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

9. Створіть презентацію за змістом казки «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізічник». Доберіть цитати.

ДОСЛІДЖЕННЯ

10. Відомі дві давні столиці Японії – Кіото й Едо (стара назва Токіо). З допомогою Інтернету й довідникової літератури дізнайтеся про життя давніх японців у Кіото й Едо. Доберіть світлини. Висловіть власну гіпотезу, до якої столиці подався шукати кращої долі Іссумбосі.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

11. Створіть комікс (або постер) за казкою «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізічник». Прокоментуйте.

ПРОЄКТ

12. Знайдіть у казці слова на позначення предметів побуту японців. Доповніть словник японських слів власними знахідками. Створіть візуальний словник (слово – зображення).

У КОМАНДІ

13. Гра «*Реальні та чарівні речі в казці*». Поділіться на дві команди. Кожна команда має запропонувати іншій зображення предметів із казки «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізічник». Інша команда повинна розповісти про призначення тих речей та їхню роль у творі.

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

14. Чого навчає казка «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізічник»?

Китайська народна казка

Учитись – однаково, що гребти проти течії;
тільки перестав – і тебе понесло назад.

Китайське прислів'я

Хан Хуан. Сад учених. VIII ст.

Барви художнього твору

У Центральній та Східній Азії на березі трьох морів (Жовтого, Східно-Китайського і Південно-Китайського) розташована країна давньої культури – Китай, що подарувала світові величезну кількість мистецьких надбань і наукових відкриттів. Багато речей, без яких неможливо уявити наше життя, прийшли саме з Китаю: компас, папір, порцеляна, шовк та інші. Усім відоме одне з чудес світу – Великий Китайський мур (його можна побачити навіть із космосу).

Унікальність китайської культури полягає в тому, що в ній віками утверджувалися традиційні цінності: шанобливе ставлення до старших, допомога ближньому, родинні стосунки, самовдосконалення людини, пошук нею її особистого життєвого шляху, прагнення до поєднання внутрішнього бажання і громадянського обов'язку, поклоніння перед природою як прикладом гармонії та вічності. Китайська культура була заснована на визнанні сили морального прикладу. Шляхетна людина, як свідчить давня китайська мудрість, уникає ненависті, не спричиняє чвар, стримана в словах, шаноблива в спілкуванні. Мораль кожного, як вважають китайці, є напрочуд важливою, і кожний має дбати про те, щоб ставати кращим, утверджувати й збагачувати мораль свого народу.

Важливу роль у культурних контактах Китаю із зовнішнім світом відігравав Великий шовковий шлях, який було прокладено в II ст. до н.е., і Морський шовковий шлях, відкритий приблизно в 100 році до н.е. Відтоді країни світу почали не тільки дізнаватися про китайський шовк, чай, а й ознайомлюватися з китайською творчістю майстрів слова і мистецтва. Можливо, завдяки такому культурному обміну потрапила до Європи китайська народна казка «Пензлик Маляна».

Уже сама назва твору підказує, що твір присвячений образіві митця й проблемі мистецтва, його дивовижній силі та впливу на людей. І це не випадково, адже вже у глибоку давнину в Китаї сформувалося особливе уявлення про мистецтво малювання. Живопис, поезію і каліграфію (вміння красиво писати) давні китайці розглядали як єдиний світ, утілений з допомогою *ієрогліфа* – намальованого знака, в якому поєдналися зримий образ і глибоке значення. Ієрогліфи писали пензликами, тому той, хто знав грамоту (тобто ієрогліфи, а їх було декілька тисяч), мав ще й красиво малювати. Каліграфія в Давньому Китаї була настільки важливою, що навіть чиновників приймали на високі посади тільки за умови досконалого володіння цим мистецтвом.

У той час у Китаї малювали на дерев'яних дошках, шовку, папері, фарфорі. Зазвичай із цією метою використовували чорну або кольорову туш. Біля малюнка митець мав ще написати вірш, який за своїм змістом був близьким до картини. Уміння відтворювати дійсність у живописних образах здавна було дуже популярним. Чарівна сила мистецтва робила душу людини більш витонченою, чуйною, відкритою до світу загалом.

У китайській народній казці «Пензлик Маляна» бідний хлопчик завдяки чарівному пензлику здобув надприродну силу: все, що він малював, оживало й ставало частиною реального світу. У такий спосіб утверджується велике значення мистецтва, що покликане одухотворити довколишній світ, робити його кращим, досконалішим. Пензлик Маляна слугує не тільки красі, а й утвердженню справедливості. У казці діють різні персонажі – ті, хто творить добро, і ті, хто чинить зло народів. Чарівний пензлик Маляна перемагає жорстоких, жадібних і свавільних володарів (поміщика, імператора). Казка, присвячена мистецтву, нагадує мистецький твір – поєднання різних картин, візерунків, деталей із людського й природного світів. Чарівні істоти, яких малював хлопчик-майстер, мали здатність до перетворення, що відображає уявлення давніх китайців про природний перехід одного в інше. А те, що намалював імператор, заволодівши чарівним пензликом, перетворилося на купу каміння й величезного удава. У казці стихії вітру та води, згідно з уявленнями давніх китайців, допомагають людині жити в гармонії зі світом. Ці стихії також допомагають Малянові перемогти жорстокого імператора, звільнити від нього всіх людей. Так, у народній казці стверджується народний ідеал – подолання зла з допомогою сили мистецтва.

І. Олейников. Кадр із мультфільму «Пензлик Маляна». Режисер В. Угаров. 1997 р.

Пензлик Маляна

Готуємося до читання

Хто і як ображав Маляна? Що допомогло хлопцеві пережити образи людей і прикрощі долі?

Читаємо з розумінням

Жив колись бідний хлопець на ім'я Малян. З самого малечку він мріяв про те, щоб навчитись малювати. Та от біда: не було в нього за що купити пензлика. Якось довелося йому йти повз школу. Зазирнув він у відчинене вікно і побачив, як учитель малює картину. Зайшов хлопець у клас і попросив учителя хоч на деякий час дати йому пензлика.

Учитель здивовано витріщив на нього очі, а потім як гаркне:

– Злидар! Малювати, бачте, йому захотілося. Ану геть звідси! – і вигнав Маляна зі школи.

«Хіба коли бідний, то й малювати не дозволяється?» – обурився хлопець, і йому ще дужче захотілося навчитися малювати. Бувало, збирає хмиз у горах, візьме гілку і давай на піску пташок малювати. А то піде на річку, вмочить пальця у воду і тут, просто на камені, рибок малює.

З часом Малян навчився добре малювати, а пензлика в нього все не було. А як же він хотів його мати! Приснилося йому якось, що підходить до нього сивобородий дідусь і дарує йому вимріяного пензлика.

– Це чарівний пензлик, – сказав дідусь, – тож будь обережний із ним, бо може статися лихо.

Від радощів хлопець аж прокинувся. Що за диво! У руці він справді тримав пензлика. Схопився Малян з ліжка й одразу заходився малювати птаха. Та щойно закінчив він роботу, як птах змахнув крилами й полетів.

Відтоді Малян цілісні дні просиджував дома і малював бідним селянам всіякий реманент: у кого плуга немає – тому плуга, кому мотика потрібна – тому мотику.

Незабаром чутка про ці Малянові витівки докотилася й до місцевого поміщика. Той звелів своїм служникам схопити хлопця і привести до маєтку, щоб Малян малював лише для нього одного.

Вислухавши зухвалі вимоги поміщика, Малян відповів, що він не буде малювати. І хоч як на нього кричали, хоч чим погрожували, та він не відступав від свого. Розгніваний поміщик наказав відвести хлопця до стайні і замкнути там. Нехай померзне ночами, поголодує, може, тоді слухнянішим стане.

Саме тоді було дуже холодно, а жорстокий поміщик аж три доби не випускав хлопця, сподіваючись, що за цей час він або помре від голоду чи холоду, або погодиться на його умови. Та коли на четвертий день він пішов подивитись на Маляна, то був украй здивований: хлопець сидів біля грубки і їв коржики.

Злющій, мов сто чортів, поміщик загукав на своїх служників і наказав їм убити хлопця, а його чарівний пензлик принести до поміщицьких покоїв. Служники відчинили двері стайні, а там нікого немає, лише бамбукова драбина стоїть під стіною. Зрозуміли вони, що Малян намалював драбину, виліз на горище і втік.

Так воно й справді було. Вибравшись із поміщицького обійстя, Малян намалював на кам'яному мурі огорожі поміщицької садиби баского білогривого коня, сів на нього верхи і помчав геть. Та через деякий час за спиною почулося тупотіння кінських копит. Це поміщик із служниками кинувся наздоганяти його.

Малян хутко намалював своїм пензликом лук та стріли. Коли переслідувачі наблизились – просвистіла стріла, і поміщик повалився з коня на землю. А хлопець тим часом пришпорив свого білогривого і зумів утекти. Після цієї неприємності довелося Маляну залишити рідне село і переселитись у далеке місто. Там він жив тим, що продавав людям свої картини. А щоб його не викрили, ніколи не домальовував їх до кінця, тож птахи та звірі на картинах ніколи не оживали.

Одного разу Малян намалював журавля. Лише ока у птаха не було. Та зовсім несподівано для хлопця з кінця пензлика зірвалася краплина туші й упала саме туди, де мало бути око. Журавель раптом змахнув крилами й полетів.

Усе містечко заговорило про цю дивовижну подію. Дійшли чутки й до самого імператорського двору. Імператор наказав своїм вельможам розшукати хлопця і привести до нього.

Малян знав, що імператор гнобить людей, стягає з них непосильні податки, тому, як і всі селяни, ненавидів його. Тож, коли імператор наказав малярів намалювати дракона, хлопець намалював йому жабу, а замість фенікса – общипану курку.

Бридка жаба та гола курка почали бігати та стрибати по залах палацу та скрізь паскудити. Імператора охопила злість. Він гукнув своїм охоронцям, щоб ті відібрали у хлопця пензлика, а самого неслуха кинули до в'язниці.

Зрадів імператор, заволодівши чарівним пензликом, і заходився сам малювати. Спочатку намалював купу золота. Проте йому здалося, що цього мало. Намалював ще одну, потім Ще й ще... Та раптом усе золото перетворилося на каміння.

Зазнавши невдачі, імператор намалював золоту цеглину. Але цеглина здалася йому маленькою. Припасував він поряд іще одну. Потім ще й ще... Нараз довгий ланцюг золотих цеглин перетворився на величезного удава. Той роззявив величезного криваво-червоного рота і кинувся на імператора. Добре, що варта встигла його захистити.

Довелося імператорові випустити Маляна. Навіть нагороду хлопцеві пообіцяти, якщо той малюватиме лише для нього. Малян згодився, аби тільки пензлика повернули.

«Нехай гори малює... Ні, ні. В горах страшні звірі водяться. Хай краще море», – думав імператор.

Марія Фоя. Ілюстрація до китайської народної казки «Пензлик Маляна». 2020 р.

Малян провів кілька разів пензликом, і на папері перед очима у самого імператора заграло сине-сине море. А поміж хвилями рибки плавають.

Імператор був задоволений і зажадав ще й корабля на морі мати. За мить на воді гойдався великий корабель. Імператор, його дружина, принци та принцеси і всі царедворці посідали на корабель.

Корабель відплив від берега. Проте імператорові здалося, що корабель пливе надто повільно. Він наказав хлопцеві щоб той ще й вітер намалював. Малян замахав пензликом: хвилі стали вищими, корабель почав перевалюватись з боку на бік.

– Досить вітру! Досить! – злякано закричав імператор.

А Малян все махав і махав пензликом. Вітер дужчав, хвилі здіймалися вище. Нарешті море заревло й перекинуло корабель. Імператор та всі його попутники пішли на дно.

(Переклад Івана Чирка)

CLASSROOM

УСНО

1. Поясніть назву твору.
2. Визначте основну думку казки.
3. Якою була мрія Маляна? Що перешкоджало її здійсненню?
4. Що малював хлопчик? Які дива відбувалися з його малюнками?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

5. Як Малян своїм мистецтвом допомагав людям?
6. Охарактеризуйте образи поміщика та імператора. Які їхні вади викрито у творі?

7. До якого різновиду народних казок належить «Пензлик Маляна»?

ПИСЬМОВО

8. Напишіть твір-роздум на тему «У чому полягає сила мистецтва?».

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

9. З допомогою Інтернету з'ясуйте кількість ієрогліфів у китайській культурі. Знайдіть ієрогліфи на позначення понять *добро*, *дім*, *дракон*, *море*, *корабель*. Спробуйте намалювати один із них.

ДОСЛІДЖЕННЯ

10. Дослідіть, що означають традиційні китайські символи: *дракон*, *фенікс*, *журавель*, *змія*.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

11. Уявіть, що у ваших руках опинився чарівний пензлик Маляна. Намалюйте власну картину, яка б мала казковим способом ожити.

ПРОЄКТ

12. Створіть проєкт на тему «Здобутки китайської культури в нашому житті». Підготуйте презентацію.

У КОМАНДІ

13. Робота в групах. Доберіть китайські прислів'я на тему казки «Пензлик Маляна».

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

14. Перекажіть епізод казки, де йдеться про школу. Які відчуття пережив Малян під час зустрічі з учителем? Дайте власну оцінку вчинку вчителя.

Традиційні китайські червоні ліхтарики. Сучасне фото

Барви художнього твору

Китайські народні казки прославляють героїв та героїнь, які вміють працювати й наполегливо йти до своєї мети. Але не тільки. Персонажі, які дослухаються до мудрості старих людей, щирі й дружелюбні за будь-яких обставин, винагороджуються за свої чесноти найбільшим скарбом на землі – коханням і щастям. Так сталося з героями китайської казки «Червоний ліхтарик», котрі проходять випробування на духовну міць. Дівчина Сяогуй пообіцяла вийти заміж за того, хто принесе з Південної гори чарівний червоний ліхтарик, який здатен звільнити від золотої сколопендри їхнє селище. Кожен із парубків міг би це зробити, проте лише один із них дотримався моральних принципів, тому саме йому Сяогуй віддала своє серце. Кому? Прочитайте казку – дізнаєтеся!

Червоний ліхтарик

Готуємося до читання

Якими чеснотами була наділена Сяогуй? Чи зробила вона правильний вибір у житті?

Читаємо з розумінням

В одному селі жила собі дівчина на ім'я Сяогуй. Батько її помер, коли вона ще була маленька, тож матері з дочкою довелося самим заробляти собі на прожиток. Коли дівчині виповнилося дев'ятнадцять, сільські парубки почали на неї задивлятися, бо Сяогуй була вродлива, розумна й роботяща.

А свахи запримітили красуню ще тоді, коли їй виповнилося шістнадцять, і відтоді почали оббивати пороги вдовиної хати, сватаючи її доньку то за сина місцевого багатія, то за чиновницьке чадо. Проте дівчина відмовляла всім підряд, не зважаючи ані на багатство наречених, ані на медовії речі свих.

Так тривало майже три роки. Односельці ніяк не могли збагнути, якого ж нареченого хоче собі Сяогуй. Та ось нарешті вдова призналася сусідкам, що її дочка вибиратиме собі нареченого на Соняшниковій горі, коли зацвітуть соняшники. І вибиратиме не багатого чи знатного, а чесного та роботящого.

Чудового літнього ранку, ледве-но сонце з'явилося із-за обрію, на Соняшниковій горі, що від самого підніжжя і аж до верхівки жовтіла від буйного цвіту соняшників, зійшлися майже всі сільські парубки. Кожен з них у душі плекав надію, що саме його вибере Сяогуй.

Один по одному юнаки виступали наперед, і кожен з них вихвалявся перед дівчиною і своєю чесністю, і працьовитістю. У цей час на село несподівано налетіла буря. Велетенська чорна хмара затягла все небо, у повітрі стовпом піднялася курява. Юнаки спочатку намагалися боротися з поривами вітру, а потім не витримали і порозбігалися хто куди.

Коли за кілька хвилин вітер ушух і небо проясніло, на горі залишилося тільки п'ятеро душ – на землі лежала звалена вітром удова, а поруч неї сиділи і стояли четверо юнаків: тесля, рибалка, мисливець та лікар.

Тесля, отямившись першим, звів очі до неба і, побачивши на ньому невелику довгасту хмаринку, що хутко віддалялася від них, закричав:

– Ой лишечко! Та це ж дух гори Золотої сколопендри схопив нашу Сяогуй! Я чув від людей, що він часто з'являється у вигляді хмарини.

– Не хвилюйтесь, я зараз розправлюсь з ним! – заспокоїв юнака мисливець і вистрілив з лука навздогін чорній хмарині. Ту ж мить у повітрі пролунав оглушливий крик. Чорна хмарина, випустивши свою жертву, хутко зникла за горою.

Четверо юнаків кинулися туди, де падала дівчина, щоб підхопити її на руки, але дорогу їм перегнула широка річка. Саме в неї і впала Сяогуй.

Тесля від хвилювання враз сполотнів і підбіг до берега.

– Стривай! – зупинив його рибалка. – Річка глибока, ще втопишся. Дозволь краще мені. – І з цими словами він стрибнув у воду.

Через деякий час рибалка вибрався на берег, несучи на руках дівчину. Мати та троє інших парубків з радісними вигуками підбігли до нього. Проте, глянувши на дівчину, відразу ж замовкли. Чи то сколопендра вжалила її, чи вона водою захлинулася, але дівчина була мертва.

Мати схилилася над дочкою і тужно заридала. Тесля стояв поруч і теж лив сльози.

– Не сумуйте, добрі люди, – заспокоїв їх лікар. – Я зараз поверну її до життя.

Він розкрив свою сумку з ліками, вибрав те, що вважав за потрібне, розчинив у воді і влив дівчині в рот.

Сяогуй враз здригнулася, на радість усім, розплющила очі. Всі присутні задоволено всміхнулися. Отже, все гаразд, можна свататися далі. Та коли заговорили про те, як дівчина одразу ж спохмурніла. Перед нею стояло четверо юнаків, і вона добре знала, що всі вони чесні й роботящі

хлопці. Кожен з них ладен віддати за неї своє життя, тільки б врятувати від страшної напасті. То кого ж їй вибрати?

Поки Сяогуй відмовчувалася, юнаки почали навперебій вихваляти себе.

Кожен доводив, що саме завдяки йому дівчина уникнула лиха. Нарешті тесля примирливо мовив:

– Годі нам сперечатись. Нехай Сяогуй сама скаже, хто з нас їй наймиліший.

Дівчина трохи подумала й відповіла:

– Всі ви мої рятівники, тому мені важко віддати комусь із вас перевагу. Давайте зробимо так: повір'я говорить, що на Південній горі є червоний ліхтарик. Хто здобуде того ліхтарика, той зможе знищити страшну сколопендру і назавжди врятувати наших людей від жахливої напасті. Я вийду заміж за того з вас, хто принесе мені червоного ліхтарика.

Юнаки вислухали її побажання і домовилися наступного ранку зустрітись на цьому самому місці, щоб гуртом іти на пошуки червоного ліхтарика.

Лікареві тієї ночі не спалося. Він усе міркував: «Іти на Південну гору по червоного ліхтарика дуже небезпечно. То чи ж варто ризикувати своїм життям заради якоїсь там дівчини, хоч вона і вродлива й роботяща?»

Не спалося й мисливцеві. «На гору ми підемо вчотирьох. Тож ліхтарик може дістатися і не мені, – думав він. – Навіщо ж мені йти разом з іншими хлопцями, коли у мене самого вистачить сили й глузду, щоб розправитись і з величезною зміюкою, якою так усі лякають, і з будь-яким іншим звіром? Краще я один піду».

Ще й на світ не благословилося, а він уже вирушив у путь. Біля півніжжя Південної гори зустрів сивого-пресивого дідуся із довгою бородою. Той зупинив мисливця і спитав:

– Куди йдеш, юначе?

Мисливець зневажливо подивився на нього, відштовхнув зі стежки і гордовито пішов собі далі.

Тривожні думки не давали спати тієї ночі й рибалці. «Хоч і страшна Південна гора, – метикував він, – але якщо набратися сміливості й піти, то, може, справді пощастить роздобути того червоного ліхтарика. І яка то радість мені буде, коли одружуся із Сяогуй». Проте він усе не наважувався вирушити на гору.

Один лише тесля не сушив собі голови. Він вирішив одразу: «Хоч і небезпечно йти на Південну гору, але чого боятися? Адже нас буде четверо, а прислів'я каже: «Навіть недоумкуваті шевці, коли їх троє, будь-якого мудреця перемудрюють». Отже, якщо будемо діяти дружно, то здобудемо червоного ліхтарика і врятуємо наш край від небезпеки. Яка рада буде Сяогуй, коли ми це зробимо». Подумавши так, він міцно заснув і проспав до самого ранку.

Як почало світати, тесля та рибалка зустрілися біля підніжжя Соняшникової гори. Вони довго чекали на лікаря та мисливця, але ті так і не з'явилися. У цей час підходить до них сивий-пресивий дідусь із довгою бородою й питає:

– Куди це ви, хлопці, зібралися?

Рибалка зневажливо подивився на старого й одвернувся, а тесля пояснив дідусеві:

– Та хочемо вибратися на вершину Південної гори і пошукати там червоного ліхтарика.

Старому сподобалася відвертість молодого теслі. Він нахилився до нього і зашепотів на вухо:

– Дуже тяжко вам буде і страшно, але ти ні на що не зважай. Іди вперед, міцно стиснувши зуби. Траплятимуться тобі гарні-прегарні ліхтарі, схожі навіть на квіти лотоса та інших рослин, але ти їх не чіпай. Іди далі, поки не побачиш червоного ліхтарика. Його й бери.

Тесля подякував дідусеві за добру пораду, і вони з рибалкою пішли далі. Стежки в горах дуже небезпечні. Юнакам доводилося дертись крутими схилами вгору, пробиратися крізь чагарі, перестрибувати через рівчаки та канали, обходити стрімкі скелі. За якусь годину вони відчули, що дуже потюпилися.

При вході до глибокої ущелини вони побачили здоровенного тигра. Але звір уже був мертвий. І тут вони зрозуміли, що це мисливець убив його. Треба його наздогнати. Утрьох все-таки веселіше буде.

І справді, коли глибока ущелина залишилася позаду, вони вийшли на берег стрімкого потоку і там побачили мисливця. Потік був досить широкий і по всьому видно, що глибокий, тому мисливець стояв перед ним і чухав потилицю, міркуючи, як би перебратися на той бік.

Тесля підійшов до нього ззаду і став поруч. Трохи подумав і сказав:

– Нічого страшного. Знайдемо десь на березі високе дерево, повалямо його упоперек русла, от і матимемо міст.

Так і зробили. Пішли понад берегом, натрапили на високе дерево і зрубали його так, що воно, впавши, верхівкою досягло протилежного берега. Тримаючись за руки, хлопці почали переходити потік. Та ледве-но дійшли до середини потоку, як воду густою пеленою заслав туман. Потім щось загуркотіло. Деревина затріщала й розпалася на кілька частин. Хлопці попадали в воду, а бурхлива течія підхопила їх і понесла вниз.

Рибалка добре тримався на воді. Він напружив усі сили і невдовзі зумів дістатися протилежного берега. Вибрався він із води і сів відпочити.

Мисливець зовсім не вмів плавати. Опинившись у жахливій круговерті, він розгубився й почав безладно гамселити руками та ногами по воді. Та коли відчув, що ось-ось захлидеться, перевернувся горілиць. Тепер його то кружляло па одному місці, то кидало з боку на бік.

Тесля теж не міг добре плавати, але він був людиною спокійною, розважливою, тому підхопив мисливця під руки, і вони удвох поволеньки-поволеньки попрямували до того берега.

Рибалка вирішив виручити їх. Він хутко нарвав трави, зробив з неї крутінь і кинув хлопцям з високого берега. Ті вчепилися за кінець крутенья й вибралися нарешті з води.

Мисливець так злякався цього несподіваного купання, що боявся залишитись наодинці. Тому, коли його товариші попідводилися, він теж схопився і подався слідом за ними.

Юнаки обігнули скелю, і перед ними постала ще одна ущелина. Ледве-но вони заглибилися в неї, як раптом з усіх тріщин між камінням повалив густий дим, а потім над камінням спалахнули рожеві омахи полум'я. Хлопці нерішуче тупцяли на місці й розгублено кліпали очима. А вогонь тим часом підступав усе ближче й ближче. Стало важко дихати, від смороду почало паморочитись у голові. Першим не витримав рибалка і крізь сльози мовив:

– Та коли б я знав, що нас тут чекає, нізащо б не пішов. Ніяких ліхтарів мені не треба, аби лиш додому повернутись живим!

Щойно він промовив це, як вогонь одразу ж відступив від нього, а сам він опинився біля підніжжя Соняшникової гори, звідки вони вранці починали свою путь. Сяючи від радості, юнак притьмом кинувся додому.

А тесля тим часом згадав, як дідусь попереджав його про страхи та труднощі, які можуть спіткати їх під час походу на Південну гору, і, міцно стиснувши зуби, рушив уперед, ведучи за собою також і мисливця.

Вибравшись з ущелини, вони озирнулися назад і дуже здивувалися: в ущелині, як і перед вогнем, зеленіли кущі та дерева, і над ними не було видно жодної іскорки. Отже, можна сміливо йти далі.

Та ось нарешті й вершина. У скелі, що височіла на самому краю, вони побачили закритий брамою вхід до печери. Біля самої брами щось повзало.

Юнаки підійшли ближче і побачили величезного полоза, що грівся на сопці, скрутившись у кілька кілець. Його тіло мінилося червонястими барвами. Голову полоза прикрашав блискучий металевий обручик, а нижче від нього зеленіли спрямовані на хлопців великі очища. Роздвоєний на кінці язик то ховався в роті, то висовувався назовні. Варто зробити ще кілька кроків, як полоз одразу накинеться на них.

– Стривай! – сказав тесля. – Йому нас добре видно. Сховаймося краще он там за камінням.

Вони зайшли за скелю. Полоз повернув голову ліворуч, тоді праворуч і, коли нарешті побачив їх на новому місці, грізно підвівся. І в цей час просвистіла перша стріла, за нею друга, третя, пронизуючи наскрізь зміючі шию та голову.

Полоз ошаленів од болю. Він припадав до землі, здіймав угору свого могутнього хвоста і розбивав ним усе довкола. Навсебіч летіло каміння та уламки звалених дерев.

Нарешті полоз сконав. Тепер юнаки могли підійти до брами, що закривала вхід у печеру. Її металеві стулки були зведені до купи. Як хлопці не силувалися, але розсунути їх не змогли.

Мисливець безпорадно поглядав на браму і мовчав, а тесля міркував уголос:

– Якщо є брама, то має бути й спосіб, як відчинити її.

Хлопці уважно простукали майже кожен із цвяхів, позабаваних у браму, але способу відчинити її все не знаходили.

Мисливець відійшов убік і сів відпочити, а тесля і далі обмацував браму. Раптом він намацав рухомий цвяхок, натиснув на нього, і відразу ж на кам'яному мурі поруч із брамою піднялася плита, під якою було сховане залізне колесо на вісі.

Мисливець схопився з місця, підбіг до колеса і ну його крутити. Тричі повернув ліворуч – брама навіть не поворухнулася. Повернув тричі праворуч – почувся скрегіт, і брама повільно відчинилася.

Мисливець кинув колесо і притьмом до входу в печеру. Та тільки він випустив колесо з рук, як брама знову зачинилася. Він ще кілька разів бігав туди-сюди, але брама щоразу зачинялася, коли він випускав з рук колесо. Отже, хтось один має крутити колесо, тоді другий зможе увійти до печери. Мисливець вирішив схитрувати:

– Я так стомився, стріляючи в того клятого полоза. Може б, ти покрутив колесо? – звернувся він до теслі.

Тесля погодився.

Переступивши поріг печери, мисливець аж завмер від несподіванки: на стінах і на стелі висіло безліч різноманітних ліхтарів, а на підлозі лежала сила-силенна всіляких прикрас, оздоблених коштовним камінням, яке мінилося такими яскравими барвами, що у нього аж очі розбіглися. Спочатку він вирішив узяти разок намиста та діадему з перлин. Ці речі, немає сумніву, сподобаються Сяогуй. А ліхтарик від нього нікуди не дінеться.

Коли ж нарешті він глянув на стелю, то побачив схожий на квітку лотоса великий рожевий ліхтар. Подумав, що це, мабуть, і є той самий, про який говорила дівчина. Швидко зняв його з гачка. Хлопцева душа враз сповнилася радістю, і він мимоволі вигукнув:

– Якби оце зараз додому повернутись, прямо до Сяогуй, то не треба мені було б ніякого іншого щастя!

О. Михайлова-Родіна.
Ілюстрація до казки
«Червоний ліхтарик». 1991 р.

Ледве-но він вимовив ці слова, як якась незнана сила підхопила його і перенесла до підніжжя Соняшникової гори.

А тесля й далі стояв біля входу до печери і тримав у руках колесо. Раптом він відчув, ніби хтось його в плече штовхає. Повернув голову, аж то дідусь, якого вони зустріли ще біля підніжжя гори.

– Твій товариш уже давно внизу, під горою, а ти ще й досі стоїш та на нього чекаєш, – мовив, усміхаючись, дідусь.

Юнак похитав головою.

– Коли не віриш, то йди сам до печери, а колесо я потримаю.

Тесля подякував старому і попрямував до печери. Мисливця там справді не було. Юнак побачив, що прямо перед ним на підлозі купами лежали всілякі прикраси, мінячись усіма барвами, а на стінах та на стелі висіли схожі на лотоси та інші квіти барвисті ліхтарі, оздоблені коштовним камінням. А між ними, нічим особливим не виділяючись, червонів схожий на квітку, яка щойно розпускалася, невеликий ліхтарик.

«Дідусь ще під горою попереджав мене, що тут будуть ліхтарі, схожі і на лотоси, і на інші квіти. Всі вони будуть дуже гарні, але я маю взяти лише один, червоний».

Тож він підійшов до стіни і відчепив того, непоказного.

Не встиг тесля вийти з печери, як брама за його спиною з грюкотом зачинилася. Треба б подякувати дідусеві, але де він? На колесі сидить якийсь півень, а старий ніби крізь землю провалився.

– Не хвилюйся, хлопче, – раптом заговорив до нього голосом старого півень. – Це я, тільки в іншій личині. Уже стільки років стережу цього ліхтаря. Все чекав, поки знайдеться такий молодець, як ти, сміливий і безкорисливий. А тепер ходімо далі. Я допоможу тобі знищити ненависну сколопендру.

Півень стрепенув крильми й злетів у повітря. Тесля рушив слідом за ним.

А тепер розповімо про те, як мисливець повернувся в село. Юнак одразу ж попрямував до вдовиної садиби. В оточенні гомінкої юрби він поважним кроком зайшов на подвір'я, тримаючи в одній руці сяючий рожевий ліхтар, схожий на квітку лотоса, а в другій – разок чудового намиста, і все це запропонував дівчині в подарунок.

– А де ж інші троє? – занепокоєним голосом спитала Сяогуй.

– Боягузи! – вигукнув він, гордо підводячи голову. – Повтікали з переляку!

Дівчині не сподобалося його зухвальство, і вона відповіла йому:

– У такому разі сходи спочатку та знищ сколопендру, а потім уже й про одруження поговоримо.

– Ні, спочатку давай одружимося! – наполягав мисливець. Він хотів додати іще щось, та в цей час на подвір'я залетів півень, а слідом за ним зайшов і тесля.

У руці юнак тримав червоного ліхтарика, яскраве проміння якого враз заповнило все подвір'я, а вогник у схожому на квітку лотоса рожевому ліхтарі мисливця враз погас.

– Де це ти так затримався? – спитала теслю Сяогуй.

Юнак мусив розповісти їй про все, що з ним сталося. Дівчина уважно вислухала його, а тоді звернулася до мисливця:

– А ти, себелюбце, такого тут нам наговорив! Виявляється, ти сам боягуз. Не потрібен мені такий. – Вона рвучко повернулася до теслі, подала йому руку й промовила: – Ти мій обранець!

Мисливець почервонів від сорому по самі вуха. Не сказавши нікому ні слова, він поплився геть з двору.

– Правильно зробила Сяогуй! – загомоніли в натовпі. – Тож нічого зволікати, хай одружуються.

– Треба спочатку сколопендру знищити, щоб людям лиха не робила, – заперечив тесля, – а потім уже й весілля справляти.

Сяогуй погодилася з ним.

На ранок Сяогуй та майже всі мешканці села вийшли проводити теслю за околицю. Прихопивши з собою сокиру та червоного ліхтарика, юнак попрямував на гору Золотої сколопендри. Поперед нього летів півень, показуючи шлях.

Вибравшись на вершину гори, вони побачили, що сколопендра лежить під деревом і спочиває. Помітивши теслю, вона враз схопилася з місця, обвилася довкола дерева і випустила з рота згусток чорного ядучого диму. Потім підвела голову, вишкірила зуби і, видно, намірилася кинутися на юнака.

Червоний ліхтарик, якого той тримав у руці, яскраво спалахнув, і смердючий дим від його проміння швидко розвіявся. А сама сколопендра при світлі ліхтарика почала звиватись: чи то боляче їй стало, чи шукала притулку, куди б сховатись. Але півень не дав їй отямитись, налетів на неї і ну клювати, поки заклював зовсім.

Розправившись із сколопендрою, тесля повернувся в село. Невдовзі він одружився із Сяогуй. А півень знову полетів на Південну гору.

(Переклад Івана Чирка)

О. Михайлова-Родіна.
Ілюстрація до казки
«Червоний ліхтарик». 1991 р.

CLASSROOM

УСНО

1. Як Сяогуй вирішила випробувати хлопців? Чи всі пройшли гідно випробування?
2. Які небезпеки трапилися на шляху юнаків?
3. Розкажіть про чарівні перетворення персонажів.

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

4. Охарактеризуйте образ дівчини Сяогуй.
5. Коли персонажі вчиняли гідно, а коли – ні? Поясніть мотиви їхніх учинків.
6. Хто з персонажів казки виявив повагу до людини похилого віку?

ПИСЬМОВО

7. Напишіть твір-роздум на тему «Які чесноти допомагають людині дійти до мети?» (за казкою «Червоний ліхтарик»).

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

8. З допомогою Інтернету з'ясуйте небезпеку сколопендри. Чому ця істота стала символом зла в казці?

ДОСЛІДЖЕННЯ

9. Дослідіть шлях кожного з персонажів. Намалюйте схему. Поясніть, чому саме тесля став переможцем у випробуваннях.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

10. Намалюйте комікс за казкою «Червоний ліхтарик».

ПРОЄКТ

11. Створіть проект «Червоні ліхтарики в давньому й сучасному Китаї». Підготуйте презентацію, в якій розкрийте символічні значення традиційних червоних ліхтариків у Китаї. Які з цих значень використано в казці?

У КОМАНДІ

12. Коли персонажі казки діяли в команді? Чи принесло це їм успіх?
13. Хто з персонажів порушив принципи дружби й взаємодопомоги?

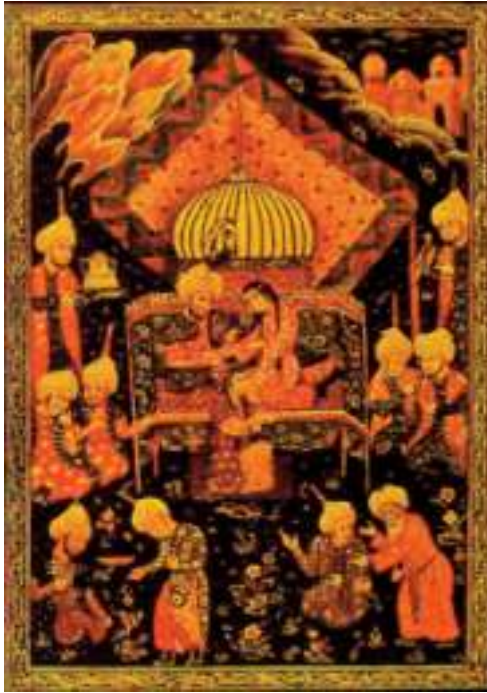
ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

14. Чи варто випробувувати кохання? Яким чином це можливо в наш час?

Арабська народна казка

Знання доводять тільки ділом. Знання – дерево, а діло – плоди.

Арабська мудрість

Н.Ушин. Обкладинка другого тома збірки казок «Тисяча і одна ніч». 1930 р.

Барви художнього твору

Люди всього світу знають казки народів Сходу, в яких змальовано захопливі пригоди, фантастичні події, химерних чудовиськ і сміливих героїв, котрі їх перемагають. «Тисяча і одна ніч» – відома збірка народних казок, переважна частина з яких є арабськими, але є й єгипетські, перські, індійські, сирійські, грецькі, тобто тих народів, із якими з давніх-давен жили поруч і торгували араби. Збірка складалася протягом декількох століть, а тому не має єдиного тексту, відома в різних варіантах. Європейці вперше почали перекладати твори з цієї книги лише 300 років тому.

У збірці є казки різних видів – про тварин, чарівні, соціально-побутові. Назва книги має свою цікаву історію. Рівно тисячу й одну ніч розповідала дівчина *Шахразада* (або *Шехерезада*) казки царю Шахріяру, щоб врятувати своє життя і життя інших молодих жінок від жорстокого наказу царя – уранці вбивати кожну з них. Красива й кмітлива Шахразада щоразу зупинялася на найцікавішому епізоді своєї розповіді, і жорстокий цар, котрому було цікаво, що буде далі, змушений був щоразу

відмінити свій наказ. Історія завершується щасливо – Шахразада, яка була наділена розумом і даром поетичного слова, стала дружиною царя Шахріяра. Ця історія є обрамленням (рамкою) збірки «Тисяча і одна ніч», в яку, неначе частини різнокольорової мозаїки, вставлено різні казки про тварин, морські подорожі, фантастичні пригоди та інше.

За захопливими подіями казок можна розгледіти особливості життя давнього Сходу, де бідняки нерідко потерпали від жорстокості султанів і халіфів, мріяли про вільне життя, вирушали в далекі подорожі на пошуки подвигів і багатства. В арабських казках знайшли відображення життя великих міст і маленьких селищ, географічні й наукові відкриття, давні вірування та народні традиції. Як відомо, завдяки відкриттю арабського світу сучасні люди й досі користуються цифрами, спостереженнями за зірками, лікуванням.

Серед усього розмаїття персонажів збірки «Тисяча і одна ніч» найбільше приваблюють розумні й мужні герої, які не мали знатного походження, але своєю кмітливістю, винахідливістю, сміливістю могли знайти вихід із будь-якого скрутного становища, подолати небезпечні обставини. Такими є *Алі-Баба*, *Аладдін*, *Синдбад-Мореплавець*.

В образі купця Синдбада втілено прагнення арабського народу до відкриттів невідомих морів і земель, до опанування широкого світу за межами їхньої держави. Арабські купці мандрували морями й океанами в Індію та Китай, долаючи тисячі кілометрів. Синдбад-Мореплавець вирішив на власні очі побачити чудеса світу, найдивовижніші місця інших країн. Жага пошуків і відкриттів кликала арабського купця до нових пригод. Усього Синдбад здійснив сім подорожей. У першій казці Синдбад опинився на острові, який виявився насправді величезною живою рибиною... Чи зміг повернутися Синдбад до свого рідного міста Багдада – читайте!

Рене Бул. Ілюстрація до першої подорожі Синдбада. 1898 р.

Синдбад-мореплавець

Перша подорож

Готуємося до читання

Читаючи текст, зверніть увагу на небезпеки, які трапилися на шляху Синдбада. Що допомогло йому уникати їх?

Читаємо з розумінням

– Ласкаве і шляхетне товариство, батько мій був купцем, мав великі гроші й незліченні багатства. Помер він, коли я був малим хлопчиком, і залишив мені гроші, землі та села. Коли я підріс, то став жити розкішним і безтурботним життям. Я гарно вдягався, солодко їв, розважався з друзями й думав, що довіку буду багатий.

Отак я жив довгенько, а потім наче враз прокинувся – мені проясніло в голові, і розум повернувся до мене. Але було вже пізно: всі гроші я розтринькав, і становище моє змінилося. І часто я згадував тепер прислів'я, яке чув колись од батька: «Є на світі три речі, кращі за три інші: день смерті кращий від дня народження, жива собака краща за мертвого лева, могила краща, ніж бідність».

Тоді зібрав я все, що лишилося в мене з меблів та одягу, й продав. Розпродав і свої землі. Вторгував за все три тисячі диргемів. І з цими грішми надумав я вирушити в подорож до чужих країв.

Отож накупив я різних товарів і всього, що могло б знадобитися мені в мандрівці, сів на корабель і разом з іншими купцями поплив до міста Басри. Потім ми пливли морем чимало днів і ночей. Ми проминули острів за островом і нарешті пристали до одного, схожого на райський сад.

Там ми кинули якір, і всі, хто був на кораблі, зійшли на берег. Ми продавали, купували й обмінювали товари. Потім деякі купці порозкладали на березі багаття й заходилися готувати вечерю або прати, а деякі подались оглядати острів, і я пішов з ними. Згодом ми повернулися і сіли вечеряти, а повечерявши, звеселіли й завели пісень.

Раптом ми почули з палуби корабля голос капітана:

– Мирні мандрівники, мерщій вертайтеся на корабель! Кидайте все й біжіть сюди! Тікайте, поки не загинули! Острів, до якого ми причалили, зовсім не острів! Це величезна рибина, що лежить посеред моря. На неї нанесло піску, вона стала схожа на острів, із давніх-давен на ній ростуть дерева та трави. Проте коли ви розклали вогонь, рибина відчула жар і заворушилася. Вона може пірнути в морську безодню! Тоді всі ви потонете! Рятуйтеся, поки живі!

Почувши ці слова, купці й мандрівники побігли до корабля, покинувши на березі всі свої пожитки. Дехто встиг зійти на корабель, а дехто не встиг. Рибина пірнула в море з усім, що на ній було, і ревучі хвилі зійшлися на тому місці, де вона лежала.

Я був серед тих, хто загаявся, тож і пірнув у воду з усіма, хто залишився на рибині. Але доля змилювалась наді мною. Я побачив на воді здоровенні дерев'яні ночви, в яких купці прали одягу, і вчепився в них. Потім виліз на ночви, сів на них верхи й почав гребти ногами, наче веслами, і хвилі гралися зі мною, кидаючи ночви то праворуч, то ліворуч. А капітан підняв вітрила й поплив із тими, хто встиг піднятися на корабель, не звертаючи уваги на тих, хто потопав. Я дивився вслід кораблю, аж поки він зник удалині, і тільки тоді збагнув – порятунку немає...

Спустилася ніч, потім настав день, потім знову запала ніч. Я плив на ночвах, і хвилі допомагали мені, і нарешті ночви прибило до острова з крутими берегами, на якому росли високі дерева, а гілля їхнє звисало над водою. Я схопився рукою за гілку й, ледве не загинувши, видерся на берег. Ноги мої, покусані рибами, набрякли, з ран юшила кров, але я був такий знесилений, що навіть не відчував болю. Лежав на березі, наче мертвий, бо втратив тяму, і так пролежав до наступного дня.

Коли зійшло сонце, я очунав. Ноги дуже боліли, проте я все-таки підвівся й пішов оглядати острів. Часом я ставав навколішки, часом рухався поповзом. На острові росли плодові дерева та було чимало джерел із чистою водою, і я вгамував голод та спрагу.

Отак я перебув кілька днів і ночей, аж поки душа моя ожила, мужність повернулася до мене, а руки мої знову налилися силою. Я почав думати, що робити далі, і ходив понад берегом, придивляючись до всього. Ідучи якось берегом, я помітив: вдалині щось ворухиться. Що це – дикий звір чи якась морська тварина? Я рушив туди. Наблизившись, я побачив, що то – величезний кінь; він був прив'язаний на самому березі моря.

Коли я підступився до нього, кінь заіржав так гучно, що я злякався і хотів повернути назад – аж раптом з-під землі з'явився якийсь чоловік і гукнув до мене:

– Хто ти, звідкіля прийшов і як тут опинився?

– О пане, я чужоземець, – відповів я. – Ми пливли на кораблі, а потім причалили до острова, але то був не острів, а рибина, і вона пірнула в море, і ми стали тонути, але я вгледів на воді дерев'яні ночви й виліз на них і довго плив, аж поки хвилі викинули мене на цей острів.

Вислухавши мене, чоловік схопив мою руку й сказав:

– Ходімо зі мною!

Ми спустилися в якесь підземелля, а потім увійшли в простору залу. Посадовивши мене посеред зали, чоловік приніс мені попоїсти. Я був голодний і їв, поки наївся досхочу, і душа моя спочила.

Чоловік знову почав розпитувати про мої пригоди, і коли я розповів усе, що зі мною сталося, він дуже здивувався.

Скінчивши свою розповідь, я вигукнув:

– Благаю, не будь зі мною суворий! Я розповів тобі про себе геть усе! А тепер скажи мені, що ти за один і чому сидиш у цій залі під землею? І навіщо ти прив'язав свого коня на березі?

– Я – один із конюхів царя аль-Міграджана, – відповів чоловік. – На початку кожного місяця ми виводимо всіх коней на берег, і вони там пасуться. Крім нас, на острові немає нікого. Тобі пощастило, що ти зустрів мене. І я врятую твоє життя й допоможу тобі вернутись до рідного краю.

Я побажав конюхові добра й подякував за ласку.

Тут надійшли інші конюхи. Побачивши мене, вони почали розпитувати, хто я є і звідки взявся. Я розповів їм про свої пригоди. Підсівши ближче, конюхи розклали харч і заходилися їсти, запросивши мене розділити з ними трапезу, і я прийняв запрошення. Потім вони підвелися й посідали верхи на коней, і я теж сів на коня.

Їхали ми довго й нарешті прибули до столиці царя аль-Міграджана. Конюхи зайшли до царя, розповіли про мене, і цар побажав зі мною познайомитись. Мене припровадили в палац і привели до царя, і я побажав йому миру. Цар і собі шанобливо мене привітав. Потім він спитав, що зі мною трапилось, і я розповів усе, що довелося побачити й пережити.

Вислухавши мене, цар, до краю вражений, мовив:

– Сину мій, присягаюсь аллахом, тобі дісталось більше, ніж порятунк! І якби доля не судила тобі довго жити, ти б не врятувався від небезпеки!.. Тепер ти житимеш у мене.

Аль-Міграджан виявив до мене ласку й повагу і наблизив мене до себе. Він наставив мене писарем у гавані й наказав переписувати всі кораблі, які причалюватимуть до берега. Я працював сумлінно, і цар був ласкавий до мене й ревно мною опікувався. По недовгій часі я домігся честі стати одним із його придворних. Отак жив я в аль-Міграджана, не знаючи ні турбот, ані горя. Але щоразу, як я бував на березі, я розпитував у прибулих купців і моряків про місто Багдад, сподіваючись, що хто-небудь розповість про нього, і я поїду з ним додому. Але ніхто по чув про славне місто Багдад. І мені стало тяжко жити на чужині.

Так спливав місяць за місяцем. Якось я зайшов до царя аль-Міграджана й побачив у нього цілий гурт індійців. Я привітався до них і побажав їм миру, і вони відповіли на привітання, й почали розпитувати про мій край і сказали, що поміж них є люди, яких називають брахманами. Брахмани ніколи не п'ють вина, проте насолоджуються життям, слухаючи музику; вони мають верблюдів, коней та іншу худобу. І ще вони розповіли про те, що індійці поділяються на сімдесят дві касти, і я дуже з цього здивувався.

В царстві аль-Міграджана багато островів і поміж них острів, який звався Касіль. Там щоночі чути удари в бубни та барабани. Знавці островів і бувалі мандрівники повідали мені, що жителі цього острова – надзвичайно шляхетні й поважні люди.

Бачив я там рибину завдовжки в двісті ліктів. І бачив ще чимало інших чудес, і якби почав про всі ці чудеса розказувати, то розказував би кілька днів та ночей підряд.

Я оглядав острови і все, що на них було. Якось зупинився на березі, тримаючи в руках свій ціпок. Раптом до острова підплив великий корабель; на ньому було багато купців.

Корабель зайшов у гавань, згорнув вітрила й причалив до берега. Матроси заходилися носити товари, а я їх записував. І коли все було перенесено, я спитав у капітана:

– Чи не залишилось у тебе на кораблі ще чогось?

І той відповів:

– Так, у мене є ще товари в трюмі, але власник цих товарів потонув біля одного з островів. Ми хочемо їх продати, а гроші повернути родині купця. Він жив у оселі миру – славному місті Багдаді.

– А як звали того купця?– спитав я.

І капітан відповів:

– Його звали Синдбад-Мореплавець.

І тоді я пильно глянув на капітана і, впізнавши його, вигукнув:

– О капітане, власник товарів, про які ти кажеш, – це я! Це я – Синдбад-Мореплавець! Це я зійшов на острів-рибину разом з іншими купцями! А коли рибина заворушилася, ти почав кричати й кликати нас на корабель, і дехто поквапився піднятися на нього, а дехто не встиг. Я був серед тих, хто тонув, та аллах великий урятував мене – послав дерев'яні ночви. Я сів на них і доплив до цього острова. Цар аль-Міграджан виявив до мене ласку і поставив писарем у своїй гавані. А товари, що лежать у тебе в трюмі, – це мої товари!

І я розповів капітанові все; що зі мною трапилось – відколи ми вирушили з Багдада аж до того дня, коли рибина-острів пірнула в морську безодню. І тоді капітан та купці повірили мені, впізнали мене й привітали зі щасливим порятунком. А потім віддали всі мої товари, і я побачив, що на них написано моє ім'я, і що нічого з них не пропало.

Вибравши найдорожчі та найгарніші товари, я попросив матросів, щоб ті понесли їх у царський палац. Я розповів цареві, що в його гавань зайшов той самий корабель, на якому я плив, і додав, що дарую йому найкращі мої товари – вони-бо так і лежали в трюмі... Аль-Міграджан здумувався, але повірив, що я кажу щирю правду, виявив мені велику честь і подарував багато різних речей – дорогих і красивих.

Решту товарів я продав і вторгував чималі гроші, а на них накупив інших товарів. І коли купці зібралися плисти додому, я повантажив ці товари на корабель, а тоді пішов до царя, подякував йому за ласку й попросив дозволу вирушити до рідного краю, і цар відпустив мене.

Щастя служило нам, доля помагала, і ми пливли вдень та вночі, аж поки прибули до міста Басри. Там вивантажились, зійшли з корабля й стали торгувати, і я дуже радів, що повернувся в рідний край.

Потім я вирушив у притулок миру – мій рідний Багдад – і прийшов додому, і, почувши про це, всі родичі, друзі та знайомі зійшлися привітати і вшанувати мене. (...) Отак скінчилася моя перша подорож.

(Переклад Євгена Микитенка)

CLASSROOM

УСНО

1. Чому Синдбад вирушив у мандрівку?
2. Що незвичайного трапилося із Сидбадом і його командою під час першої подорожі?
3. Як удалося Синдбаду урятуватися?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

4. Як Синдбад ставився до людей? Чи виявляв він пошану до них?
5. Яку посаду Синдбад обійняв при дворі царя аль-Міграджана? Як якості виявив герой на цій посаді?
6. Чому Синдбад прагнув полишити двір царя аль-Міграджана?

ПИСЬМОВО

7. Напишіть (у таблиці) позитивні й негативні вчинки Синдбада, капітана, царя аль-Міграджана.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

8. Із допомогою тексту казки й Інтернету з'ясуйте, яку грошову одиницю використовували за часів Синдбада в арабському світі. За скільки грошей продав герой майно, яке залишилося йому від батька? Це було дорого чи дешево? Доведіть.

ДОСЛІДЖЕННЯ

9. Представників яких країн називають арабами? Покажіть на мапі країни арабського світу та їхні столиці.
10. До якої сучасної країни належить рідне місто Синдбада-Мореплавця – Багдад? Покажіть на мапі. Розкажіть про його історію, доберіть світлини.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

11. Намалюйте 1—2 малюнки до першої подорожі Синдбада. Доберіть цитати.

ПРОЄКТ

12. Створіть проект «Шлях Синдбада». З допомогою контурної карти намалюйте шлях Синдбада-Мореплавця під час його першої подорожі. Поясніть, звідки й куди, з якою метою плив Синдбад, що затримало його під час мандрівки. Назвіть моря й океани, якими плив Синдбад. Скільки приблизно кілометрів здолав герой? Доведіть.

У КОМАНДІ

13. Робота в парах. Сформулюйте запитання до вікторини «Так чи ні?» (на матеріалі першої подорожі Синдбада). Поставте їх іншим парам.

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

14. У яких ситуаціях ви б діяли так, як Синдбад, а в яких – інакше? Поясніть.

Астрід Ліндґрен 1907–2002

Ми живемо для того, щоб робити добро.
Астрід Ліндґрен

Астрід-Анна-Емілія-Ерікссон Ліндґрен. Початок 1990-х років

Барви художнього твору

У різних куточках світу знають казкових персонажів шведської письменниці Астрід Ліндґрен. Їх полюбили за веселу вдачу, вигадки, жарти, вміння бути душевними співрозмовниками і вірними друзями. Авторка зробила популярним на весь світ «вродливого, розумного і до міри затовстого» Карлсона, руду вигадницю Пеппі, невтомного сищика Калле, мрійливого і мужнього Міо.

Астрід-Анна-Емілія-Ерікссон народилася 14 листопада 1907 р. в м. *Віммербю* (Швеція). Вона була другою дитиною в родині фермера Самуеля– Августа Ерікссона та його дружини Ханни. Батьки обожнювали своїх дітей – трьох дівчаток і хлопчика. З піснями й казками минало щасливе дитинство Астрід. Вона зростала в оточенні люблячої родини й прекрасної шведської природи. Ще в початковій школі Астрід розважала своїх однолітків вигаданими історіями. Це вміння передалося їй від батька, любителя жартів і кумедних оповідок. У гімназії майбутня письменниця продовжила навчання, керуючись гаслом, викарбуваним на вході до закладу: «Благочестя, порядок і старанність». У той час навчати дітей у гімназії було дуже дорого, проте Астрід була переконана, що їй необхідно здобути добрі знання, тому батьки мусили погодитися.

У світі художньої літератури письменницю знають і люблять як авторку книжок для дітей та юнацтва. Для свого сина й доньки вона вигадувала різні історії, які згодом були взяті за основу її відомих творів – «Пеппі Довгапанчоха» (1945), «Міо, мій Міо» (1954), «Малюк і Карлсон, який живе на даху» (1955), «Брати Лев'яче Серце» (1973) та ін.

Твори Астрід Ліндгрєн не тільки розважають. У своїх казкових історіях мисткиня ніколи не обходила серйозних проблем, з якими стикаються дорослі й діти – непорозуміння в родині, самотність, хвороби. Письменниця відверто говорить зі своїми читачами про суспільні проблеми, пов'язані зі злочинністю та насильством. Маленькі герої та героїні Астрід Ліндгрєн, якщо того потребують обставини, мужньо встають на захист слабких, відважно вступають у двобій з небезпечними злочинцями. Пеппі Довгапанчоха та Калле Блюмквіст зі своїми вірними друзями стоять в обороні правди й справедливості, їхніх благородних учинків вистачило б на багатьох дорослих. Секретом власної сили та

*А. Ліндгрєн та її друкарська машинка.
Автори: Марі-Луїз Екман та Стора Торгет,
Віммербю, Швеція, 2007 р.*

сили своїх героїв Астрід Ліндгрєн поділилась зі своїми читачами: «Коли серце гаряче і сильно б'ється, замерзнути неможливо».

Найбільшим визнанням літературних досягнень Астрід Ліндгрєн стало здобуття нею Міжнародної премії імені Г.-К. Андерсена в 1958 р. Водночас вона опікувалася питаннями захисту природи, часто виступала по шведському радіо та на телебаченні про культуру й мистецтво, а інколи – з гумористичними пере-

дачами, щоб потішити дітей, яким вона присвятила все життя, була дуже веселою, широко та життєрадісною. Такими є і її високохудожні твори, що роблять наш світ добрішим.

Любіть Україну

Твори А. Ліндгрєн переклала українською мовою Ольга Сенюк, яка була добре знайома з письменницею, бувала в неї в гостях та особисто від неї отримувала книжки для перекладу.

Пеппі Довгапанчоха
(Уривки)

Астрід Ліндґрен на зйомках фільму «Пеппі Довгапанчоха».
Режисер Улле Хелльбом, Швеція, 1969 р.

Барви художнього твору

Такої бешкетниці, як Пеппі Довгапанчоха, важко знайти серед літературних персонажів світу, адже її улюблена мрія – робити все, що заманеться, і весь час бути собою. Астрід Ліндґрен написала цю книжку для своєї дочки, коли та хворіла, і кожна усмішка допомагала одужанню. В образ рудоволосої дівчинки письменниця вклала спогади про власне дитинство. Маленьку Астрід однолітки називали Білкою за спритність, з якою вона бігала і лазила по деревах. Письменниця написала цілу серію книжок про пригоди Пеппі, оскільки ані сама письменниця, ані маленькі читачі не хотіли прощатися з дивовижною героїнею. У першій книжці Астрід Ліндґрен знайомить нас із Пеппі і мешканцями вілли «Хованка» – мавпочкою пані Нільсон і справжнім конем. А пригодам, які трапляються з Пеппі немає кінця й краю, адже деякі відбуваються несподівано, а деякі вона власноруч створює.

Пеппі Довгапанчоха має не тільки книжкове продовження і не тільки численні втілення на екранах і сценах світу. Нині Пеппі стала символом важкої долі дітей, які переїхали на помешкання до нових країн. Їм потрібно зібрати всі свої сили, мужність і надію, щоб упоратися з викликами часу і знайти шлях до кращого майбутнього. А Пеппі зі своїм невтомним характером, гумором, рішучістю й незалежністю виявилася чудовим прикладом. Цей сучасний рух називають «Пеппі сьогодні».

ПЕППІ ОСЕЛЯЄТЬСЯ У ВІЛЛІ «ХОВАНКА»

Готуємося до читання

Під час читання тексту визначте казкові та реальні події.

Читаємо з розумінням

На околиці малесенького містечка є старий, занедбаний садок, у садку стоїть старий будиночок, а в ньому мешкає Пеппі Довгапанчоха. Їй дев'ять років, і мешкає вона там сама-самісінька. Нема в неї ані мами, ані тата. І, власне, це їй добре, бо ніхто їй не каже йти спати саме тоді, коли в найбільшому розпалі гра, і ніхто не силує пити риб'ячий жир, коли хочеться з'їсти цукерок.

Колись у Пеппі був тато, і вона його страх як любила, і мама, звичайно, теж була, але так давно, що Пеппі не пам'ятає її. Мама померла ще тоді, як Пеппі була маленька, лежала в колисці й так верещала, що ніхто не міг витримати того вереску. Пеппі гадає, що її мама тепер на небі й дивиться на свою доню крізь дірочку. Тому вона часто махає мамі рукою і каже:

– Не бійся! Я не пропаду!

Тата свого Пеппі ще не забула. Він був капітаном і плавав по широкому морі. Пеппі теж плавала разом з ним, аж поки одного разу під час бурі велика хвиля забрала його з палуби, і він зник. Але Пеппі була впевнена, що колись він повернеться. Вона не вірила, що тато втонув. Вона вважала, що він поплив на острів, де живе повно негрів, став їхнім королем і тепер ходить собі серед них із золотою короною на голові.

– Моя мама – ангел, а мій тато – негритянський король! Не всі діти мають таких гарних батьків, – любила похвалитися Пеппі. – А тільки-но мій тато збудує корабель, він припливе по мене, і я стану негритянською принцесою. Гей-гоп, ото буде життя!

Тато купив цей будиночок у садку дуже давно. Він хотів оселитися тут із Пеппі, коли вже постаріється і не зможе більше плавати. Та сталося лихо, його забрала хвиля і, щоб дочекатись, поки він повернеться, Пеппі подалася просто додому, до вілли «Хованка». Так звався цей будиночок у садку. Він чекав на Пеппі – прибраний, умебльований. Одного теплого літнього вечора Пеппі попрощалася з матросами на татовому кораблі. Всі вони дуже любили її, і Пеппі також їх дуже любила.

– Бувайте, хлопці! – сказала Пеппі і всіх по черзі поцілувала в чоло.
– Не бійтеся за мене. Я не пропаду.

З корабля вона взяла дві речі: мавпеня, що звалося паном Нільсоном – його Пеппі подарував тато, – і велику торбу, повну золотих монет. Матроси стояли біля поруччя й дивилися вслід Пеппі, поки її було видно. А вона йшла, не озираючись, і несла під пахвою пана Нільсона, а в руці – торбу.

– Дивна дитина! – сказав один матрос, коли Пеппі зникла вдалині, і втер сльозу.

Він казав правду. Пеппі була дуже дивна дитина. А найдивніше в неї те, що вона була напрочуд дужа. Така неймовірно дужа, що жоден поліцей на світі не зрівнявся б із нею силою. Вона могла б підняти навіть коня, якби захотіла. І Пеппі таки підіймала коня. Вона мала власного коня – купила його за одну з своїх золотих монет того самого дня, як прибула додому, до вілли «Хованка», їй завжди хотілося мати коня. І от тепер він оселився в неї на веранді. Та коли, бувало, Пеппі розташовувалась там випити після обіду кави, то безцеремонне виносила коня в садок.

Поряд із віллою «Хованка» був інший садок та інший будинок. Там жили тато, мама і двоє гарненьких дітей – хлопчик і дівчинка. Хлопчика звали Томмі, а дівчинку – Анніка. Обоє вони були дуже чемні, гарно виховані й слухняні. Томмі ніколи не кусав нігтів і завжди робив те, що загадувала мама. Анніка не вередувала, коли їй чогось не давали, і завжди була, мов лялька, у своїх гарно випрасуваних ситцевих сукенках, яких ніколи не бруднила. Томмі й Анніка мирно гралися в своєму садку, але часто їм хотілося мати якихось друзів, і тоді, коли Пеппі плавала з татом по морях, вони інколи вилазили на огорожу, що відділяла їхню садибу від вілли «Хованка», й казали:

– Як погано, що в цьому будинку ніхто не живе. Хай би тут оселилася якась родина з дітьми!

Того лагідного надвечір'я, коли Пеппі вперше переступила поріг вілли «Хованка», Томмі й Анніки не було вдома. Вони поїхали на тиждень до своєї бабусі, а тому й гадки не мали, що в сусідньому будинку хтось оселився. Навіть коли вони, повернувшись додому, стояли біля своєї хвіртки й дивилися на вулицю, то все ще не знали, що тепер у них так близько з'явилась товаришка і їм буде з ким гратися. Вони стояли, розмірковуючи, який їм сьогодні випаде день: чи приємний, коли є чим розважитись, чи нудний, коли ніщо не спадає на думку, аж тут раптом відчинилася хвіртка з вілли «Хованка» і з неї вийшла чудна дівчинка. Томмі й Анніка зроду такої не бачили. Це вийшла на ранкову прогулянку Пеппі Довгапанчоха.

Ось який вона мала вигляд: морквяного кольору волосся, заплетене в дві цупкі кіски, що стирчали, мов палички, ніс картоплинкою, весь поцяткований ластовинням, великий рот із білими здоровими зубами. А вбрана вона була просто-таки химерно. Пеппі сама пошила собі сукенку. Сукенка мала бути блакитною, та блакитної матерії не вистачило, тому Пеппі в кількох місцях подоточувала червоні клапті. На довгі, худі ноги вона понатягала довгі панчохи – одну руду, Другу чорну, а чорні черевики були рівно вдвічі довші за її ступні. Ці черевики тато купив дівчинці на виріст у Південній Америці, і ніяких інших черевиків вона не хотіла носити.

Та найдужче вразило Томмі й Анніку те, що на плечі в дівчинки сиділо мавпеня. Воно було одягнене в сині штанці, жовту курточку й білий солом'яний брилик.

Пеппі рушила вулицею, однією ногою ступаючи по тротуару, а другою – по риштаку. Томмі й Анніка не зводили з неї очей, поки їй було видно. За якийсь час Пеппі повернулася назад. Тепер вона вже йшла задки – щоб не тратити сили, обертаючись зайвий раз. Дійшовши до хвіртки Томмі й Анніки, Пеппі стала. Діти мовчки дивилися одне на одне. Нарешті Томмі спитав:

– Чого ти йдеш задки?

– Чого я йду задки? – перепитала Пеппі. – Хіба ми живемо не у вільній державі? Хіба не можна ходити так, як кому хочеться? А крім того, я тобі скажу, що в Єгипті всі люди так ходять, і ні для кого це не дивина.

– А звідки ти знаєш? – спитав Томмі. – Ти ж не була в Єгипті.

– Я не була в Єгипті? Ова! Затям собі: я була скрізь, об'їздила цілий світ і бачила ще й не такі дивовижі! Цікаво, щоб ти сказав, коли б я пройшла вулицею на руках, як ходять усі в Індії!

– Все це ти набрехала, – сказав Томмі.

Пеппі хвилину подумала.

– Так, набрехала, – сумно сказала вона.

– Брехати негарно, – мовила Анніка, що нарешті зважилась розтулити рота.

– Так, брехати дуже негарно, – погодилась Пеппі ще сумніше. – Але я часом забуваю це, розумієш? Та чи можна вимагати від дівчинки, в якої мама ангел, а тато – негритянський король і яка сама ціле своє життя плавала по морях, щоб вона завжди казала правду? До того ж, – додала Пеппі, і її всіяне ластовинням личко засяяло, – можу вас запевнити, що в Конго нема жодної людини, яка б казала правду. Там тільки те й роблять, що брешуть. Починають о сьомій ранку і так аж до заходу сонця. Тож коли я, бува, ненароком збрешу, вибачте мені, бо я надто довго жила в Конго. Але ж ми однаково можемо бути друзями, га?

– Певне! – сказав Томмі і раптом відчув, що сьогодні їм не буде нудно.

– Чому б вам не поснідати в мене? – запитала Пеппі.

– О, а й справді, – зрадів Томмі, – чому б нам не поснідати в тебе? Ходімо!

– Авжеж, – мовила Анніка. – Ходімо, швиденько!

– Але спершу треба відрекомендувати вас панові Нільсону, – сказала Пеппі.

Мавпа зняла брилика й чемно вклонилася. Діти поминули хвіртку, що ледве трималася на завісах, і рушили стежечкою, посипаною жорсткою та обсадженою старими, замшілими деревами, – мабуть, по них добре було лазити, – до вілли «Хованка» й піднялися на веранду. Там стояв кінь і їв овес із супової миски.

– Отакої! Чого це кінь стоїть на веранді? – здивувався Томмі. Він досі знав, що коні стоять у стайні.

– Та бачиш, – заклопотано сказала Пеппі, – в кухні він тільки заважав, а в вітальні йому не подобається.

Томмі й Анніка поплескали коня по спині й зайшли до будинку. Там була і кухня, і вітальня, і спальня. Але, видно, Пеппі цього тижня забула, що в п'ятницю треба прибрати дім. Томмі й Анніка сторожко озиралися навколо: може, десь у кутку сидить негритянський король? Бо вони ще зроду не бачили негритянського короля. Проте ніде не видно було ні батька, ні матері Пеппі. І Анніка несміливо запитала:

– Ти тут живеш зовсім сама?

– Звісно, ні! – сказала Пеппі. – Пан Нільсон і кінь також живуть зі мною.

– А твої тато й мама хіба не живуть тут?

– Ні, більше ніхто не живе, – радісно сказала Пеппі.

– А хто ж тобі каже, коли ввечері йти спати і все інше? – запитала Анніка.

– Я сама, – відповіла Пеппі. – Спершу кажу лагідно, а коли не послухаю, кажу ще раз суворіше, а вже як і тоді не хочу слухатись, то даю собі ляпаса, розумієте?

Томмі й Анніка не дуже її зрозуміли, але подумали, що це, мабуть, добрий спосіб. Тим часом вони зайшли до кухні, і Пеппі сказала:

– Наколотим тіста-іста, спечемо млинця-линця на сніданок-данок-анок.

Тоді взяла троє яєць і підкинула їх високо вгору. Одне впало їй на голову, розбилося так, що жовтком залило очі. Але решту двоє вона таки спіймала в каструлю, де вони й потовклися.

– Я не раз чула, що жовток корисний для волосся, – мовила Пеппі, витираючись. – Ось побачите, як у мене почне рости волосся, аж тріщатиме. До речі, в Бразилії ніхто не вийде на вулицю, поки не намастить жовтком волосся. Зате там немає лисих. Правда, був колись один дід, що їв яйця замість мастити ними голову. І він таки справді полисів. Коли він виходив на вулицю, там зчинявся такий переполох, що доводилось викликати поліцію.

Розповідаючи про це, Пеппі спритно вибрала пальцями шкаралушу з каструлі. Тоді взяла щітку, що висіла на стіні, й заходилася колотити тісто так завзято, що аж бризки розліталися навкруги. Врешті вона вилила те, що лишилося, на сковороду. Коли млинець підпівся з одного боку, Пеппі підкинула його до стелі, він перевернувся в повітрі й знов упав у сковороду. А як млинець зовсім спікся, Пеппі кинула його через усю кухню просто в тарілку, що стояла на столі.

– Їжте! – гукнула вона. – Швидше їжте, поки млинець гарячий!

Томмі й Анніка взялися до млинця. Він їм дуже смакував.

Після сніданку Пеппі запросила їх до вітальні. Там не було ніяких меблів, крім величезного комода з безліччю шухляд. Пеппі повідчиняла шухляди й почала показувати Томмі й Анніці свої скарби. Там були яєчка рідкісних птахів, незвичайні мушлі й камінці, гарні різьблені коробочки, чудові срібні люстерка, разки перлин і багато інших речей, що їх Пеппі з батьком накупували, поки їздили по світі... Пеппі дала своїм новим друзям подарунки на згадку. Томмі одержав кинджал з руків'ям, оздоб-

леним перламутром, а Анніка – різьблену коробочку. В коробочці був перстень із зеленим камінцем.

– Тепер ідіть уже додому, – сказала Пеппі. – Щоб завтра могли знов прийти. Бо як ви не підете звідси, то не зможете прийти сюди. А шкода, якби ви не прийшли.

Томмі й Анніка погодилися з нею і рушили додому. Вони поминули коня, що з'їв уже весь свій овес, і вийшли на вулицю крізь хвіртку вілли «Хованка». Пан Нільсон махав їм услід бриликом.

ПЕППІ ВИШУКУЄ РЕЧІ І ВСТРЯЄ В БІЙКУ

Готуємося до читання

Чому Пеппі назвала себе пошуковцем? Чи відповідає це сутності образу головної героїні?

Читаємо з розумінням

Того ранку Пеппі якраз пекла тістечка з пахучим корінням. Вона замісила страшенно багато тіста й розкачувала його на підлозі.

– Бо ж бачиш, – пояснила вона своїй мавпочці, – на стільниці мало місця, а треба спекти щонайменше сотень п'ять тістечок.

Вона лежала на підлозі й качала тісто, аж гай шумів.

– Не ходи по тісті, пане Нільсон, – роздратовано сказала Пеппі саме тоді, як у двері подзвонили.

Пеппі кинулась відчиняти. Вона була вся біла з голови до ніг, наче мірошник, і коли радісно трясла Томмі й Анніку за руки, над ними знялася хмара борошняної куряви.

– Як гарно, що ви заглянули до мене, – мовила Пеппі і обтрусила фартух, від якого знов знялася біла хмара.

Томмі й Анніка аж закашлялися від борошна.

– Що ти робиш? – запитав Томмі.

– Що я роблю? Коли скажу, що трушу сажу, такий хитрун, як ти, однаково мені не повірить. Сам бачиш – печу тістечка. Але скоро вже кінчаю. А ви тим часом посидьте на ящику з дровами.

Пеппі вміла швидко працювати, що є, те є! Томмі й Анніка сиділи на ящику з дровами й дивилися, як вона спритно ріже тісто, як кидає тістечка на дека, а дека – в піч. Їм майже здавалося, що вони сидять у кіно.

– Все, – нарешті сказала Пеппі, кинувши в піч останнє деко, і захряснула дверцята.

– Що тепер робитимемо? – запитав Томмі.

– Що ви робитимете, не знаю, – відповіла Пеппі, – але я не можу ледарювати. Я пошуковець, а всі пошуковці не мають ані хвилини вільної.

– Хто ти? – перепитала Анніка.

– Пошуковець.

– А що це означає? – спитав Томмі.

– Пошуковець – це той, хто дає всьому лад і вишукує речі, які лежать не там, де слід, – відповіла Пеппі, змітаючи на купку борошно, що розсипалося по підлозі. – На світі скрізь валяється повно речей, і треба ж їх комусь вишукувати. От пошуковець і вишукує їх.

– Яких речей? – запитала Анніка.

– О, яких завгодно, – відповіла Пеппі. – Грудок золота, страусових пер, здохлих пацюків, гайок тощо.

Томмі й Анніка вирішили, що це цікава робота, й також захотіли стати пошуковцями, хоч Томмі признався, що він краще хотів би знайти грудку золота, а не якусь гайку.

– Побачимо, що нам трапиться, – мовила Пеппі. – Завжди можна щось знайти. Але поспішаймо, щоб інші пошуковці не визбирали всіх золотих грудок.

І троє пошуковців подалися в дорогу. Вони вирішили спершу пошукати навколо будинків, бо Пеппі сказала, що найкращі речі завжди трапляються поблизу людського житла, хоч і серед лісу часом можна знайти гаєчку.

– Буває і таке, – додала вона. – Я згадала, як колись шукала речі у джунглях Борнео. І серед нетрів, де не ступала людська нога, я, знаєте, що знайшла? Справжнісіньку дерев'яну ногу, зовсім нову. Я її потім віддала одному дідові, що не мав ноги, і він сказав, що такої і за гроші не купиш.

Томмі й Анніка поглядали на Пеппі, щоб навчитися, як має поводитися справжній пошуковець. А Пеппі бігала від одного краю вулиці до другого, заслоняла долонею очі від сонця і придивлялася до всього. Часом вона ставала навколішки, просувала руку між штахетами й розчаровано казала:

– Дивно! Мені здалось якраз, наче я побачила грудку золота.

– А треба неодмінно брати все, що знайдеш? – запитала Анніка.

– Так, усе, що лежить на землі, – відповіла Пеппі.

Неподалік від них, просто на траві перед своєю віллою, спав старий чоловік.

– Бачите, він лежить на землі, – зраділа Пеппі. – І ми його знайшли. Ану берімо! Томмі й Анніка зовсім перелякалися.

– Ні, ні, Пеппі, не можна його брати! – сказав Томмі. – Та й що ми з ним зробимо?

– Що зробимо? Багато-що можна зробити. Наприклад, тримати в клітці замість кролика й годувати кульбабою. Та як ви не хочете, то про мене. Хоч шкода буде, коли його спопаде якийсь інший пошуковець.

Вони пішли далі. (...)

Тієї миті біля однієї вілли відчинилася хвіртка і з неї вибіг хлопчик. Він, видно, був наляканий, і не диво, бо за ним слідом гналися п'ятеро хлопців. Вони відразу догнали малого, притиснули до штахет і гуртом почали штовхати й бити його. Хлопчик заплакав і звів руки, щоб затулити обличчя.

– Даймо йому, хлопці! – гукав найбільший із напасників. – Щоб і носа не потикав на нашу вулицю!

– О, це вони так молотять Вілле, – мовила Анніка. – От поганці!

– Це той капосний Бенгт. Він завжди б'ється, – сказав Томмі. – І які боягузи, п'ятеро проти одного!

Пеппі підійшла до Бенгта, ткнула його пальцем у спину й запитала:

– Стривайте-но, ви хочете зробити з малого Вілле котлету, що накинудилися на нього всі п'ятеро?

Бенгт обернувся й побачив дівчинку, якої досі ніколи тут не зустрічав. Зухвалу незнайому дівчинку, що зважилася стати йому на заваді. Спершу він тільки вражено витріщився на неї, потім зневажливо скрикнувся.

– Хлопці, чуєте, хлопці! – гукнув він. – Облиште Вілле й гляньте на це опудало. Такого ще світ не бачив!

Він лягнув себе по колінах і зареготав. Хлопці оточили Пеппі, всі, крім Вілле, що витер сльози й несміливо став біля Томмі.

– Ви коли бачили такі коси? Справжнісінька пожежа! А такі черевики? – не вгавав Бенгт. – Може, позичиш мені одного? Я хотів би трохи поплавати, а не маю човна!

Він схопив Пеппі за косу, але відразу відсмикнув руку й вигукнув:

– Ой, я попик собі пальці!

Усі п'ятеро хлопців загукали, підстрибуючи навколо Пеппі:

– Червона шапочка! Червона шапочка!

А Пеппі стояла посеред кола і приязно всміхалася. Бенгт сподівався, що вона розсердиться, або почне плакати, або принаймні злякається. Побачивши, що слова не беруть Пеппі, він штовхнув її.

– Бачу, ти не дуже ввічливий з дівчатами, – мовила Пеппі.

Вона підняла його вгору своїми дужими руками, понесла до берези, що росла неподалік, і перевісила через гілляку. Потім узяла другого хлопця й перевісила через іншу гілляку, третього посадила на стовп хвіртки, четвертого перекинула через огорожу, і він гепнув на грядку з квітками, а останнього розбишаку вмостила в малесенький іграшковий візочок, що стояв на вулиці. Пеппі, Томмі, Анніка й Вілле мовчки дивилися на хлопців, що аж понімили з подиву. Врешті Пеппі сказала:

– Ви боягузи. Нападаєте п'ятеро на одного! Це підлість. Та ще й штовхаєте беззахисну дівчинку. Ганьба! Ходімо додому, – покликкала вона Томмі й Анніку. Потім звернулась до Вілле: – Часом вони ще коли тебе зачеплять, скажи мені. – А Бенгтові, що й досі сидів на дереві і боявся ворухнутись, мовила: – Коли ти хочеш ще щось сказати про мої коси й мої черевики, то краще кажи тепер, поки я не пішла додому.

Але Бенгт не мав більше чого казати ні про черевики Пеппі, ні про її коси. Тому Пеппі взяла в одну руку знайдену бляшанку, а в другу шпульку від ниток і пішла додому разом з Томмі й Аннікою.

Вже в садку біля свого будинку Пеппі сказала:

– Так мені прикро, що я знайшла дві гарні речі, а ви вернулись без

нічого. Вам треба ще трохи пошукати. Томмі, чому б тобі не зазирнути в дупло он того старого дерева? Для пошуковців нема кращих місць за такі дерева.

Томмі відповів, що однаково ні він, ні Анніка нічого не знайдуть, але, щоб не перечити Пеппі, засунув руку в дупло дерева.

– Ой! – вражено вигукнув він, витягаючи руку. Він тримав у жмені гарний-прегарний записник у шкіряній палітурці. В шкіряну петельку був засунутий маленький срібний олівчик.

– Дивно, – мовив Томмі.

– А бачиш! – сказала Пеппі. – Нема краще, як бути пошуковцем. Я не розумію, чого так мало людей вибирають собі цю роботу. Столярів, шевців, сажотрусів тощо є скільки завгодно, а от пошуковцем мало хто хоче бути. – Потім Пеппі обернулася до Анніки: – А чому б тобі не пошукати он під тим трухлявим пеньком? Під пеньками завжди щось знаходять.

Анніка засунула руку під пеньок і відразу витягла звідти коралове намисто. Вони з Томмі добру хвилину стояли, пороззявлявши роти, такі були вражені. І вирішили, що відтепер щодня будуть пошуковцями.

Пеппі перед тим до півночі гралася в м'яча, і тепер їй захотілося спати.

– Мабуть, піду трохи подрімаю, – мовила вона. – Може, підтикаєте мені ковдру?

Вона сіла на край ліжка, роззулась, задумливо глянула на свої черевики й сказала:

– Тому Бенгтові закортіло поплавати в човні. Тьху! – зневажливо пирхнула вона. – Іншим разом я його навчу веслувати, ось побачите!

– Скажи, Пеппі, а чого в тебе справді такі великі черевики? – шанобливо спитав Томмі.

– Щоб можна було ворухити пальцями, – відповіла Пеппі й лягла в ліжко.

Вона завжди клала ноги на подушку, а голову ховала під ковдру.

– Так сплять у Гватемалі, – заявила вона. – Інакше й не варто спати – це єдиний правильний спосіб. Так я можу ворухити пальцями вві сні. Ви засипаєте без колискової пісні? – спитала вона. – Бо я мушу завжди співати собі колискову, а то сон ніяк не йде до мене.

Томмі й Анніка почули під ковдрою якесь мурмотіння. То Пеппі співала собі до сну. Вони тихенько вийшли з кімнати, щоб не турбувати її. В дверях вони обернулись і востаннє глянули на ліжко. Але не побачили нічого, крім ніг Пеппі, що спочивали на подушці. Пальці на ногах ворухилися.

Томмі й Анніка подалися додому. Анніка міцно стискала в руці коралове намисто.

– А все-таки дивно, Томмі, – мовила вона. – Тобі не здається... не здається, що Пеппі сама поховала там ці речі?

– Хтозна, – відповів Томмі. – З Пеппі нічого не можна знати напевне.

ПЕППІ ЙДЕ ДО ЦИРКУ

Готуємося до читання

Що вразило Пеппі в цирку? А чим сама Пеппі вразила глядачів?

Читаємо з розумінням

До малесенького містечка, де жили Пеппі, Томмі й Анніка, завітав цирк, і всі діти кинулися просити у своїх мам і татів грошей на квитки. Томмі й Анніка зробили те саме, і їхній тато відразу дістав з гаманця і дав їм кілька блискучих крон.

Вони затиснули гроші в кулаці й миттю помчали до Пеппі. Вона сиділа біля коня на веранді й заплітала йому хвоста в тоненькі кіски, оздоблюючи кожну червоним бантом.

– Сьогодні в коня день народження, – заявила Пеппі, – тому його треба причепурити.

– Пеппі! – гукнув Томмі, відсапуючись. – Пеппі, хочеш піти з нами до цирку?

– Я піду з вами, куди завгодно, – відповіла Пеппі, – але до сирку на-вряд, бо не знаю, що це таке. Там роблять боляче?

– Що ти, дурненька! – мовив Томмі. – Нікому там не роблять боляче! Там усім весело. Там є коні, блазні й гарні дами, що ходять по линві! (...)

Отак вийшло, що Пеппі, Томмі й Анніка всілися на гарних червоних стільцях біля самої арени. Томмі й Анніка крутилися, озирались і махали руками своїм шкільним товаришам, які сиділи далеко ззаду.

– Яка дивна буда! – мовила Пеппі, вражено оглядаючи цирк. – І підлога посипана тирсою. В мене не дуже чисто, але це вже просто хлів!

Томмі пояснив їй, що в кожному цирку підлогу посипають тирсою, щоб коням було добре бігати.

На естраді сидів оркестр; раптом він заграв гучний марш. Пеппі нестямно заплескала в долоні і аж почала підстрибувати з радощів.

– За музику також треба платити, чи її слухають задарма? – спитала вона.

Тієї миті з-за зависи, яка затуляла вхід для артистів, вийшов директор цирку в чорному фракі і з нагайкою в руці, а за ним вибігло десятеро білих коней з червоними плюмажами на голові..

Директор ляснув нагайкою, і коні забігали навколо арени. Він знов ляснув нагайкою, і коні поставали передніми копитами на бар'єр, що оперізував арену. Один кінь опинився біля того місця, де сиділи діти. Анніка не хотіла бути так близько від коня й притислася до спинки стільця. Але Пеппі нахилилася, взяла коня за ногу й сказала:

– Здоров! Можу передати тобі привіт від мого коня. В нього сьогодні день народження, але він оздобив собі бантами хвоста, а не голову.

На щастя, Пеппі встигла відпустити коневі ногу, перше ніж директор знов ляснув нагайкою, бо тоді всі коні зіскочили з бар'єра й побігли навколо арени.

Коли номер скінчився, директор чемно вклонився, і коні вибігли з арени. За мить знов відсунулась завіса, і на арені з'явився білий, як сніг, кінь, а на спині в нього стояла вродлива дівчина в зеленому трико. В програмі було написано, що її звати міс Карменсіта.

Кінь забігав по арені, посипаній тирсою, а міс Карменсіта стояла в нього на спині й усміхалася. І раптом тоді, коли кінь пробігав повз стілець Пеппі, в повітрі щось майнуло, і те щось виявилось самою Пеппі. Вона вискочила на спину коневі й стала позад міс Карменсіти. Міс Карменсіта спершу так здивувалася, що мало не впала. Але потім вона розсердилася й замахала позад себе руками, щоб скинути Пеппі. Але дарма.

– Тихо, не горячкуй так! – мовила Пеппі. – Я також хочу розважитись. Не тільки ти заплатила гроші!

Тоді міс Карменсіта вирішила сама зіскочити з коня, але не могла, бо Пеппі міцно тримала її руками. А публіка аж вищала зі сміху. Дуже кумедне то було видовисько: ошатна міс Карменсіта, в яку вчепилася руда дівчинка, що стояла у великих черевиках на спині в коня так, наче ціле своє життя тільки те й робила, що виступала в цирку.

Але директор цирку не сміявся. Він дав знак своїм людям у червоній уніформі, щоб вони спинили коня.

– Хіба номер уже скінчився? – розчаровано спитала Пеппі. – Шкода, мені було так весело!

– Погана хлопець! – засичав крізь зуби директор. – Геть з мій цирк!

Пеппі докірливо глянула на нього:

– Чого ти такий сердитий? Мені здавалося, що сюди приходять розважатися.

Вона зсунулася з коня й сіла на своє місце. Але до неї підійшли двоє охоронців і хотіли вигнати її з зали. Вони вчепилися в дівчинку й спробували підвести її. Проте дарма. Пеппі всілася так міцно, що не було змоги відірвати її від стільця, хоч чоловіки натужувалися з усієї сили. Врешті вони стиснули плечима й дали Пеппі спокій.

Тим часом почався новий номер. З'явилася міс Ельвіра, що мала ходити по линві. Вона була вбрана в рожеву сукню з мережива, а в руці тримала рожеву парасольку. Дрібними, зграбними кроками вона пройшлася по линві, тоді почала робити різні акробатичні штуки. Це був гарний номер. Міс Ельвіра навіть показала, що вона вміє ходити по тонкій линві задки. Та коли вона досягла маленького помістка в кінці линви і обернулася, то побачила там Пеппі.

– Чого ти дивишся? – радісно сказала Пеппі, бо міс Ельвіра була дуже вражена.

Міс Ельвіра нічого не відповіла, тільки стрибнула на арену й кинулась на шию директорові, що був її батьком. А той знов послав своїх людей скинути Пеппі з линви. Цього разу послав уже п'ятьох. Але всі глядачі в цирку загукали:

– Не чіпайте її! Ми хочемо подивитися на руду дівчинку!

Вони навіть загупали ногами й заплескали в долоні.

Пеппі рушила по линві. І всі штуки міс Ельвіри були ніщо в порівнянні з тим, що показувала вона. Опинившись посеред линви, Пеппі задержала ногу так високо, що носок її великого черевика дашком завис над головою. Потім трохи опустила ногу й почухала нею за вухом.

Директорові зовсім не сподобалося, що Пеппі виступає в його цирку. Він хотів її спекатися.

Тому покрутив механізм, який натягав линву, сподіваючись, що Пеппі впаде.

Але Пеппі не падала. Вона сіла на линву, немов на гойдалку, й почала гойдатися все швидше й швидше, аж поки нарешті пустила линву й стрибнула просто директорові на спину. Той так злякався, що забігав по арені.

– Оце то кін! – гукнула Пеппі. – Але чому тобі не почепили червоної китиці на гриву?

Проте час було вже вертатися до Томмі й Анніки. Пеппі зіскочила з директора й сіла на свій стілець, чекаючи, коли почнеться новий номер. Та номер трохи затримувався, бо директорові спершу довелося напитись води й зачесати чуба. Нарешті він знов з'явився на арені, вклонився публіці й сказав:

– Шанофний пані й панове! Сарас ви попачите найпільше тиво сфіту! Найтущий чолофік сфіту, Тужий Атольф, якого ніхто ще не переміг. Путь ласка, шановний пані й панове, ось фін!

І на арену вийшов величезний чоловік у трико тілесного кольору, підперезаний леопардовою шкурою. Самовпевнено всміхаючись, він уклонився публіці.

– Тивіться лишень, який м'яси, – сказав директор і поплескав Дужого Адольфа по руці там, де під шкірою видималися горбом м'язи. – А тепер, шанофний пані й панове, я хочу запропонувати вам один цікавий річ! Хто з фас сважиться посмагатись із Тужим Атольфом, хто з фас сважиться перемогти найтужчий чоловік у сфіті, той дістане сто крон! Сто крон тому, хто переможе Тужий Атольф, шанофний пані й панове! Прошу фиходьте на арену!

Але ніхто не вийшов на арену.

– Що він каже? – запитала Пеппі. – Чого він говорить так незрозуміле?

– Він каже, що той, хто кине додолу того чоловіка, дістане сто крон, – пояснив Томмі.

– Я могла б його кинути додолу, – мовила Пеппі, – але мені його шкода, він такий симпатичний.

– Не хвалися, бо не кинеш, – заперечила Анніка. – Він же найдужчий чоловік у світі.

– Так, він найдужчий чоловік, – погодилася Пеппі, – але ти забула, що я найдужча дівчинка в світі!

Тим часом Дужий Адольф підіймав важкі тягарі й гнув грубі залізні пруди, щоб показати, який він дужий.

– Ну, шанюфний пані й панове, – гукнув директор цирку, – якщо спрафі нема такий, хто пажає саропити сто крон, я сховати їх сопі то кишені!

І він помахав асигнацією в сто крон.

– Ну, це вже мені не подобається! – заявила Пеппі й перелізла через бар'єр на арену.

Директор цирку, побачивши її, зовсім осатанів.

– Киш, погане тіфчисько, щоп я тепе тут не пачив! – засичав він.

– Чого ти такий лютий? – дорікнула йому Пеппі. – Я тільки хочу поборотися з Дужим Адольфом.

– Тут не місце тфій виприк! – крикнув директор. – Ити геть, щоп Тужий Атольф не почуф тфій сухвальство!

Проте Пеппі обминула директора й підійшла до Дужого Адольфа. Вона потиснула його велику руку й сказала:

– Ну, давай поборемося з тобою.

Дужий Адольф витріщив на неї очі, нічого не розуміючи.

– За хвилину я починаю! – попередила його Пеппі.

І справді почала. Вона міцно схопила Дужого Адольфа за стан, і не встиг ніхто отямитись, як кинула його на мату. Дужий Адольф відразу схопився на ноги. Він був червоний як рак.

– Ура, Пеппі! – гукнули Томмі й Анніка. І всі глядачі також закричали;

– Ура, Пеппі!

Директор цирку сидів на бар'єрі і з люті стискав кулаки. Але ще більше лютував Дужий Адольф. Він зроду не зазнавав такої ганьби. Але зараз він покаже цій рудій дівчинці, що таке сила. Дужий Адольф кинувся на Пеппі, схопив її за стан, але вона стояла непорушна, мов скеля.

– Ану ще раз! – підбадьорливо мовила Пеппі. Потім випручалася від нього, і за мить Дужий Адольф знов лежав на маті. Пеппі постояла, чекаючи, поки він підведеться. Довго їй чекати не довелося. Адольф люто крикнув, скочив на ноги й кинувся на неї.

– Гура-бура-бом! – вигукнула Пеппі. Публіка в залі почала підкидати шапки, гупати ногами й кричати:

– Ура, Пеппі!

Коли Дужий Адольф утрете напав на Пеппі, вона підняла його над головою і на витягнених руках обнесла навколо арени. Потім кинула на мату й притримала коліном, щоб він не підвівся.

– Ну, друже, більше, мабуть, з тобою не варто морочитися. Принаймні веселіше вже не буде.

– Пеппі перемогла! Пеппі перемогла! – закричали глядачі.

Дужий Адольф ганебно втік з арени, а директорові довелося підійти до Пеппі й простягти їй сто крон, хоч він мав такий вигляд, наче хотів її з'їсти.

– Прошу, люпа панно, – сказав він. – Ось сто крон.

– Навіщо мені цей папірець? – зневажливо мовила Пеппі. – Візьми його собі, як хочеш.

Вона вернулася на своє місце і сказала Томмі й Анніці:

– Цей сирк нудний, а трохи подрімати завжди корисно. Збудите мене, коли знов буде потрібна моя допомога.

Пеппі відкинулася на спинку стільця й заснула. Вона солодко сопіла собі, поки блазні, ковтачі ножів і заклиначі змій показували своє мистецтво Томмі, Анніці та іншим глядачам.

– Але все-таки мені здається, що Пеппі виступала краще, – прошепотів Томмі Анніці після вистави.

ПЕППІ СТАЄ РЯТІВНИЦЕЮ

Готуємося до читання

Які риси характеру Пеппі виявилися в цьому розділі?

Читаємо з розумінням

Якось у неділю після обіду Пеппі сіла відпочити, міркуючи, чи все вона поробила. Томмі й Анніки вона не чекала в гості, бо ті пішли зі своїми татом і мамою до знайомих.

(...) День був приємний, хай він приємно й закінчиться. Вона надягла свого великого капелюха, покликала пана Нільсона, що грався в кутку скляними кульками, осідлала коня, винесла його з веранди, і вони рушили з двору: пан Нільсон верхи на Пеппі, а Пеппі верхи на коні.

Було холоднувато, вулиці підмерзли, і кінські копита цокали так гучно, що аж луна котилася. Пан Нільсон сидів на плечі в Пеппі й на ходу намагався хапати гілки дерев у садках, які вони поминали. Але Пеппі мчала так швидко, що він не встигав хапати їх. Навпаки, кілька разів гілки самі його хапали й боляче били по вухах. Йому навіть довелося притримувати брилика, щоб він не впав з голови.

Пеппі мчала тісними вуличками містечка, і люди злякано сахалися, даючи їй дорогу.

Звичайно, в тому містечку був ринок. Навколо ринку стояли невисока ратуша, пофарбована в жовтий колір, і гарні старовинні будинки, серед яких височів недавно побудований триповерховий дім. Усі називали його хмарочосом, бо він був найвищий у містечку.

Містечко, здавалося, мирно й спокійно дрімало в недільному присмерку. Та раптом тишу пронизав різкий крик:

– У хмарочосі пожежа! Пожежа!

І звідусіль на ринок кинулись переполохані люди. Вулицями, страхливо сигналячи, промчала пожежна машина. Містечкові діти, яким спершу здавалося, що дивитися на пожежу весело, почали плакати – вони боялися, що загоряться і їхні будинки. На ринку зібралося стільки людей, що поліції довелося відштовхувати їх. Коли над'їхала пожежна машина, з вікон хмарочоса бухкало полум'я, а пожежників огортав дим, на них сипалися снопи іскор, коли вони мужньо пробували загасити пожежу.

Горіти почало знизу, і вогонь швидко дерся вгору. Раптом люди, що стояли на ринку, похололи зі страху: вони помітили, як у вікні мансарди під самим дахом майнула дитяча рука, розчинила його, і звідти виглянуло двоє хлопчиків. Більшенький із них крикнув:

– Ми не можемо вийти, бо хтось розіклав багаття на сходах!

Він мав десь років п'ять, а його братик – три. Їхня мати кудись пішла й лишила їх удома самих.

Люди на ринку захвилювалися, декотрі почали плакати. Начальник пожежників безпорадно розвів руками. На машині, звичайно, була драбина, але вона не сягала так високо. А зайти в будинок сходами вже не можна було. Людей охопив розпач, коли вони збагнули, що діти можуть згоріти. Адже за кілька хвилин полум'я мало перекинутись і на мансарду. Бідолашні діти стояли біля вікна і плакали.

Серед натовпу була й Пеппі. Не злазячи з коня, вона якийсь час зацікавлено дивилася на пожежну машину, прикидаючи, чи не купити їй собі таку. Машина сподобалась їй тим, що була яскраво-червона і що так страхітливо сигналіла, коли їхала вулицями. Потім Пеппі перевела погляд на тріскуче полум'я й пошкодувала, що іскри не долітають до неї. Звівши очі ще вище, вона помітила й хлопчиків і здивувалася, що вони такі перелякані. Пеппі ніяк не могла зрозуміти, чому їм не подобається вогонь, тому запитала тих, хто стояв біля неї:

– Чого ті хлопчики так ревуть?

Спершу у відповідь почулося ще голосніше схлипування, та врешті якийсь огрядний добродій сказав:

– А як ти думаєш? Хіба ти б не ревла, якби сама опинилася там і не могла злізти?

– Я ніколи не реву, – мовила Пеппі. – Та якщо вони не можуть злізти, чому їм ніхто не допоможе?

– Тому що нема як, – відповів огрядний добродій.

Пеппі хвилину подумала, тоді спитала:

– Хіба не можна принести сюди довгу мотузку?

– А яка з неї користь? Такі малі діти самі нею не спустяться. Та й яку мотузку їм подати?

– Я подам, мені не первина, – спокійно відповіла Пеппі. – Несіть швидше мотузку.

Ніхто не повірив, що Пеппі зможе щось зробити, але все-таки їй принесли мотузку.

На розі триповерхового будинку росло високе дерево, і його крона була на одному рівні з вікном мансарди, але метрів на три не досягала до нього. І стовбур був гладенький, без жодного сучка. Навіть Пеппі не змогла б вилізти на те дерево.

Полум'я тріщало, діти плакали, а люди внизу голосили з безсилового розпачу.

Пеппі зіскочила з коня, взяла мотузку й прив'язала її до хвоста панові Нільсону. Потім посадила його на стовбур, легенько підштовхнула й сказала:

– Будь чемним хлопчиком!

Пан Нільсон зрозумів, що від нього хочуть. Він слухняно поліз угору гладеньким стовбуром; для мавпи такий стовбур все одно що драбина.

Люди на ринку затамували подих і напружено стежили за паном Нільсоном. А він сів на гілляку вгорі й глянув на Пеппі. Дівчинка махнула йому, щоб він злазив назад. І він поліз назад, але з другого боку гілляки. Тож коли він опинився на землі, мотузка виявилась перекинена через гілляку й обома кінцями звисала донизу.

– Ти в мене розумненький хлопчик, міг би бути де завгодно професором! – похвалила Пеппі пана Нільсона, відв'язуючи від його хвоста мотузку.

Поблизу хмарочоса лагодили будинок. Пеппі побігла туди й принесла довгу дошку. Потім узяла дошку під пахву, вільною рукою схопила мотузку, вперлася ногами в стовбур і спритно полізла вгору. Люди просто зацікавилися з подиву. А Пеппі досягла крони, поклала дошку на товсту гілляку й почала обережно посувати її в напрямку вікна. Нарешті дошка лягла між деревом і вікном, ніби місток.

Люди внизу зовсім притихли. З напруження вони не могли навіть слова мовити. Тим часом Пеппі стала на дошку, ласкаво всміхнулася до хлопчиків і запитала:

– Чого ви такі сумні?

Вона швидко побігла дошкою і стрибнула у вікно.

– О, тут у вас гаряче! – сказала вона. – Сьогодні більше не треба буде палити, запевняю вас. А завтра досить буде кинути в грубу четверо полін, щоб було тепло.

Вона взяла хлопчиків під пахви й знов стала на дошку.

– Тепер нарешті можна трохи розважитися, – мовила Пеппі, – бо йти дошкою майже те саме, що линвою в цирку.

І дійшовши до середини, Пеппі задерла ногу, мов балерина. Натовп унизу охнув з переляку, а коли дівчинка ще й упустила один черевик, кілька літніх жінок зомліло. Проте Пеппі щасливо добралася з дітьми до дерева, і люди з радістю закричали «ура», так гучно, що аж луна пішла в темряві й заглушила тріскотняву пожежі.

На дереві Пеппі прив'язала один кінець мотузки до гілляки, а другим обв'язала одного хлопчика і обережно спустила його вниз на руки матері, що чекала під деревом. Мати, плачучи, вхопила дитину й пригорнула її до грудей. Але Пеппі гукнула:

– Відв'яжіть мотузку! Тут чекає ще один хлопчик, а літати він не вміє!

Людям довелося довго поморочитись, поки вони відв'язали мотузку, бо Пеппі в морі навчилася міцно в'язати вузли. Після цього вона потягла мотузку до себе і так само спустила другу дитину.

Пеппі залишилась на дереві сама. Вона знов вибігла на дошку, і люди внизу притихли, чекаючи, що вона робитиме. Пеппі почала танцювати на вузькій дошці. Вона зграбно зводила й опускала руки й приспівувала собі хрипким голосом:

Вогонь горить, вогонь палає,
вогонь півнеба осяває,
горить для тебе,
горить для мене,
горить для всіх, хто очі має!

Люди на ринку ледь чули її спів, але бачили, що Пеппі танцювала дедалі швидше й швидше, і аж зажмурювалися, так боялись, що вона впаде та розіб'ється. Омахи полум'я вихоплювалися тепер з вікон мансарди, і на їхньому тлі Пеппі добре було видно, її обсіпали снопи іскор, а вона зводила руки в чорне небо її захоплено вигукувала:

– Бачите, який гарний вогняний дощ! Потім підбігла до мотузки, крикнула «Гей!» і блискавично з'їхала вниз.

– Гукнемо чотири рази «ура» на честь Пеппі! – запропонував начальник пожежників. – Хай живе Пеппі!

– Ура! Ура! Ура! Ура! – гукнули всі. І тільки один голос вигукнув "ура" ще п'ятий раз. Це була сама Пеппі.

ПЕППІ СВЯТКУЄ СВІЙ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Готуємося до читання

Як ви гадаєте, чи був веселим день народження Пеппі?

Читаємо з розумінням

Якось Томмі й Анніка знайшли в поштовій скриньці листа. На конверті було написано:

«ТМІ Й АНИЦІ!»

А коли вони розрізали конверта, то побачили в ньому картку з такими словами:

ТМІ АНИКО ПРІДІТ ЗАВТРАНА МІЙ ДЕНЬ НАРОЖНЯ

Томмі й Анніка так зраділи, що почали підстрибувати й танцювати. Вони добре зрозуміли, що там написано, хоч запрошення було трохи дивне. Пеппі дуже довго морочилася, поки написала його. Правда, вона того разу в школі не впоралася з літерою «ї», але все ж таки трохи вміла писати. Колись, як вона плавала на кораблі, один матрос часом вечорами сідав з нею на кормі й намагався навчити її письма. На жаль, з Пеппі була не дуже пильна учениця. Їй швидко набридала наука і вона казала:

– Ні, Фрідольфе (так звали того матроса), краще давай гратися з кицькою, або я вилізу на щоглу й гляну, яка буде завтра погода.

Тому й не дивно, що тепер Пеппі цілу ніч писала те запрошення, а на світанку, коли погасли останні зірки, пішла до Томмі й Анніки і вкинула його в скриньку.

Вернувшись зі школи, Томмі й Анніка почали готуватися в гості. Анніка попросила маму, щоб та її гарно розчесала. Мама накрутила Анніці кучері й зав'язала рожевий шовковий бант. Томмі також зачесався і навіть намочив волосся, щоб воно рівно лежало. Він не любив, коли воно в нього крутилося. Анніка хотіла вбратися в найкращу свою сукенку, але мама не дозволила, сказала, що від Пеппі вона завжди повертається не дуже чиста. Тому Анніка вдовольнилася іншою сукенкою, майже найкращою. А Томмі було байдуже, в що одягтися, аби тільки одяг був чистий.

Звичайно, діти купили Пеппі подарунок, витрусивши з своєї скарбнички всі гроші. Дорогою зі школи вони зайшли в крамницю з іграшками і купили чудову... але ні, поки що це таємниця. Поки що подарунок лежав, загорнений у зелений папір і добре зав'язаний шнурочком. Коли діти одяглися, Томмі взяв подарунок, і вони пішли до Пеппі. Мама на вздогінці ще гукнула їм, щоб вони не дуже бруднилися. Анніка також хотіла трохи понести подарунок. Вони спершу мінялися, а потім вирішили нести його разом.

Був уже листопад, і надворі смеркало рано. Тому, дійшовши до хвіртки вілли «Хованка», вони взялися за руки, бо в садку Пеппі запала густа темрява, а старі дерева грізно шуміли своїм останнім листям.

– Так страшно буває тільки восени, – зауважив Томмі.

І дітям тим приємніше було бачити яскраво освітлені вікна вілли й знати, що зараз вони святкуватимуть день народження, і там їх чекають смачні ласощі.

У будень вони заходили тими дверима, що вели до кухні, але сьогодні вирішили зайти з парадних дверей. На веранді коня не було.

Томмі чемно постукав, і з сіней почувся глухий голос:

– Хто там стоїть і не дише? Може, то привид чи миша?

– Ні, це ми! – гукнула Анніка. – Мерщій відчиняй!

І Пеппі відчинила двері.

– Ох, Пеппі, навіщо ти згадуєш про привиди, я так злякалася! – докрикнула їй Анніка, що зі страху навіть забула привітати іменинницю.

Пеппі весело зареготала й відчинила навстіж двері до кухні. О, як приємно було опинитися в освітленій і теплій кімнаті! Бенкет мав відбутися в кухні, бо там було найзатишніше. В домі Пеппі було тільки дві кімнати: вітальня, де стояв самий комод, і спальня Пеппі. Зате кухня була велика, і Пеппі її гарно приборала. Підлогу застелила килимом, а стіл накрила скатеркою, яку сама вишила. Щоправда, квітки в неї вийшли якись чудернацькі, але Пеппі запевняла, що такі квітки ростуть в Індонезії. Завіси були спущені, а в плиті палали дрова, аж тріщали. На ящику з дровами сидів пан Нільсон і стукав двома накривками з каструль, а в найдальшому кутку стояв кінь. Його, звичайно, також запрошено на бенкет.

Нарешті Томмі й Анніка похопилися, що не привітали Пеппі. Томмі чемно вклонився, Анніка присіла, подала пакунок і сказала:

– Вітаємо тебе з днем народження, Пеппі!

Пеппі подякувала, схопила пакунок, квапливо розгорнула його – і побачила музичну скриньку! Пеппі просто нестямилася з радощів. Вона обняла Томмі, обняла Анніку, обняла подарунок і навіть папір, у який була загорнена скринька. Тоді заходилася крутити ручку. Скринька спершу зарипіла, забряжчала, потім з неї почувся спів:

– О мій любий Августине, Августине...

Пеппі забула про все на світі, так її зачарувала скринька. Та враз вона щось згадала:

– Любі мої, вам же також треба дати іменинні подарунки!

– Як це? В нас не сьогодні день народження, – здивувалися Томмі й Анніка.

Пеппі вражено глянула на них.

– Але ж мій день народження сьогодні! То хіба я не маю права теж давати іменинні подарунки? Чи, може, у ваших підручниках написано, що я не маю такого права, га? Або ваша табличка вноження каже, що цього робити не можна?

– Ні, можна, – сказав Томмі. – Але так не заведено. Хоч я залюбки отримав би подарунок.

– І я! – мовила Анніка.

Пеппі принесла з вітальні два пакуночки, які вона заздалегідь приготувала й поклала на комод. Томмі розгорнув свій пакуночок і побачив дудку з слонової кістки. А в пакуночку Анніки була чудова брошка у формі метелика, крильця якого були викладені червоними, синіми й зеленими камінцями.

Тепер, коли всі отримали подарунки, можна було сідати до столу. Він був увесь заставлений тарілками з булочками й тістечками чудернацької форми. Правда, Пеппі пояснила, що такі тістечка печуть у Китаї. Пеппі принесла шоколад із вершками, і всі вже хотіли сідати, але Томмі сказав:

– Коли в нас буває бенкет, чоловікам завжди дають картки, де написано, котру даму хто має вести до столу. Зробімо й ми такі картки.

– Давай, роби! – сказала Пеппі.

– Хоч нам буде важче, бо я тут єдиний чоловік, – рішуче додав Томмі.

– Що ти верзеш! – мовила Пеппі. – А пан Нільсон хто, дівчина?

– А й справді, я забув про пана Нільсона! – зрадів Томмі й сів на ящик з дровами писати картки.

На одному папірці він написав: «Пан Сетергрєн має честь вести до столу панну Довгапанчоху».

– Пан Сетергрєн – це я, – вдоволено пояснив він, показуючи картку Пеппі.

На другому папірці він написав: «Пан Нільсон має честь вести до столу панну Сетергрєн».

– Тоді коневі також треба дати картку, хоч він не сидітиме за столом, – сказала Пеппі й продиктувала Томмі, що слід написати:

– Кінь має честь стояти в кутку, де йому дадуть тістечок і цукру.

Пеппі піднесла папірець коневі до морди й мовила:

– На, прочитай і скажи, які в тебе будуть зауваження!

Кінь не мав ніяких зауважень. Томмі подав руку Пеппі й повів її до столу. Пан Нільсон не виявляв ніякого бажання вести Анніку, тому вона розважно взяла його сама й посадила за стіл. Але він не захотів сидіти на стільці, а вмотивувався просто на столі. Не захотів він і шоколаду з підбитими вершками, та коли Пеппі налила йому в чашку води, він схопив її обома руками й почав пити.

Діти всмак попоїли, Анніка навіть сказала, що коли такі тістечка печуть у Китаї, вона поїде туди, як виросте.

Пан Нільсон допив воду, перевернув чашку й одяг собі на голову. Побачивши це, Пеппі й собі одягла чашку на голову. Але вона не допила шоколаду, й тоненька цівка його потекла в неї по лобі й далі по носі. Проте Пеппі вчасно висунула язика її злизала шоколад із кінчика носа.

– Не пропало ні краплі! – заявила вона. Томмі й Анніка спершу добре повилизували чашки, а тоді вже одягли їх на голову.

Коли гості за столом і кінь досхочу наїлися, Пеппі спритно схопила скатерку за чотири кінці й підняла її. Чашки, кавник і все решта опинилося ніби в мішку. Пеппі взяла той вузол і запхнула в ящик з дровами.

– Я люблю відразу трохи прибрати після того, як попоїм, – сказала вона.

Тепер настав час гратися. Пеппі запропонувала гру, що зветься «Не ставати на підлогу». Це дуже проста гра: треба обійти навколо кухню, жодного разу не ставши на підлогу. Пеппі обійшла її за одну мить. Але й Томмі з Аннікою не осоромилися. Починали вони зі столика, на якому Пеппі мила посуд, з нього, якщо широко ступити, можна було стати на плиту, з плити на ящик з дровами, з якого треба було перелізти на полицку, з полицки на стіл, зі столу, зробивши містки з двох стільців, на буфет у кутку. Між буфетом і столиком була чимала відстань, але, на щастя, там стояв кінь, і якщо з буфету вилізти на нього й посунутись від хвоста до голови, можна було примудрившись стрибнути потім знов на столик.

Так вони гралися, поки сукенка Анніки стала далеко не майже найкращою, а Томмі замастився, мов сажотрус. І діти вирішили знайти якусь іншу розвагу.

– Може, поліземо на горище викликати привидів? – запропонувала Пеппі.

– А... а хіба там є привиди? – злякано спитала Анніка.

– Повнісінько, – сказала Пеппі. – Всіляких, яких тільки хочеш духів і привидів. Там нема де ступити, так їх багато. Ходімо!

– О! – тільки й мовила Анніка й докірливо глянула на Пеппі.

– Мама сказала, що духів і привидів немає, – з удаваною бадьорістю озвався Томмі.

– Я так і думала, – мовила Пеппі. – Бо всі вони зібралися в мене. І я ніяк їх не спекаюсь. Але вони не страшні. Тільки щипають за руки так, що аж синці лишаються. І ще виють. А то звичайно грають у скраклі своїми головами.

– Як?.. Сво... своїми головами? – пошепки спитала Анніка.

– Ну так, – мовила Пеппі. – Ходімо поговоримо з ними. Та й в скраклі я люблю грати.

Томмі не хотів показувати, що він боїться, але водночас йому дуже кортіло побачити привида. Ото б він мав що розказувати хлопцям у школі! Він сподівався, що в присутності Пеппі привиди нічого йому не зроблять, і вирішив піднятися на горище. Бідолашна Анніка ні за що в світі не хотіла йти з ними, але їй спало на думку, що якийсь маленький привид може прошмигнути повз Пеппі й Томмі, коли ті відчинять горище, і завітати до неї на кухню. А це було б іще гірше. Краще вже йти разом з Пеппі й Томмі між тисячу духів, ніж опинитися наодинці бодай навіть з найменшим із них.

Пеппі пішла перша. Вона відчинила двері на сходи. Там було темно, хоч в око стрель. Томмі міцно тримався за Пеппі, а Анніка ще міцніше за нього. Так вони рушили сходами, що рипіли й полускували від кожного їхнього кроку. Томмі вже почав думати, чи не краще їм вернутися. Анніка нічого не думала, вона твердо знала, що краще.

Сходи скінчилися, й діти опинились на горищі. Там було також темно, тільки маленька цятка місячного світла падала на підлогу. Коли в щілини завівав вітер, у всіх кутках стогнало й свистіло.

– Гей, привиди, де ви? – гукнула Пеппі.

Чи вони там були, невідомо, принаймні жоден не озвався.

– Я так і думала, – сказала Пеппі. – Вони пішли на збори в Товариство духів і привидів.

Анніка полегшено зітхнула й побажала, щоб ті збори тривали якнайдовше. Та раптом щось у кутку страхітливо писнуло:

– Клюїт!

Томмі побачив, що з темряви щось летить на нього. Воно торкнулося його чола й майнуло чорною тінню у відчиненому віконечку. Він заверещав не своїм голосом:

– Привид!

Анніка й собі закричала.

– Бідний, він спізвився на збори, – мовила Пеппі. – Якщо це привид, а не сова, – додала вона, помовчавши. – Бо мені здається, що це таки сова. А всім, хто каже, ніби існують якісь духи, я накручу вуха.

– Ти ж сама так казала! – мовила Анніка.

– Казала, – погодилась Пеппі. – Доведеться накрутити собі вуха.

І Пеппі схопила себе за вуха.

Після цього Томмі й Анніка трохи заспокоїлися. Вони навіть зважились підійти до віконечка й визирнути в садок. По небу пливли темні хмари, й кожна квапилася затулити місяць. У садку шуміли дерева.

Томмі й Анніка обернулися. Та лишенько! На свій переляк, вони побачили, що до них підступає якась біла постать.

– Привид! – нестямно закричав Томмі. Анніка з ляку навіть не могла крикнути. Постать була вже близько. Діти притислися одне до одного й заплющили очі. Тієї миті привид озвався:

– Гляньте, що я знайшла в старій матроській скриньці! Татову нічну сорочку. Якщо її трохи звузити, то вона прийдеться й на мене.

Пеппі підійшла до них у сорочці, що хляпала навколо її ніг.

– О, Пеппі, я могла вмерти зі страху! – сказала Анніка.

– Чого? Нічні сорочки не страшні, вони кусають тільки тоді, як на них нападеш.

Пеппі вирішила докладніше оглянути скриньку. Вона підсунула її ближче до віконечка й відчинила віко. Біле місячне світло впало просто на скриньку. В ній лежав якийсь старий одяг, і Пеппі виклала його на підлогу. Під одягом виявився бінокль, кілька старих книжок, три пістолі, шпага й торбина з золотими монетами.

– Гу-бура-бом! – задоволено вигукнула Пеппі.

– Як цікаво! – сказав Томмі.

Пеппі забрала все зі скриньки в нічну сорочку, і діти вернулися до кухні. З горища Анніка вже злазила куди прудкіше.

– Ніколи не дозволяйте дітям гратися вогнепальною зброєю, – сказала Пеппі і взяла ї обидві руки по пістолеві. – Бо може статися лихо, – додала вона і натиснула на обидва гачки. – Гарно б'ють, – мовила вона, дивлячись на стелю, де видніли дві дірки від куль. – Хтозна, може кулі влучили якомусь духові в п'яти. Але так йому й треба, нехай не лякає бідолашних дітей. Навіть якщо духів нема, все одно, я думаю, вони не повинні наганяти на людей страху. Хочете, я вам подарую по пістолеві?

Томмі дуже зрадів, та й Анніка захотіла пістоля, тільки щоб він не був заряджений.

– Тепер ми можемо утворити ватагу розбійників, – сказала Пеппі й приклала до очей бінокль. – Ого, здається, я бачу блоху в Південній Америці! – додала вона. – Бінокль нам також знадобиться, якщо ми будемо розбійниками.

Тієї миті почувся стук у двері. Це прийшов тато Томмі й Анніки, бо їм давно вже пора було спати. Вони швиденько попрощалися з Пеппі, подякували за пригощення й забрали свої подарунки – дудку, брошку й пістолі.

Пеппі провела своїх гостей до веранди й дивилася їм услід, аж поки вони розтанули в темряві садка. Вони все оберталися й махали їй руками. Світло з кімнати осявало її ззаду – невеличку дівчинку з рудими тугими кісками, в татовій нічній сорочці, що спадала їй до ніг.

В одній руці вона тримала пістоля, а в другій шпагу.

Коли Томмі, Анніка і їхній тато були вже біля хвіртки, вони почули, що Пеппі їм щось гукає. Вони спинилися, прислухаючись. Вітер шумів у гіллі дерев, і вони насилу розчули слова:

– Коли я виросту, то стану морською розбійницею! А ви ким станете? (...)

(Переклад Ольги Сенюк)

CLASSROOM

УСНО

1. Опишіть зовнішність Пеппі, її одяг і звички.
2. Розкажіть про батьків Пеппі Довгоїпанчохи.
3. Назвіть справи, які вправно готувала дівчинка, і ті, які вона не любила доводити до кінця.

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

4. Поміркуйте, які здібності дівчини є казковими, а які – реальними.
5. Доведіть прикладами з твору, що Пеппі завжди захищала й допомагала слабким.
6. Поясніть, чому діти любили Пеппі.

ПИСЬМОВО

7. Опишіть 2-3 реченнями віллу «Хованка».

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

8. Знайдіть в Інтернеті та подивіться кінофільм «Пеппі Довгапанчоха» (режисер Улле Хелльбом, Швеція, 1969 р.) або мультфільм «Пеппі Довгапанчоха» (режисери Клайв-Е. Сміт, Міхаель Шаак, Швеція, Німеччина, 1979 р.). Поділіться враженнями від екранізації.

ДОСЛІДЖЕННЯ

9. Пригадайте, про які країни розповідає Пеппі. Дослідіть, що в її розповідях правда, а що дівчинка вигадала. Покажіть на мапі країни, якими подорожувала героїня разом зі своїм татом.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

10. Пеппі любила дарувати різні речі своїм друзям. Намалюйте подарунки Пеппі, про які йдеться у творі.

ПРОЄКТ

11. Підготуйте проект «Пеппі сьогодні» за напрямками: «Пеппі допомагає іншим», «Пеппі захищає тварин», «Пеппі готує нові страви», «Пеппі збирається до школи» або інші (за вибором). У цій роботі вам допоможе сайт письменниці.

У КОМАНДІ

12. Поділіться на команди «Діти» і «Дорослі». Розповідайте по черзі про різні витівки та вчинки Пеппі з погляду дітей і з погляду дорослих, обране журі буде оцінювати розповіді.

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

13. Чи хотіли б ви мати таку подругу? Чому?

Калле Блюмквіст та Расмус
(Уривки)

Постер до кінофільму «Калле Блюмквіст та Расмус».
Режисер Йоран Кармбак, Швеція, 1997 р.

Барви художнього твору

Першу книжку про Калле та його друзів письменниця написала ще на початку своєї творчої діяльності. Читачам полюбився кмітливий герой, який разом зі своїми друзями Андерсом і Євою-Лоттою розкрив справжній злочин – викрадення коштовностей. Пізніше Астрід Ліндґрен написала продовження, де детективні історії стають ще небезпечнішими. У творі «Калле Блюмквіст ризикує» діти стали свідками вбивства, їм загрожувала серйозна небезпека, але аналітичний розум Калле і загартованість його друзів допомогли вийти з небезпечних ситуацій і схопити злочинця. Калле з Андерсом та Євою-Лоттою називають себе лицарями Білої троянди, вони перебувають у постійній боротьбі з іншою трійцею однолітків, об'єднаних лицарським гаслом Червоної троянди. Гра захоплює підлітків і водночас вчить мужності, терплячості, шляхетності. У повісті «Калле Блюмквіст і Расмус» герої опиняються перед обличчям справжньої небезпеки. Друзі стали свідками страшного злочину: викрадення п'ятирічного Расмуса та його батька – винахідника

найтоншого, але найміцнішого металу. Детективна історія розвивається стрімко. Персонажі декілька разів опиняються в смертельно небезпечних ситуаціях, але у фіналі все завершується щасливо – допомога приходить у найкритичніший момент.

Готуємося до читання

Жанр детективу завжди містить таємниці, знайдіть їх у творі. Які з них зуміли розгадати юний Калле і його друзі?

Читаємо з розумінням

(...) Білі Троянди лежали в канаві й перелякано дивилися на вікно, в якому грайливо колихалася фіранка. Минула вічність. Вічність очікування. Вічність тиші, в якій чутно було тільки їхній схвильований віддих і легеньке шелестіння досвітнього вітру у вишневому листі.

Нарешті один із них знов з'явився на драбині. Він щось ніс на обремку. Господи Боже, що він несе?

– Расмуса, – прошепотіла Єва-Лотта, побілівши на виду. – Дивіться, вони викрадають Расмуса!

Ні, цього не може бути, думав Калле. Просто такого не може статися. Тут ні. Можливо, в Америці – про таке пишуть у газетах, – але не тут.

Та, видно, це могло статися й тут. Чоловік таки ніс Расмуса. Він обережно тримав його в обіймах, а Расмус спав.

Коли чоловік зник зі своєю ношею за хвірткою, Єва-Лотта захлипала. Вона обернула бліде обличчя до Калле й жалібно заскиглила так самісінько, як тоді, коли Андерс висів на куці.

– Що нам робити, Калле, що нам робити?

Проте Калле був надто проголошшений, щоб сказати якесь путнє слово. Він хапливо провів пальцями по чубові і, занікуючись, мовив:

– Я не знаю... нам... нам треба...

Він щосили намагався перебороти прикру скутість, яка заважала чітко думати. Тут скоро мало щось статися. Та Калле не міг здогадатися, що саме. Добре подумавши, він зрозумів, що їм не пощастить привести поліцію. Ті негідники устигли б викрасти десяток дітей, поки наспіла б поліція. А крім того... Той чоловік ішов назад. Уже без Расмуса.

– Напевне поклав його в машину, – прошепотів Андерс.

А Єва-Лотта приглушено захлипала.

Вони стежили за викрадачами, витріщивши з ляку очі. Ох, які ж на світі є мерзотники... які страшні лиходії!

Та ось відчинилися двері з веранди, і вони побачили другого грабіжника.

– Швидше, Ніке, – сказав він притишеним голосом. – Не гаймося!

Той, що звався Ніке, квапливо піднявся на веранду, і обидва вони знову зникли в будинку. Тоді Калле стрепенувся.

– Ходімо, – схвильовано прошепотів він, – ходімо, ми повинні викрасти в них Расмуса!

– Якщо встигнемо, – мовив Андерс.

– Так, якщо встигнемо, – погодився Калле. – Як ви гадаєте, де стоїть машина?

Машина стояла далеченько, біля вершка пагорба. Білі Троянди кинулися туди. Вони швидко, нечутно бігли вздовж канави, страшенно раді, що зараз видеруть Расмуса з розбійницьких пазурів. Страшенно раді, але й страшенно налякані.

Останньої миті вони помітили, що машину охороняють: з протилежного боку дороги стояв якийсь чоловік. На щастя, він стояв спиною до них і залагоджував свою дуже особисту справу, а то б неодмінно помітив їх. Вони блискавично кинулися під захист кущів. Ще мить, і вони не встигли б. Чоловік, видно, почув якийсь шурхіт і стривожився, бо швидко обернувся і перейшов на їхній бік дороги. Там він зупинився і підозріливо втупився в кущі, де вони сховалися. Невже не почув гучного стукоту їхніх сердець і схвильованого віддиху?

Їм навіть здалося дивом, що він справді цього не почув. Чоловік трохи постояв, наслухуючи, тоді завернув до машини, заглянув у бічне вікно й почав неспокійно ходити дорогою туди й назад. Часом він спинявся і пильно вдивлявся у напрямку вілли. Мабуть, думав, що його спільники надто забарилися.

А за кущами панував глибокий відчай. Що можна зробити для Расмуса, поки той чоловік походить дорогою? Єва-Лотта так плакала, що Калле довелося добряче стусоннути її, щоб вона замовкла. Це допомогло йому трохи заглушити свій власний страх.

– Біда, та й годі, – сказав Андерс. – Що ж нам робити?

Тоді Єва-Лотта рішуче стримала свій плач і сказала:

– Я мушу дістатися в машину до Расмуса. Якщо його викрадають, то нехай викрадають і мене. Не можна, щоб він, коли прокинеться, лишився наодинці зі зграєю негідників.

– Так, але ж... – почав Калле.

– Мовчи, – перебила його Єва-Лотта. – Відступіть далі в кущі і трохи пошурхотіть там, щоб той вартовий на якусь хвилюк забув про машину.

Андерс і Калле злякано витріщилися на неї, але побачили, що вона вже зважилась. А коли Єва-Лотта зважиться на щось, то її не спиниш, вони вже знали.

– Я піду замість тебе, – благально мовив Калле, наперед знаючи, що вона нізащо не погодиться.

– Гайда! – наказала Єва-Лотта. – Мерщій! Вони послухалися. Та поки зникли, то ще почули за собою її шепіт:

– Я буду для Расмуса замість матері. І, якщо зможу, залишатиму за собою сліди, як Гензель і Гретель, ви ж знаєте.

– Чудово! – сказав Калле. – Ми помчимо за тобою, мов два гончаки.

Вони підбадьорливо помахали їй руками і нечутно зникли в кущах.

Ох, як добре, що вони вмють так тихо скрадатися, коли треба! Недарма ж вони стільки воювали з Червоними Трояндами. На власному до-

свіді навчилися обдурювати вартових. Наприклад, таких, як цей бовдур на дорозі! Він мав би стерегти Расмуса, як йому наказано. А він походить дорогою між машиною та віллою. Туди й сюди. І знов туди й сюди. Та раптом він чує неподалік у кущах якийсь підозрілий тріск. Отож йому треба піти туди й подивитись, що там робиться. Він рішуче перестрибує канаву і пірнає в зарості ліщини. Він весь напружений і уважний, о так, дуже уважний! А йому, йолопові, треба було б стерегти машину! Бо з нею все може статися, поки він нишпорить у кущах. І нишпорить дарма! Бо не знаходить там нічого, нічогосінько. Звичайно, там під кущем припишкли двоє хлопців, та він їх не бачить. І, пришелепуватий, думає, що йому причулося або що то якась тварина шурхотіла в кущах. Нічого не скажеш, пильний вартовий, у кожному разі він тепер показав свою пильність. Він був дуже задоволений собою, коли вертався до машини.

Та ось нарешті йдуть його приятелі. Двоє хлопців у ліщині також бачать їх.

– Глянь, професор! – шепче Калле. – Глянь, вони викрадають і професора!

Чи це правда, чи тільки сон? Невже це таки професор, той, кого вони штовхають перед собою до машини? Розлючений, доведений до відчаю, зі зв'язаними руками та кляпом у роті, він щосили опирається на падникам.

Може, це страхіття лише приснилося їм? Але ні, це не сон. Починає світати, і все видно дуже чітко. Пилюка, що її збиває професор, – не сон, ляск дверцят машини, що зачинилися за ним, – також дійсність. Ось машина рушає з пагорба і зникає. Дорога в ясному вже ранковому світлі лежить порожня. Може, це був би сон, коли б у повітрі не лишився ледь чутний запах бензину. І коли б на узбіччі не лежав мокрий носовичок Єви-Лотти.

Місто внизу ще спить, але скоро прокинеться. Перші сонячні промені вже блищать на позолоченому півнику, що прикрашає вежу ратуші.

– Господи Боже! – мовить Калле.

– Так, Господи Боже! – проказує за ним Андерс. – Але чого ти чекаєш, Калле? Хіба ти не знаменитий детектив Блюмквіст? Чи це, може, не ти? (...)

Вони викотили мотоцикла на дорогу. На піску видніли чіткі відбитки гумових шин, але то були єдині сліди, що їх залишили після себе викрадачі. Чорна машина була вже далеко. Котрою дорогою вона поїхала?

– Єва-Лотта сказала, що робитиме так, як Гензель і Гретель! – крикнув Калле, коли мотоцикл рушив із пагорба вниз. – А що вони робили, ті Гензель і Гретель?

– Кидали позад себе крихти хліба, – відповів Андерс. – І камінці.

– Коли Єва-Лотта набрала з собою камінців, то вона ще краща, ніж я думав, – мовив Калле. – Хоч це якраз схоже на неї. Вона завжди щось вигидає.

Вони доїхали до першого роздоріжжя, і Калле загальмував мотоцикла. Куди звертати? Куди?

На узбіччі дороги в траві лежав червоний папірець. На ньому виднів напис: «Танці». Але ж на узбіччях завше валяються різні клапті паперу, і ніхто не вважає їх якимись особливими знаками. Неподалік лежало щось інше. Клаптик м'якушки з булочки. Андерс радісно крикнув і показав на неї. Справді, Єва-Лотта робила те, що Гензель і Гретель! Через кілька метрів лежав іще один червоний папірець. Мабуть, ці папірці також щось означали.

Дуже підбадьорені цим, хлопці звернули на ту дорогу, що закрутами бігла до моря. Про втому вони забули. Не можна сказати, що вони були в доброму гуморі, але до їхнього страху і тривоги додалось якесь дивне піднесення. Мотоцикл рівно торохтів під ними і швидко, кілометр за кілометром, поглинав звивисту дорогу, яка мала привести їх до невідомої мети, де їм загрожувала небезпека. Захват від їзди в поєднанні з очікуванням небезпеки й викликав у них те дивне піднесення.

Вони не зводили очей з дороги. То тут, то там вони помічали червоний папірець, ніби маленьке підбадьорливе вітання від Єви-Лотти.

Нарешті вони доїхали до лісового путівця. Доїхали і мало не проминули його. Бо він був зовсім невторований, ледь помітний. Та останньої миті Андерс побачив добре знайомий уже їм червоний папірець, що мерехтів між соснами.

– Стань! – вигукнув він. – Ми їдемо не туди! Машина завершила до лісу.

Який гарний був той лісовий путівець! Між деревами вигравало сонце, освітлюючи на землі темно-зелений мох і ніжно-рожеві квіточки ліннеї. Поблизу на вершкуні ялини сидів чорний дрізд і так захоплено співав, ніби на світі не існувало ніякого лиха.

Та коли Калле з Андерсом заїхали між дерева, то гостро відчували, що дрізд помилявся. Відчували кожною клітиною свого тіла, що вони скоро наблизяться до чогось лихого й загрозливого, яке не має нічого спільного з квітками і пташиним співом.

Вони з'їздили донизу. Спереду між деревами заясніло щось блакитне. Море! І стара, занедбана пристань наприкінці путівця. А з самого краю пристані останнє вітання від Єви-Лотти – її червона шпилька до волосся. (...)

Хлопці знайшли місце, де викрадачі сховали професора і його сина. Лицарі Білої Троянди вступили в небезпечну та нерівну боротьбу зі справжніми злочинцями. Калле вдалося випередити бандитів і сховати цінні папери з формулами ув надійне місце, але визволити заручників йому не вдалося. Невдовзі вся трійця опинилася під вартою. Найгірше почувався маленький Расмус, який не міг зрозуміти, що діється. Лише присутність Єви-Лотти, а ще мрія стати лицарем втішають хлопчика. Лагідним до дитини поступово стає один із викрадачів – Ніке. Калле вдалося вибратися на свободу, але чи зможе він щось зробити на острові, з усіх боків оточеному морем?..

Готуємося до читання

Які якості характеру Калле виявилися в цьому епізоді?

Читаємо з розумінням

(...) У Калле клубок підступив до горла. Він зовсім занепав духом. Ніякої надії не лишилося. Вони намагалися, справді щосили намагалися допомогти Расмусові й професорові. Але з їхніх намагань нічого не вийшло. Принаймні ті лиходії мають перевагу в цій грі. Бідолашний, сердешний Расмус!

Охоплений відчаєм, Калле, спотикаючись, рушив у темряву. Йому конче треба зв'язатися з професором, треба підготувати його до того, що завтра рано-вранці прилетить літак, шугне з неба, немов великий хижий птах, і схопить у свої пазури Расмуса. Сяде на воду тут, у затоці, тільки-но Блюм пошле повідомлення, що вітер ущух...

Раптом Калле зупинився. Як Блюм посилатиме звідси повідомлення? У який спосіб? Калле тихо свиснув. Звичайно, десь тут має бути радіопередавач. Певне ж, він є тут, усі шпигуни та злочинці, яким потрібний зв'язок із закордоном, мають радіопередавачі.

У голові Калле зродилася ще не зовсім чітка думка. Радіопередавач – ось що саме тепер йому потрібне. Боже, де вони тримають той радіопередавач? Він мусить добратися до нього... може... може, є хоч маленька надія!

Ось перед ним будиночок... це ж із нього вийшов Блюм! Так, із нього. З вікна струменіло тьмяне світло. Тремтячи з хвилювання, Калле підкрався до вікна й зазирнув у нього. У кімнаті не було людей. Але... диво з див – радіопередавач там був, так, справді був!

Калле натиснув на дужку дверей. Незамкнені... дякую, любий Блюме! Одним скоком Калле опинився біля радіопередавача і схопив мікрофон. Чи знайдеться в цілому світі бодай одна людина, що почує його? Хтось, що зрозуміє його відчайдушний поклик?

– Поможіть, допоможіть, – просив він притишеним голосом. – Поможіть, це говорить Калле Блюмквіст. Якщо хтось чує мене, то нехай по телефонує дядькові Б'ерку... тобто в поліцію Лільчепінґа, і скаже, щоб вона прибула на острів Кальвен і врятувала нас. Острів Кальвен лежить десь за п'ятдесят кілометрів на південний схід від Лільчепінґа. І нехай прибуде негайно, бо нас викрали кіднапери. Хай поквапиться, а то стане лихо... Острів зветься Кальвен...

Чи знайшовся в цілому світі хтось, що почув саме цього передавача? Хтось, що саме тепер сидить і дивується, чому раптом він затих?

Сам Калле також здивувався. Звідки раптом узявся паротяг, що переїхав його, і чому в нього так заболіла голова? Потім запав у темний морок і вже не мав потреби дивуватися. Але, втрачаючи свідомість, він ще почув сповнений ненависті голос Петерса:

– Я тебе вб'ю, виродку! Ніке, ходи сюди та віднеси його до тих халамидників!

– Тепер нам треба подумати, – сказав Калле й обережно помацав ґюлю на потилиці. – Тобто треба подумати вам, бо мені, здається, вибили з голови мозок.

Єва-Лотта підійшла до нього з мокрою хусточкою й приклала її йому до голови.

– Ну от, – сказала вона, – тепер лежи й не ворущися.

Калле й сам був радий полежати. Після тяжких пригод останніх чотирьох-п'яти днів і ночей м'яка постіль була для його тіла великою втіхою. І було приємно, хоч і трохи смішно, отак лежати й дивитися, як Єва-Лотта упадає біля нього.

– Я оце сиджу і думаю, – сказав Андерс. – Сиджу і думаю, чи я ще когось так ненавиджу, як Петерса, і не можу згадати. Як добре поміркувати, то проти нього навіть той нікчемний учитель праці, що був у нас торік, здається гарною людиною.

– Бідолашний Расмус, – мовила Єва-Лотта.

Вона взяла свічник, підійшла до Расмусової постелі й освітила її. Він спав так спокійно й тихомирно, наче на світі не існувало нічого поганого. Єві-Лотті здалося, що при миготливій свічці він більше, ніж будь-коли, скидається на янгола. Личко в нього змарніло, щоки, затінені довгими темними віями, запали, а ніжні дитячі уста, що набазікали стільки дурниць, тепер, коли він спав, були невимовно зворушливі. Він здавався таким маленьким і беззахисним, що на згадку про літак, який мав прилетіти рано-вранці, в Єві-Лотти серце защеміло з жалю.

– Невже ми справді не можемо нічого зробити? – розпачливо мовила вона.

– Я б хотів замкнути десь Петерса разом із вибуховим пристроєм – кровожерно мовив Андерс і міцно стиснув губи. – З маленьким вибуховим пристроєм, що цокнув би, Петерса б не стало!

Калле стиха засміявся сам до себе. Йому сяйнула одна думка.

– До речі, щодо того, аби його замкнути, – сказав він. – Ми ж, власне, не замкнені. Адже я маю ключа. Ми коли завгодно можемо втекти.

– Так, дякувати Богу! – спантеличено вигукнув Андерс. – Ти ж маєш ключа! То чого ми чекаємо? Тікаймо!

– Ні, Калле повинен спокійно полежати, – заперечила Єва-Лотта. – Після такого струсу мозку йому не можна навіть підіймати голови з подушки.

– Почекаймо кілька годин, – сказав Калле. – Коли ми спробуємо забрати Расмуса в ліс, він так зареве, що буде чути на цілий острів. І нам тут спати краще, ніж десь у лісі під кущем.

– Ти говориш так мудро, що аж хочеться повірити, ніби твоя голова знов почала працювати, – погодився Андерс. – Я знаю, що ми зробимо, – поспимо кілька годин, а тоді, десь о п'ятій годині, втечемо. І помолимося Богу, щоб вітер ушух, аби котрийсь із нас зміг переплисти затоку і привести допомогу.

– Так. А то ми пропадемо, – мовила Єва-Лотта. – Ми не зможемо довго ховатися на острові. Я ж бо знаю, як бути в лісі з Расмусом, та ще й без їжі.

Андерс заліз у свій спальний мішок, якого Ніке чемно дозволив йому залишити в себе.

– Подасте мені каву в ліжко о п'ятій. – сказав він. – А тепер я спатиму.

– На добраніч, – мовив Калле, – я передчуваю, що завтра в нас буде нелегкий день.

Єва-Лотта також лягла на свою канапу. Вона заклала руки за голову й дивилася на стелю, під якою дзижчала, кружляючи, дурна муха і щоразу шугала вниз, як натикалася на неї.

– А взагалі Ніке мені подобається, – мовила вона.

Тоді повернулася на бік і дмухнула на свічку.

Кальвен, розташований десь за п'ятдесят три кілометри на південний схід від Лільчепінга, – великий розлогий острів для тих, хто ходить по ньому й шукає місця для куреня в лісі. Але для того, хто наближається до нього на літаку, він здається тільки крихітною зеленою цяточкою у блакитному морі, повному таких самих крихітних зелених цяток. 1 ось десь у далекій далечині здіймається із землі літак і прямує до того маленького острівця, що лежить на морському узбережжі серед тисячі таких самих острівців. Літак має потужні мотори, і йому потрібно небагато годин, щоб долетіти до своєї мети. Вони, ті мотори, монотонно, безперервно гудуть, і невдовзі їхнє важке гудіння стає чутне на острові Кальвен. Воно поволі дужчає і переростає у страхітливий рев, коли літак починає знижуватися.

Море після бурі вкрите важкими брижами, але в затоці вітер менший, і літак, востаннє оглушливо загуркотівши, сідає на воду і спиняється біля пристані.

Тоді Калле нарешті прокидається. І тієї самої миті усвідомлює, що це гуркотить і реве не Ніагарський водоспад, як йому снилося, а літак, що має забрати Расмуса і професора.

– Андерсе! Єво-Лотто! Вставайте!

Він кричить так тривожно, що вмент підіймає їх із постелі. Вони розуміють, яка біда їх спіткала. Тепер хіба якесь диво допоможе їм вчасно втекти. Калле зиркає на годинника і водночас стягає Расмуса з постелі. Ще тільки п'ята година. Що за мода прилітати на дві години раніше від домовленого часу?

Расмус сонний і ніяк не хоче вставати, але вони не зважають на його опір. Єва-Лотта силоміць надягає на нього комбінезон, а він пирхає, мов роздратоване кошеня. Калле й Андерс стоять поряд і аж підстрибують з нетерплячки. Расмус щосили опирається, і врешті Андерс хапає його за шкірки й реве:

– І не думай, що такий плаксій, як ти, стане колись Білою Трояндою!

Це допомагає. Расмус замовкає, і Єва-Лотта швидко і спритно взуває його в кросівки. А Калле нахилиється над ним і благально каже:

– Расмусе, нам знов треба тікати! Може, нам доведеться сидіти в тому затишному курені, де ти вже був. І тобі треба бігти щодуху!

– Я зроду не бачив такого! – каже Расмус, бо так часом казав його батько. – Зроду не бачив такого, як це!

Нарешті вони готові. Калле кидається до дверей і напружено слухає. Але скрізь тихо. Наче дорога вільна. Він шукає в кишені ключа. Шукає, шукає...

– Ой-ой-ой, – стогне Єва-Лотта. – Тільки не кажи, що ти його загубив!

– Він має бути, – мовить Калле, такий схвильований, що в нього тремтять руки. – Має бути!

Але кишеня порожня, хоч скільки він у ній нишпорить. Вона ніколи ще не була така страхітливо порожня. Андерс і Єва-Лотта мовчать. Безпорадно кусають пальці й мовчать.

– А що як він випав, коли вони несли мене сюди вчора ввечері? – мовить Калле.

– Атож, чому б йому не випасти, коли все валиться, – гірко каже Єва-Лотта. – Цього й треба було сподіватися.

Секунди біжать. Дорогі секунди. Вони всі разом шукають ключа на підлозі. Всі, крім Расмуса. Він починає гратися своїми човниками з кори, і вони пливуть по каналі, на якій спав Калле і яка тепер стала Тихим океаном.

Там, у Тихому океані, лежить ключ. Расмус бере його і робить із нього капітана корабля, що називається «Гільда з Гетеборга». Це Ніке охрестив його таким гарним найменням. Бо саме так називався корабель, на якому він хтозна-коли плавав юнгою.

Секунди біжать, Калле, Андерс і Єва-Лотта шукають ключа і мало не стогнуть від хвилювання. Та Расмус і капітан «Гільди з Гетеборга» не хвилюються, нітрохи не хвилюються. Вони пливуть собі Тихим океаном, спокійно-спокійнісінько, аж поки Єва-Лотта, крикнувши, хапає капітана з містка й залишає «Гільду з Гетеборга» без керманича серед розбурханих хвиль.

– Швидше, швидше! – підганяє Єва-Лотта Калле, подаючи йому ключа.

Він бере його і хоче вставити в замок. Та враз щось чує і розпачливо дивиться на Андерса і Єву-Лотту.

– Запізно, вони вже йдуть, – каже він. Власне, можна було й не казати, бо з того, як зблідли його друзі, він побачив, що вони чують чиюсь ходу так само, як і він.

Той, хто йде, дуже поспішає, страшенно поспішає. Вони чують, як обертається ключ у замку. Двері відчиняються, і на порозі з'являється геть знавіснілий Петерс. Він кидається просто до Расмуса й хапає його за руку.

– Ходи! – гостро каже він. – Ходи швидко!

Але Расмуса вже розгнівали всі ці замахи на його волю. Чого вони

хапають усіх підряд? Спершу капітана «Гільди з Гетеборга», а тепер і його самого!

– А я не піду! – сердито кричить він. – Тікай геть, дурний інженере Петерсе!

Петерс нахилиється, рвучко хапає його на оберемок і йде до дверей. Думка, що його розлучають з Євою-Лоттою, Калле й Андерсом, панічно лякає Расмуса. Він відбивається і кричить:

– Не хочу... не хочу... не хочу!

Єва-Лотта затуляє руками обличчя і плаче. Сталося щось страхітливе. Калле й Андерс також насилу стримуються. Вони ніби закликали і, охоплені розпачем, чують, як Петерс замикає двері, як він іде, як кричить Расмус і як той крик віддаляється.

Та ось Калле отямлюється. Він дістає з кишені ключа. Тепер їм уже немає чого втрачати. Але вони повинні принаймні побачити сумний кінець цієї події, щоб потім розповісти про все поліції. Поки ще не пізно, поки Расмус і професор ще не опинилися десь далеко, де шведська поліція вже нічого не зможе вдіяти.

Вони лежать за кущами поблизу пристані й нажахано стежать за трагічним кінцем події.

Біля пристані стоїть на воді літак. І до нього підходять Блюм та Сванберг, а між ними професор із зв'язаними ззаду руками. Він зовсім не опирається, наче вже майже втратив волю до життя. Він приречено заходить у літак, сідає і бездумно дивиться поперед себе. Із великого будинку підтюпцем поспішає Петерс. Він несе Расмуса, що, як і перше, відчайдушно відбивається і кричить:

– Не хочу... не хочу... не хочу!

Петерс швидко йде вздовж пристані, і коли професор бачить свого сина, на обличчі в нього проступає вираз страшного розпачу, – Єві-Лотті, Калле й Андерсові здається, що то вже розпач понад людські сили.

– Я не хочу... не хочу... не хочу... – кричить Расмус.

Петерс люто б'є його, щоб він замовк, та Расмус кричить так, як ніколи ще не кричав.

Раптом на пристані з'являється Ніке, вони навіть не помітили, звідки він прийшов. Обличчя в нього червоне, кулаки стиснені. Він не ворухиться, тільки мовчки дивиться на Расмуса з невимовним смутком і співчуттям в очах.

– Ніке, – кричить Расмус, – Ніке, поможи мені! Ти не чуєш, Ніке...

Його тоненький голос уривається, він плаче й розпачливо простягає руки до Ніке, що завше такий добрий до нього й робить йому з кори такі гарні човники.

І враз стається щось несподіване. Ніке, немов великий, розлючений бугай, мчить уздовж пристані. Він наздоганяє Петерса біля самого літака і, ревучи, вихоплює в нього з рук Расмуса. Тоді б'є Петерса кулаком у підборіддя так, що той мало не падає. А поки він відновлює рівновагу, Ніке вже щосили біжить назад уздовж пристані.

Петерс кричить йому навздогін, і Єва-Лотта здригається, бо страшнішого крику вона ніколи не чула:

– Стей, Ніке! Стей, бо стрілятиму!

Але Ніке не стає. Він тільки міцніше притискає до себе Расмуса і мчить до лісу.

Лунає постріл. Потім другий. Та, видно, Петерс надто схвильований, щоб добре прицілитись. Ніке й далі біжить і скоро зникає між ялинами.

Петерс реве просто-таки нелюдським голосом. Той рев означає, що Блюм і Сванберг мають бігти за ним. І вони всі троє кидаються за втікачем.

Калле, Андерс і Єва-Лотта й далі лежать за кущами й нажахано дивляться в ліс. Що там діється між ялинами? Коли нічого не видно, стає ще страшніше. Вони тільки чують жажливий крик і прокльони Петерса, що поволі віддаляються в глибину лісу.

Тоді Калле звертає погляд в інший бік. У бік літака. В ньому сидять професор і пілот, що стереже його й літака. Більше нікого там немає.

– Андерсе, – шепоче Калле, – можна мені взяти твого ножа?

Андерс відстібає від паска фінського ножа.

– Що ти хочеш робити? – питає він також пошепки.

Калле пробує, чи ніж гострий, і відповідає:

– Саботувати. Не дати літакові піднятися. Це єдине, що я можу придумати.

– Атож, непогана думка для людини з проламаним черепом, – схвально шепоче Андерс.

Калле роздягається.

– Десь за хвилину добре крикніть кілька разів, – каже він. – Щоб пілот подивився у ваш бік.

І рушає в дорогу. Скрадаючись між ялинами, робить великий гак і наближається до пристані. А коли Єва-Лотта й Андерс розпанахують тишу страхітливим покликом індіанців, пробігає решту кілька метрів до помосту і пірнає у воду.

Він добре розрахував. Пілот пильно вдивляється в той бік, звідки пролунав поклик індіанців, і не бачить тоненького хлоп'ячого тіла, що, мов блискавка, пролітає повз нього.

Калле пливе під помостом пристані. Пливе нечутно, саме так, як навчився плисти за роки війни Троянд. Скоро він досягає кінця пристані й опиняється коло літака. Він обережно виглядає з води і бачить крізь відчинені двері пілота в кабіні. Бачить також професора, а ще важливіше, що професор бачить його. Калле показує ножа і робить ним кілька рухів, ніби щось проколює, аби професор зрозумів, чого він з'явився тут.

І професор розуміє. І розуміє також, що треба робити йому самому. Якщо Калле почне орудувати ножем коло літака, то без шурхоту не обійдеться, і пілот неодмінно почує його. Коли не заглушити того шурхоту ще гучнішими звуками з другого боку.

Професор бере на себе відповідальність за ті звуки. Він починає кричати, лаятися, тупотіти ногами. Нехай пілот подумає, що він збожеволів, – бо й справді диво, що він таки не збожеволів.

Від першого гучного крику полоненого пілот здригається. З несподіванки він лякається, а тоді лютує, що злякався.

– Стули пашеку! – каже він з якоюсь дивною чужинецькою вимовою. Він добре не знає шведської, але принаймні цей вислів йому відомий.

– Чуєш, стули пашеку! – каже він, і через дивну чужинецьку вимову ці слова в його устах звучать доволі добродушно.

Але професор горлає і тупає ногами ще дужче.

– Я лятимуся, скільки захочу! – кричить він і тієї хвилини відчуває, що йому справді добре трохи покричати й потупати ногами. Це заспокоює його напружені нерви.

– Чуєш, стули пашеку, – знов каже пілот, – а то я роз'юшу тобі носа!

Але професор кричить далі, а внизу у воді швидко й методично орудує ножом Калле. Перед ним лівий понтон літака, і він раз по раз штрикає в нього ножом, заганяє його в гуму всюди, куди тільки може досягти. Крізь маленькі дірочки починає просочуватися вода. Калле задоволений своєю роботою.

«Так, так, ви б знайшли, де застосувати легкий непробивний метал, коли на те пішлося», – думає він, пливучи назад під помостом пристані.

– Чуєш, стули пашеку! – ще раз каже пілот, так само добродушно.

І цього разу професор слухається його.

Готуємося до читання

Чи вчасно надійшла допомога юним героям?

Читаємо з розумінням

Вівторок, перше серпня, шоста година ранку. Сонце осяває острів Кальвен, синє море, квітучий верес, траву, мокру від роси. Єва-Лотта стоїть у кущі і блює. Невже її ціле життя нудитиме, коли вона згадуватиме цей ранок? Бо вони ніколи його не забудуть, ні вона, ні її друзі, що були з нею на цьому острові.

А все через постріл. Десь серед лісу хтось вистрілив. Десь далі, досить далеко від них. Але в ранковій тиші він озвався гучною, зловісною луною, і той звук ударив у барабанні перетинки так гостро й болісно, що її занудило і вона пішла в кущі й виблювала.

Невідомо, в кого влучила та куля. Вони тільки знали, що десь у лісі були Расмус і Ніке, а з ними лиходії, які мали зброю. І нічого не можна було вдіяти. Лише чекати, не знаючи до пуття, чого саме. Сподіватися на щось, на що завгодно, аби лише воно змінило це нестерпне становище. Чекати цілу вічність! Здавалося, що цьому ніколи не буде кінця. Що так буде завше – ранній ранок над довгою пристанню, літак, що погойдується на воді, маленька плиска, що дріботить лапками серед купин з кущами вересу, червоні мурашки, що лазять по камені за кущами, де вони лежать долілиць і чекають. А там, у лісі, немає нічого, крім тиші. Невже справді так триватиме вічно?..

Андерс має дуже добрий слух, і він перший чує якийсь звук.

– Я щось чую, – каже він. – Наче пливе моторний човен!

Єва-Лотта й Калле також дослухаються. Справді десь із моря долинає ледь чутне торохтіння. В цих порожніх шхерах, наче забутих від Бога і людей, те легеньке торохтіння мотора – перший звук, що долинає до них із зовнішнього світу. За п'ять днів, що вони пробули на цьому острові, тут не з'явилася жадна людина, жоден моторний човен, навіть жадна маленька пласкоденка з рибалкою, який ловить окунів. Але тепер десь у затоці пливе моторний човен. Може, сюди? Хтозна. Тут багато заток і проток, є тисячі можливостей, що цей човен пливе у зовсім інший бік. Але якщо він пропливатиме близько, то чи не можна вибігти на пристань і закричати з усієї сили: «Пливіть сюди, плівіть сюди, поки не пізно!» А що, коли в човні прогулюється веселе товариство, яке помахав їм руками і попливе собі далі, й гадки не маючи наблизитись і поцікавитися, про що йдеться?

З кожною хвилиною їм дедалі важче витримувати цю напругу й непевність.

– Після цього ми вже ніколи не будемо нормальними людьми, – каже Калле.

Єва-Лотта й Андерс не слухають його. Вони нічого вже не сприймають, крім торохтіння човна в морі. Воно наближається. Невдовзі вони вже бачать човен, ще ген-ген далеко. Тобто човни – їх щонайменше два!

Але і з лісу хтось з'являється. Це Петерс. А за ним, наступаючи йому на п'яти, – Блюм і Сванберг. Вони мчать до літака, наче йдеться про їхнє життя. Мабуть, вони також чують торохтіння моторних човнів, і їх бере страх. Ніке й Расмуса не видно. Може, це означає... ні, вони не мають сили думати, що це означає! Вони не зводять очей із Петерса. Тепер той уже коло літака і влазить у кабіну до професора. Для Блюма і Сванберга, мабуть, немає місця. Бо чутно, як Петерс гукає їм:

– Сховайтесь тим часом у лісі! Ввечері вас заберуть!

Пропелер шурхотить. Літак починає рухатися по воді вперед і назад, і Калле боляче закусує губи. Зараз буде видно, чи вдався його саботаж, чи ні.

Уперед і назад. Уперед і назад на воді. Але знятися літак не може. Він важко перехиляється на лівий бік. Перехиляється дедалі нижче і врешті перекидається.

– Ура! – вигукує Калле, забувши про все. Але згадує, що там є й професор та ще й із зв'язаними руками, і його охоплює тривога. Адже літак тоне!

– Ходімо! – кричить він Єві-Лотті й Андерсові.

І вони вибігають із кущів, невеличке здичавіле військо, що так довго лежало в засідці.

Літак затонув у затоці. Його вже не видно. Та на воді плаває троє людей. Вони занепокоєно рахують: так, їх троє.

І раптом з'являються моторні човни. Моторні човни, про які вони встигли забути. І... О Боже, хто це стоїть на прові в одному з них?

– Дядьку Б'ерку! Дядьку Б'ерку! Дядьку Б'ерку!

Вони так кричать, що в них мало не лопають голосові зв'язки.

– Ох, це ж дядько Б'єрк, – хлипує Єва-Лотта, – любий дядько Б'єрк, як добре, що він тут!

– І привів із собою стільки поліції! – і собі кричить Калле. Він не тямиться з радощів – такий тягар звалився з них!

У затоці кипить, мов у казані. Вони бачать тільки мигтіння поліційних мундирів, бачать рятувальні кружала, що їх кидають у воду, і людей, яких витягають із води. Принаймні вони бачать витягнутих двох. А де ж третій?

Третій пливе до берега. Видно, не хоче нічиєї допомоги. Думає врятуватися сам. Один із моторних човнів женеться за ним. Але він чимало випереджає того човна.

Ось він досягає пристані. Чіпляється за неї, вилазить нагору і щодуху біжить, хляпаючи мокрими штаньми, просто туди, де ховаються Андерс, Єва-Лотта й Калле. Вони знов залізли за кущі, бо той, хто біжить, доведений до розпачу, і вони бояться його.

Тепер він уже біля самих них, і вони бачать його очі, сповнені люті, розчарування й ненависті. Але сам він нічого не бачить, не бачить маленького бойового загону за кущами. Не знає, що його найлютіші вороги так близько. Та саме як він пробігає поряд, шлях йому перетинає тонка кістлява хлоп'яча нога. І він із прокльонами летить стрімголов додолу серед купин, зарослих вересом. І на нього накладаються його вороги, всі троє разом. Вони лежать на ньому, тримають його за руки й за ноги, притискають до землі йому голову і кричать так, що аж луна котиться:

– Дядьку Б'єрку! Дядьку Б'єрку, допоможіть нам!

Кадр з кінофільму «Пригоди Калле-сищика».

Режисер Йоран Кармбак, Швеція, 2001 р.

І дядько Б'єрк поспішає їм на допомогу. Ще б пак. Він ніколи не підводить своїх друзів, відважних лицарів Білої Троянди.

(Переклад Ольги Сенюк)

CLASSROOM

УСНО

1. Запропонуйте власні варіанти назви твору Астрід Ліндґрен.
2. Назвіть головних персонажів твору. Розкажіть, як вони діяли у складних обставинах.
3. Перекажіть один із улюблених епізодів твору. Поясніть, чим він сподобався.
4. Поміркуйте, чому підлітки з самого початку не звернулися по допомогу до дорослих.

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

5. Які риси характеру сформувала гра у персонажів твору?
6. Письменниця назвала Калле Блюмквіста видатним детективом. Доведіть, що герой відповідає цьому визначенню.
7. Розкрийте особливості жанру детективу на прикладі твору Астрід Ліндґрен.

ПИСЬМОВО

8. Калле повідомив поліції про події на острові за допомогою радіопередавача. Уявіть, що з'явилася можливість передати письмове повідомлення. Напишіть такий лист від імені Калле або Єви-Лотти.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

9. Знайдіть в Інтернеті сайт письменниці Астрід Ліндґрен. Познайомтеся з кінофільмами, знятими за повістю про Калле Блюмквіста. Висловіть своє враження.

ДОСЛІДЖЕННЯ

10. У творі згадуються персонажі Гензель і Гретель. Прочитайте казку братів Я. і В. Ґрімм про них, поясніть, чому саме їх назвала Єва-Лотта.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

11. Намалюйте портрети лицарів Білої Троянди і Червоної троянди.

ПРОЄКТ

12. Робота в групах. Створіть буктрейлер про Калле Блюмквіста.

У КОМАНДІ

13. Поділіться на команди і запропонуйте власний фінал твору. Визначте, варіант якої команди виявився найнесподіванішим.

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

14. Що допомогло підліткам вийти переможцями зі складної ситуації?

Йоганн-Вольфганг Гете 1749 – 1832

Я вдячний, що із року в рік
Росту я в лад природі...
Йоганн Вольфганг Гете

Йозеф-Карл Штілер. Йоганн-Вольфганг Гете. 1828 р.

Барви художнього твору

Йоганн-Вольфганг Гете народився 28 серпня 1749 р. в заможній родині юриста Йоганна Каспара. Батько приділяв велику увагу вихованню дітей. Під керівництвом домашніх учителів майбутній поет опанував латину, грецьку, французьку, англійську та італійську мови. Змалку навчився грати на клавесині й віолончелі, малювати, фехтувати, їздити верхи, танцювати, добре орієнтувався у всесвітній історії та історії мистецтва.

У 16 років Гете вступив на юридичний факультет Лейпцизького університету. Здобув юридичну освіту в Страсбурзькому університеті. Ці заклади й тепер є всесвітньо відомими. Однак головним покликанням Гете була література. З ранніх літ він вивчав фольклор і захоплювався пізнанням природи. Він уважав, що мистецтво має наблизитися до природи, а людина повинна вчитися у природи мудрості й гармонії.

1775 р. Гете приїхав у м. Веймар на запрошення герцога Карла-Августа Веймарського. Герцогові було 18 років, Гете – 26. Митець став радником і товаришем юного герцога, але водночас виконував і важливі громадські доручення – був міністром шляхів і військовим міністром. Гете намагався своєю державною діяльністю вдосконалювати життя

людей, поліпшувати устрій маленького герцогства. Він писав: «Треба поливати власний сад, якщо ми не можемо дати дощу всій землі». У Веймарі Гете створив багато поетичних шедеврів, зокрема «*Нічну пісню подорожнього*». У цьому місті він познайомився з іншим видатним німецьким поетом – Фрідріхом Шиллером, їхня дружба тривала понад десять років. У Веймарі Гете заснував Національний театр, що працює до сьогодні.

Природа стала провідною темою творчості Гете. У статті «Природа» він із захопленням писав: «Природа! Ми нею оточені й охоплені – непереможно, нам не вийти з неї... Тільки через любов наближуються до неї. Вона добра – я славлю її у всіх її творіннях!».

*м. Ільменау, де був написаний вірш Й.-В. Гете
«Нічна пісня подорожнього».
Сучасне фото*

Нічна пісня подорожнього

Готуємося до читання

Якими засобами поет утілив стан тиші?

Читаємо з розумінням

На всі вершини
Ліг супокій.
Вітрець не лине
В імлі нічній.

Замовк пташиний грай.
Не чути шуму бору.
Ти теж спочинеш скоро –
Лиш зачекай.

(Переклад Миколи Бажана)

Любіть Україну

Вірш «Нічна пісня подорожнього» – всесвітньо відомий твір Гете. Він перекладений понад 130 мовами світу. Перший український переклад твору здійснив Михайло Старицький наприкінці XIX ст. Твір перекладали також Григорій Кочур, Леонід Череватенко та ін.

CLASSROOM

УСНО

1. Які сфери природи представлені у вірші «Нічна пісня подорожнього»? У якому стані зображені ці сфери?
2. Яким постає образ ліричного героя твору?
3. Яке враження справив на вас вірш?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

4. Назвіть ознаки пісні у вірші Й.-В. Гете.
5. Як у творі втілено думку про гармонію природи й людини? Наведіть відповідні цитати з тексту.

ПИСЬМОВО

6. Доберіть синоніми до слова *супокій*.
7. Розкрийте значення слова *бір*.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

8. З допомогою Інтернету доберіть світлини, які відповідають змісту і настрою вірша «Нічна пісня подорожнього». Підготуйте буктрейлер до тексту твору.

ДОСЛІДЖЕННЯ

9. Дослідіть діяльність Й.-В. Гете. У яких сферах, окрім художньої літератури, він став всесвітньо відомим?

ВАША ТВОРЧІСТЬ

10. Намалюйте малюнок на підставі вашого враження від вірша «Нічна пісня подорожнього». Прокоментуйте.

ПРОЄКТ

11. Вірш «Нічна пісня подорожнього» має понад сорок музичних інтерпретацій. Підготуйте огляд 1-2 із них. Проаналізуйте музичні втілення вірша митця.

У КОМАНДІ

12. Робота в групах. Сформулюйте 3-4 правила поведінки людей під час перебування на природі.

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

13. Чого навчають людей природа та її мешканці? Наведіть приклади з вашого життєвого досвіду.

Генріх Гейне
1797-1856

Гуляю між квітками
І сам між них розквітну...
Генріх Гейне

Моріц Опенгейм. Генріх Гейне. 1831 р.

Барви художнього твору

Невичерпна та розмаїта у своїх проявах краса природи надихала на творчість Генріха Гейне, якого Іван Франко назвав «найбільшим німецьким поетом після Гете», «майстром поетичних нюансів».

Генріх Гейне народився 13 грудня 1797 р. в місті Дюссельдорфі. Спочатку батьки мріяли про військову кар'єру для нього, але згодом їхні плани змінилися, і хлопця по закінченні ліцею віддали до торговельної школи. 1816 р. він потрапив у м. Гамбург, до свого дядька Соломона Гейне, під керівництвом якого вивчав комерційну справу. Соломон Гейне надав небіжу кошти для відкриття власної торговельної фірми, але Генріха не приваблювала комерція. Він повернувся в Дюссельдорф, де почав готуватися до вступу у вищий навчальний заклад. Гейне навчався у найкращих університетах Німеччини – у м. Бонні, Геттінгені, Берліні. Там він потрапив у коло видатних філософів і письменників. Його вірші з'явилися друком у різних виданнях, і серед них – перша книга митця під назвою «*Вірші*», опублікована 1821 р. Вона стала першою частиною його відомої збірки «*Книга пісень*», яку Гейне наважився послати вже відомому тоді Гете. А в жовтні 1824 р. Гейне відвідав Гете у Веймарі.

Генріх Гейне багато подорожував, побував в Англії, Італії, Голландії та інших країнах. Згодом він прийняв рішення оселитися у Франції, у Парижі. Ще одна визначна збірка Гейне «Нові поезії» вийшла друком 1844 р. саме в Парижі. Однак уже через рік важка хвороба раптово вразила його і паралізувала тіло поета. Кілька років він був прикутий до ліжка, його очі ледве бачили, але навіть у своїй «матрацній могилі» (так називав Гейне свою кімнату) він не переставав мислити, стежити за подіями у світі й писати вірші. Останні роки життя Генріха Гейне – це величезний подвиг, який він здійснював щодня, щоби жити і творити безсмертні поезії. У той час він писав: «Моє тіло потерпає від величезних мук, але душа спокійна, як дзеркало, у ній сонце щодня сходить і заходить, щоб знову зійти...».

Закоханий у природу й усе життя змальовуючи її у своїх творах,

Гейне в останні свої хвилини також думав про неї. Відчувши наближення смерті, Гейне попросив свого лікаря сказати йому правду: невже це кінець? Лікар промовчав... Усе зрозумівши, поет подякував йому за правду. «Чи немає у вас останнього бажання?» – спитав лікар. «Є, – відповів митець. – Моя дружина Матильда спить. Не будіть її. Візьміть там, на столі, квіти, які вона купила сьогодні вранці. Квіти я люблю понад усе. Покладіть їх мені на груди. Дякую вам, ще раз дякую!» Він із захопленням повторював: «Квіти! Квіти! Яка прекрасна природа!». Так настала його остання ніч із 16 на 17 лютого 1856 р. Генріх Гейне похований у Парижі в районі узвишшя Монмартр, де зажди мешкали поети й художники.

Каспар-Давид Фрідріх.

Подорожній над морем туману. 1818 р.

Генріх Гейне залишився в історії світової літератури як натхненний співець природи і людських почуттів. Він спирався на традиції усної народної поезії, широко застосовував у своїй творчості різні види фольклору, передусім – пісні. «Пісня є критерієм природності», – зазначав Гейне у своїх нотатках. Природа і людина зливаються у його віршах в єдине ціле. Пейзаж у творах поета увиразнює почуття особистості, водночас картини природи у віршах Гейне набувають емоційного забарвлення, пройняті глибоким внутрішнім чуттям і усвідомленням причетності особистості до вічного руху природи.

Ханс Зацка. Танець. Кінець XIX ст.

«Задзвени із глибини...»

Задзвени із глибини
Тихої печалі,
Мила пісенько весни, –
Линь все далі й далі!

Линь, дзвени, знайди той дім,
В квітах сад зелений,
І троянду перед ним
Привітай від мене.

(Переклад Леоніда Первомайського)

Любіть Україну

Знайомство українських читачів із поезією Гейне розпочалося 1892 р., коли у Львові вийшли друком дві перші збірки його творів. У перекладах Лесі Українки і Максима Ставицького було видано вибрані поезії із «Книги пісень», а в перекладах Івана Франка – «Вибір поезій» Генріха Гейне. Наприкінці XIX ст. поетичні твори Гейне перекладали Пантелеймон Куліш, Микола Вороний, Михайло Коцюбинський, Павло Грабовський та інші. У XX ст. до творчості німецького митця зверталися різні покоління перекладачів, у тому числі Максим Рильський, Микола Бажан, Євген Попович, Сидір Сакидон та ін. Найбільше високохудожніх перекладів Генріха Гейне належить Леонідові Первомайському.

CLASSROOM

УСНО

1. Який настрій створює вірш «Задзвени із глибини...»?
2. Назвіть образи природи, зображені у творі. У якому стані їх змалював поет?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

3. Визначте ознаки пісні у творі.
4. Назвіть і прокоментуйте дієслова, використані у вірші.
5. Яку роль відіграє у вірші образ троянди?

ПИСЬМОВО

6. Опишіть кількома реченнями картину весняного дня.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

7. З допомогою Інтернету з'ясуйте, які пташки можуть створювати «пісеньку весни». Знайдіть приклади їхнього співу. Які весняні звуки також можуть бути об'єктом поетичного зображення?

ДОСЛІДЖЕННЯ

8. Які вірші Г. Гейне покладено на музику? Знайдіть інформацію про композиторів.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

9. Намалуйте малюнок на підставі вашого враження від вірша «Задзвени із глибини...». Прокоментуйте.

ПРОЄКТ

10. Створіть проєкт «Весна у творчості художників (або композиторів)». Підготуйте презентацію.

У КОМАНДІ

11. Робота в парах. Створіть постер до вірша «Задзвени із глибини...».

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

12. Яку роль відіграє поезія в житті людини?

СИЛА ТВОРЧОЇ УЯВИ

Льюїс Керролл

1832-1898

Всюди у Льюїса Керролла світ дітей і світ дорослих протистоять одне одному. Невідомо, котрий із них сам письменник уважав за справжній...

Оксана Забужко

Льюїс Керролл

Барви художнього твору

Англіїці кажуть: «Якщо ви не знаєте Алісу і Чеширського Кота, Капелюшника й Шаленого Зайця, ви нічого не знаєте про Англію». Це персонажі відомої книжки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див», що є перлиною дитячої англійської літератури.

Льюїсу Керроллу випало жити в Англії в добу, яка від імені королеви Вікторії отримала назву «вікторіанська». Королева Вікторія правила найдовше за всіх англійських королів – 64 роки (з 1837 по 1901 роки). За тих часів уважалося добрим смаком стримувати себе в усьому – вчинках, почуттях, емоціях. Дітей змалку привчали до вишуканих манер, чемності, усталених правил поведінки. Вони мусили ходити повільно й поважно, говорити правильною й гарною мовою, гратися в тихі й малорухливі ігри (переважно карти, шахи, крокет), не дошкуляти дорослим і займатися лише корисними справами. У школі і вдома діти мусили читати багато повчальних творів, вивчати предмети, які були не надто цікавими, але, як вважали дорослі, сприяли формуванню їхньої моралі відповідно до законів «вікторіанської» доби.

Але тоді, як і тепер, дітям хотілося бігати, стрибати, мріяти, бути вільними й обирати свої власні шляхи в усьому! Адже кожна людина прагне свободи у своєму житті, творчості й думках.

Розмірковуючи про світ дітей і дорослих, про поняття *правильне* і *неправильне*, свободу і обов'язок, письменник Льюїс Керролл створив казковий світ, де не було ніяких обмежень для вільного польоту фантазії, де можна було вигадувати казна-що і самому впливати на цей світ, не підкорятися королю й королеві й узагалі нікого не боятися. Іншими словами, де можна бути собою, вільною особистістю, котра здатна міняти все довкола силою своєї уяви!

Льюїса Керролла називають найзагадковішим письменником Англії. У його особистості поєдналося непоєднуване: математик і письменник, священик і фотограф, філософ і великий друг дітей. Ніхто з його сучасників не міг зрозуміти, чому цей дорослий чоловік у темній рясі священнослужителя скрізь носив із собою фотокамеру? Чому він так багато часу проводив з дітьми, брав участь у їхніх забавках, вигадував для них цікаві ігри й головоломки?.. Його псевдонім теж містить певну загадку. Своє справжнє ім'я Чарльз Лутвідж (прізвище Доджсон) письменник переклав латиною, а потім отримане ім'я *Carolus Ludovicus* знов переклав англійською і переставив слова місцями. Так з'явилося його літературне ім'я *Lewis Carroll*.

Льюїс Керролл народився 27 січня 1832 р. в селищі Дерсбері (графство Чешир) в родині священика Чарльза Доджсона і Френсіс Джейн Лутвідж. У дев'ятнадцять років Чарльз Лутвідж Доджсон вступив до найстарішого університету світу – Оксфордського, у двадцять три роки став викладачем математики коледжу Крайст-Черч (Церкви Христа) цього університету, у двадцять п'ять – здобув ступінь магістра математики, у двадцять дев'ять – посвячений у сан диякона. Сорок сім років (з 1851 по 1898 роки) Чарльз Лутвідж Доджсон жив і працював у коледжі Крайст-Черч.

Серед його добрих знайомих були доньки ректора Оксфордського коледжу Крайст-Черч – сестрички Лоріна Шарлотта, Аліса та Едіт Лідделл. Чарльз-Лутвідж Доджсон часто бував у домі Лідделла, гуляв із його доньками, запрошував їх до себе на чай і розказував їм цікаві історії. Саме для його улюблениці Аліси Лідделл та її сестричок була створена повість-казка «*Аліса в Країні Див*».

Уперше в історії літературної казки Льюїс Керролл зробив головною героїнею книжки реальну дівчинку, а точніше – її творчу уяву, що здатна породжувати інший світ – Країну Див. У цьому уявному світі, з одного боку, знайшли відображення цілком земні проблеми освіти, виховання, судочинства, усього суспільного устрою «вікторіанської» доби, доволі суворого до людини. З іншого боку, в уявному світі відобразилося те, про що не прийнято було говорити у той час – мрії, почуття, прагнення. Тут всі земні правила летять шкереберть, тут можна бігати за Білим Кроликом, робити дурниці, дражнитися й поводитися неправильно. У своїй

уяві людина є завжди вільною, вона може збільшуватися або зменшуватися, швидко пересуватися в різних просторах і робити все, що заманеться. Кожній людині потрібен, стверджує Льюїс Керролл, свій особистий простір, її особиста свобода.

Коли Аліса Лідделл виросла, Льюїс Керролл створив продовження книжки – «Аліса в Задзеркаллі», де юна героїня перетворилася на справжню королеву. Себе письменник зобразив у вигляді Білого Лицаря, який розповідає Алісі про неймовірні винаходи. А на прощання просить озирнутися й помахати йому рукою...

Любіть Україну

Українською мовою книжки Льюїса Керролла перекладали Галина Бушинова («Пригоди Аліси в Країні Чудес»), Петро Таращук («Аліса в Країні Чудес»), Леонід Горlach і Микола Лукаш (поезії, вміщені в прозовому творі), Валентин Корнієнко за редакцією Івана Малковича («Аліса в Країні Див», «Аліса в Задзеркаллі»).

Сестри Лоріна Шарлотта, Аліса і Едіт Лідделл. 1858 р.

Аліса в Країні Див*(Уривки)***Барви художнього твору**

У перших двох розділах автор вводить свою героїню Алісу у фантастичний світ, чарівну атмосферу якого створюють дивовижні події (гонитва за Білим Кроликом, падіння дівчинки в його нору, знаходження загадкової кімнати, утворення від сліз Аліси цілого озера), казкові персонажі (Білий Кролик і Миша, які вміють розмовляти; птахи й звірі, що опинилися в озері сліз) і предмети, наділені незвичайними властивостями (з допомогою напоїв і їжі Аліса збільшується або зменшується, золотий ключик має відчинити дверцята в чарівний садок). На початку твору Льюїс Керролл протиставляє нудьгу і розчарування Аліси від книжки «без малюнків та розмов» (ідеться про надто повчальні й нецікаві для дітей твори того часу) силі творчої фантазії, де вже не може бути ніякого суму. Стрімкий рух героїні в різних просторах, що дивним способом змінюються, а також швидка зміна її самої цілком відповідають законам чарівної казки.

Дж. Тенніел. Ілюстрація до повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див». 1866 р.

Готуємося до читання

Кого із реальних прототипів казки ви впізнали в цьому вірші? Назвіть їхні імена.

Читаємо з розумінням

Червневий південь золотий,
Ріки сяйливе скло,
В дрібних долоньках дітвори
Пручається весло,
І течією нас аж ген
Від дому віднесло.

Безжальні! В час, як червень нас
Спекотою повив,
Тоді, коли понад усе
Здрімнути я б волів, –
Вам зажадалося, щоб я
Вам казку оповів!

І квапить Перша: «Не барись!
Розкажеш казку! Згода?»
А Друга: «Щоб у казці тій
Були чудні пригоди!»
А Третя всіх перебива,
Бо нетерпляча зроду.

Та ось мовчанка залягла,
І, наче уві сні,
Нечутно дівчинка іде
В країні чарівній,
І бачить силу дивних див
В підземній глибині.

Гай-гай!.. Уяви джерело
Вже струменем не б'є.
«Кінець опісля розкажу –
Ось слово вам моє!»
«Опісля, – всі кричать гуртом, –
За хвилю настає!..»

Снується нитка спроквола
Моєї диво-казки,
Вже й сонечко ясне сіда –
Доходить до розв'язки...
Гайда додому, день погас
І ніч вдягає маски.

Алісо, казку давніх днів
 Сховай до сивини
 В тім тайничку, де бережеш
 Дитячі любі сни,
 Немов прочанин квітку з піль
 Своєї сторони!

Барви художнього твору

У третьому розділі казкові події стрімко розвиваються. Аліса потрапляє у товариство дивних птахів і звірів, котрі вибралися разом із нею на берег із озера сліз. Постало питання, як їм обсохнути, і після тривалих «дебатів» розумний Додо запропонував цікавий спосіб – Гасай-Коло. Це сполучення виникло не випадково.

У повісті «Аліса в Країні Див» знайшли відображення деякі особливості суспільного життя Англії того часу. Назва розділу в оригіналі звучить як «A saucus-race and a long tale». «Saucus» означає передвиборчі дебати, а «race» відповідно – змагання. В англійській мові «saucus-race» означає вид змагання (кожен бере в ньому участь, коли хоче і як хоче). Таким чином, Льюїс Керролл порівнює політичну ситуацію того часу з грою, у якій немає ніяких правил і норм. В українському перекладі В. Корнієнка хоча й немає відповідника виразу «saucus-race», але сутність самої гри відображена адекватно: «... всі пускалися бігти самі й спинялися, коли заманеться, тому визначити, коли Гасай-Колу кінець, було не так вже й просто».

Одним із найцікавіших прикладів художнього новаторства письменника є так звані «фігурні» (мальовані) вірші, у яких поєднані слово й зоровий образ. Яскравим зразком таких віршів є історія Миші, котра розповідає про те, чому миші, коти та собаки ненавидять одне одного. Вірш має вигляд хвостика (саме так сприйняла його Аліса).

Дж. Тенніел. Ілюстрація до повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див». 1866 р.

Розділ третій
ГАСАЙ-КОЛО ТА ДОВГИЙ ХВІСТ

Готуємося до читання

Чому цей вірш написаний у вигляді «хвостика»?

Читаємо з розумінням

Стрів
Мурко мишку
в хаті і почав
їй казати: «Я тебе
позиваю, ходім,
мишко, на суд;
відкладать
не годить-
ся: будем
нині су-
диться,
бо на мене
з безділля
напав уже
нуд». Каже
мишка Мур-
кові: «Що за
суд безго-
ловий?
Ні судді, ні
підсудка
ми не
знайде-
мо тут».
«Сам я ви-
ступлю хутко
за суддю
й за під-
судка;
вже
і ви-
рок
го-
то-
вий:
то-
бі,
ми-
ш-
ко,
ка-
пу-
т
!»

Барви художнього твору

У сьомому розділі «Божевільне чаювання» автор спирається на англійську традицію пити чай о 5 годині вечора (у творі – о шостій, до речі, саме о шостій збиралися пити чай доктор Доджсон і сестри Лідделл). Аліса п'є чай в компанії Капелюшника, Шаленого Зайця і Сонька-Гризуна. Це «божевільне чаювання» називається саме так, бо його учасники не хотіли змінювати свої чашки, а натомість мінялися місцями. В українському перекладі В. Корнієнка цей вираз передано абсолютно точно – «божевільне чаювання».

У сьомому розділі письменник також використовує давню англійську традицію створення загадок, що не передбачали відгадок. Капелюшник запитує Алісу: «Чим крук схожий на капшук?». Автор стверджує, що не все у світі має логічне пояснення, а те, що не має пояснення, не означає, що цього не існує взагалі.

Дж. Тенніел. Ілюстрація до повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див». 1866 р.

Розділ сьомий
БОЖЕВІЛЬНЕ ЧАЮВАННЯ

Готуємося до читання

Чи згодні ви із твердженням Капелюшника, що час *живий*?

Читаємо з розумінням

Перед будинком, під деревом, був виставлений стіл, за яким пили чай Шалений Заєць та Капелюшник. Між ними спав як убитий Сонько-Гризун, правлячи їм за подушку. Заєць із Капелюшником спиралися на нього ліктями і перемовлялись через його голову.

«Страх незручно для Сонька, – подумала Аліса. – Але, якщо він спить, то, мабуть, йому байдуже».

Стіл був великий, але всі троє тислися з одного його краю.

– Нема місця! Нема місця! – загукали вони, помітивши Алісу.

– Місця скільки завгодно! – обурилася Аліса й сіла у велике крісло кінець столу.

– Скуштуй вина, – люб'язно запропонував Шалений Заєць.

Аліса кинула оком по столу, але, крім чаю, нічого не побачила.

– Не бачу тут ніякого вина, – сказала Аліса.

– А *ніякого* й нема, – знизав плечима Шалений Заєць.

– Тоді не вельми ґречно мені його пропонувати! – сердито мовила Аліса.

– Так само, як і сідати за стіл без запрошення, – сказав Шалений Заєць.

– А я не знала, що його накрито *тільки* для вас, – відказала Аліса. – Тут далеко більше, ніж три чашки.

– Тобі слід постригтися, – сказав Капелюшник. (Він уже давненько пас її цікавими очима й ось нарешті озвався.)

– А вам слід навчитися не зачіпати приватних тем, – з притиском мовила Аліса. – Це дуже нечемно!

Капелюшник витріщив на неї очі, але сказав ось що:

– Чим крук схожий на капшук?

«Ну, тепер буде веселіше! – подумала Аліса. – Люблю загадки!»

– Думаю, я розлуцу ваш горішок, – промовила вона вголос.

– Ти думаєш, що зумієш знайти відповідь: ти це хотіла сказати? – мовив Шалений Заєць.

– Саме це, – відповіла Аліса.

– Тоді думай, що кажеш, – мовив Заєць.

– Я завжди думаю! – поквалливо сказала Аліса. – Принаймні... принаймні кажу, що думаю... Зрештою, це одне й те саме!

– Аніскілечки! – скрикнув Капелюшник. – Ти ще скажи, ніби: «я бачу, що їм» і «я їм, що бачу» – одне й те саме.

– Ти ще скажи, – докинув Шалений Заєць, – ніби «я люблю те, що маю» і «я маю те, що люблю» – одне й те саме!

– Ти ще скажи, – підпрягся Сонько із заплученими, мов у сновиди, очима, що «я дихаю, коли сплю» і «я сплю, коли дихаю» – одне й те саме!

– Щодо тебе, друзяко, то це й справді одне й те саме, – зауважив Капелюшник, і на тому розмова урвалася.

Якусь часину товариство сиділо мовчки, й Аліса намагалася пригадати все з тієї дециці, яку знала про круків та капшуки.

Капелюшник перший порушив мовчанку.

– Яке сьогодні число? – звернувся він до Аліси, добувши з кишені годинника. Він дивився на нього тривожними очима, тоді струснув ним і приклав до вуха.

– Четверте, – хвильку подумавши, мовила Аліса.

– На два дні відстає, – зітхнув Капелюшник, і додав, світячи лихими очима на Шаленого Зайця:

– Я ж тебе застерігав: масло не годиться для годинників.

– Але ж то було масло найвищого ґатунку, – сумирно відповів той.

– Так, але в нього могли потрапити крихти, – буркнув Капелюшник.

– Додумався – мастити кухонним ножем!

Шалений Заєць узяв годинника й похмуро вп'явся в нього очима, тоді вмочив його у свій чай і глянув ще раз, після чого не знайшов нічого кращого, як повторити:

– Але ж масло було *найвищого* ґатунку!

– Який кумедний годинник, – зауважила Аліса, що з цікавістю зазірала Зайцеві через плече. – Показує дні, але не показує годин!

– Ну то й що? – промимрив Капелюшник. – Може, *твій* годинник показує роки?

– Певне, що ні, – жваво відказала Аліса. – А все тому, що рік триває дуже довго.

– Отак і *мій!* – сказав Капелюшник.

Аліса розгубилася.

Капелюшникові слова, здавалось, були позбавлені будь-якого глузду, хоча вона добре розчула кожне слово.

– Я не зовсім вас розумію, – сказала вона якомога чемніше.

– Сонько знову спить, – зауважив Капелюшник і хлопнув йому на ніс гарячого чаю.

Сонько нетерпляче труснув головою й озвався, не розплющуючи очей:

– Звичайно, звичайно, те самісіньке хотів сказати і я.

– Ну, як там загадка? Ще не відгадала? – запитав Капелюшник, знову повернувшись до Аліси.

– Здаюся! – сказала Аліса. – І яка ж відповідь?

– Уявлення не маю, – сказав Капелюшник.

– Я так само, – озвався Шалений Заєць.

Аліса стомлено зітхнула:

– І треба ж було вбити стільки часу на загадку, яка не має відповіді!

– Якби ти знала Час так, як я, – насупився Капелюшник, – ти б цього не казала, бо Він – *живий*.

– Не розумію, – сказала Аліса.

– Ще б пак! – зневажливо тріпнув головою Капелюшник. – Ти ж, мабуть, із Часом ніколи й словом не перекинулася!

– Здається, ні... – обережно відповіла Аліса. – Знаю лише, що іноді неправильно його вживаю, коли пишу завдання з мови.

– Ага! Тоді все ясно! – сказав Капелюшник. – З Часом треба поводитися правильно! Бач, якби ти з ним дружила, він робив би з годинником усе, що захочеш. Ось, припустімо, зараз дев'ята ранку – саме час початку уроків, а ти береш і шепочеш Часові одне слівце – і стрілки я-ак забігають!.. Пів на другу, час обідати.

– Хотів би я, щоб настав час обіду, – тихенько зітхнув Шалений Заєць.

– Звісно, це було б чудово, – задумливо мовила Аліса, – тільки до того часу я ще, мабуть, не встигну зголодніти.

– Мабуть, – погодився Капелюшник. – Але його можна затримати на половині другої й тримати скільки завгодно.

– Так і ви робите? – запитала Аліса.

Капелюшник скрушно похитав головою.

– Аби ж то... Ми з Часом розбили глека ще в березні, якраз перед тим, коли *оцей* добродій (він показав чайною ложечкою на Шаленого Зайця) ошалів, – на великому королівському концерті. Я мав співати:

*Іди, іди, борщику,
Зварю тобі дощuku
В олив'янім горщику...*

– Знаєш цю пісню?

– Та наче щось таке чула, – відповіла Аліса.

– Там є ще продовження, – і Капелюшник заспівав:

*Мені каша, тобі дощ
Щоб періщив густий борщ!
Іди, іди, борщику...*

Тут Сонько стрепенувся і крізь сон заспівав: «Іди-іди-іди-іди-іди...»

Він співав так довго, аж решті *чаєпивців* довелося його вщипнути, аби він перестав.

– Отож бо, – повів далі Капелюшник, – доспіваю я перший куплет, коли це Королева як підскочить та як зарепетує: «Це марнування Часу! Він убиває Час! Відтяти йому голову!»

– Яке дикунство! – вигукнула Аліса.

– І відтоді, – тоскно додав Капелюшник, – Час для мене пальцем об палець не хоче вдарити! Відтоді у нас завжди шоста година.

Нараз Алісу осяяв здогад.

– І тому стіл накритий до чаю? – спитала вона.

– Атож, саме тому, – зітхнув Капелюшник. – У нас завжди пора чаю, нам навіть ніколи помити посуд.

– Виходить, ви просто пересуваєтесь по колу, чи не так? – спитала Аліса.

– Достеменно так, – відповів Капелюшник. – Вип’ємо чашку і пере-сідаємо до другої.

– А що ви робите, коли доходите до того місця, звідки починали? – ризикнула спитати Аліса.

– Давайте міняти тему! – втрутився, позіхаючи, Шалений Заєць. – Це вже починає набридати. Пропоную: нехай наша панянка розкаже нам казку.

– Боюсь, я не знаю жодної, – збентежилася Аліса.

– Тоді розкаже Сонько! – скрикнули обидва *чаєпивці*. – Гей, Сонько, прокинься! – І вони ущипнули його відразу з обох боків.

Сонько спроквола розплющив очі.

– Я не спав, – озвався він хрипким голосочком. – Я чув, хлопці, кожне ваше слово.

– Розкажуй казку! – зажадав Шалений Заєць.

– Будь ласка, – підхопила Аліса.

– Але хутко, – докинув Капелюшник, – бо знову заснеш і не докажеш до кінця.

– Колись давно жили собі три сестрички, – швидко заторохтів Сонько, – і звали їх Олша, Асіла і Тільда. І жили вони на дні криниці.

– І що вони там їли? – запитала Аліса, яку завжди цікавили проблеми харчування.

– Мелясу, – сказав Сонько, хвильку подумавши.

– Не могло такого бути, – лагідно зауважила Аліса, – адже вони всі були б недужі.

– А вони й були недужі, – сказав Сонько. – *Дуже недужі...*

Аліса спробувала уявити, як то можна все життя харчуватися самою мелясою, і це тільки посилило її сумніви.

– А чому вони жили на дні криниці? – допитувалася вона далі.

– Чому ти не п’єш більше чаю? – цілком серйозно мовив Шалений Заєць.

– Більше? – образилася Аліса. – Я ще взагалі його не пила!

– *Більше* чаю вона не хоче, – задумливо сказав Шалений Заєць.

– Ти хочеш сказати, *менше* чаю вона не хоче,

– втрутився Капелюшник, – адже випити *більше*, ніж нічого, дуже просто.

– А вашої думки ніхто не питав, – зауважила Аліса.

– То хто тут зачіпає приватні теми?

– переможно запитав Капелюшник.

Відповісти на це було нічого, тож Аліса взяла собі чаю і хліба з маслом, а тоді знов повернулася до Сонька.

– То чому ж вони жили на дні криниці?

Сонько знову трохи подумав і промовив:

– Бо то була мелясна криниця.

– Таких не буває! – сердито сказала Аліса.

– Тс!. тс!.. – засичали на неї Капелюшник і Шалений Заєць.

– Як моє не в лад – я з своїм назад! Докінчуй казку сама, – набурмосився Сонько.

– Ні, ні, будь ласка, розкажіть далі! – покірно сказала Аліса. – Я більше не перебиватиму. Мабуть, *один* такий колодязь усе ж був.

– *Один!* Аякже! – заперхав Сонько. Проте оповідати далі не відмовився.

– Отже, ці три сестрички... вони, бачте, жили собі, лижучи...

– *Лежачи?* – засумнівалася Аліса, забувши про свою обіцянку.

– Не *лежачи*, а *лижучи* – вони лизали мелясу! – випалив Сонько, цього разу без жодних роздумів.

– Мені потрібна чиста чашка, – перебив Капелюшник. – Пересуньмося на одне місце.

І тут-таки пересів на сусідній стілець. Сонько посунувся на його місце, Шалений Заєць – на місце Сонька, й Алісі, хоч-не-хоч, довелося сісти на місце Шаленого Зайця.

Капелюшник єдиний виграв від такого переміщення, зате Алісі було найгірше, оскільки Шалений Заєць устиг перекинути у своє блюдце глечик з молоком.

Алісі не хотілося знов ображати Сонька-Гризуну, тож вона спитала дуже обережно.

– І все ж я не розумію: як вони там жили?

– Як, як? – озвався Капелюшник. – Лизнуть меляси, та й точать ляси... Второпала, дурненька?

– Перепрошую, а що таке *ляси*? – спитала Аліса, пускаючи повз вуха останнє Капелюшникове слово.

– Ляси – це баяндраси, – пояснив Сонько.

Спонтелічена такою відповіддю, бідна Аліса аж кілька хвилин не перебивала Сонькової оповіді.

– Отак вони й жили, – вів спроквола Сонько-Гризун, позіхаючи й тручи очі, бо його починав морити сон, – лизнуть меляси, поточать ляси, та й малюють всякі вихляси – усе, що починається з літери Б.

– Чому саме з Б? – поцікавилася Аліса.

– А чом би й ні? – рвучко підвів голову Шалений Заєць.

Аліса знову вмовкла. Сонько-Гризун став западати в дрімоту, та коли Капелюшник його вщипнув, він тоненько вискnuв і заговорив далі:

– ... з літери Б, наприклад: баяндраси, блідий місяць, байдики, багацько... До речі, чи траплялося тобі бачити таку штукенцію, як багацько?

– М... м... м... Як би вам сказати, – остаточно розгубилася Аліса. – Я не думаю...

– То й не кажи нічого! – озвався Капелюшник.

Такої нетактовності Аліса стерпіти вже не могла: вона встала й подалася геть.

Сонько миттю заснув, а на решту чаєпивців Алісин відхід не справив належного враження, хоча вона й озиралася раз чи двічі – чи не покличуть її назад.

Оглянувшись востаннє, вона побачила, як Заєць із Капелюшником запихають Сонька у чайник.

– Ну й нехай, усе одно я більше туди не піду! – казала собі Аліса, пробираючись крізь хаші. – Скільки живу, дурнішої компанії не бачила!

Не встигла вона це доказати, як раптом у стовбурі одного з дерев угледіла двері.

– Оце цікаво! – подумала вона. – А втім, сьогодні цікаве все. Гадаю, мені можна туди ввійти?

Вона увійшла, і... знов опинилася у довгому коридорі з тим самим скляним столиком.

– Тепер я вже буду мудріша, – сказала вона подумки і почала з того, що взяла золотого ключика й відчинила дверцята до саду. Далі вона відшукала в кишені шматочок гриба і гризла його доти, доки не зменшилася вдвоє.

І ось, пробравшись крізь вузький прохід, вона вступила нарешті до чарівного саду з барвистими квітниками й прохолодними водограями.

Дж. Тенніел. Ілюстрація до повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див». 1866 р.

Барви художнього твору

Крокет (англ. croquet) – спортивна гра, учасники якої ударами спеціальних молотків з довгою ручкою проводять шари крізь ворота, що розставлені на майданчику в певному порядку. Гра була дуже популярною в ХІХ ст. серед представників англійської знаті. З Англії крокет поширився в інші країни.

У восьмому розділі Льюїс Керролл у фантастичній формі відобразив вади суспільного життя Англії «вікторіанської» доби, коли королівський двір і уряд демонстрували сувору політику. Королева в повісті «Аліса в Країні Див» зображена злою, роздратованою, свавільною. Вона всім погрожує покаранням. Незвичайні умови гри в Королевин крокет (коли потрібно грати не молотками і м'ячами, а живими істотами – фламінго та їжачками, які могли тікати, переходити з місця на місце, як і ворітця, що утворювали вояки) відображають, з одного боку, заплутаність політичної ситуації в Англії, а з іншого – байдужість уряду до будь-кого. Якщо звичний для англійців крокет був тихою і спокійною грою за правилами, то в повісті-казці все відбувається навпаки. «Це не гра, а мука», – каже Аліса.

Водночас Льюїс Керролл утверджує свободу думки і незалежність особистості від будь-якої влади в образі Аліси, котра не побоялася Королеви, а також в образі Чеширського Кота, якому не можна відтяти голову (бо її не було від чого відтинати).

Речення «Котові й король не указ», яке промовляє Аліса, утворене на основі давньої англійської приказки «Кіт може дивитися на короля» («A cat may look at a king»).

Розділ восьмий **КОРОЛЕВИН КРОКЕТ**

Готуємося до читання

1. Поясніть, чому садівники перефарбовують кущ троянд із білого на червоний колір?

2. Як поводиться Королева з челяддю, Герцогинею, Алісою? Наведіть цитати.

Читаємо з розумінням

При самому вході до саду ріс великий трояндовий кущ: троянди на ньому були білі, але троє садівників фарбували їх на червоно. Зацікавлена Аліса підступила ближче, і в цю мить один садівник сказав:

– Обережніше, П'ятірко! Ти мене всього обляпав!

– Я ненароком! – буркнув П'ятірка. – Це Сімка підбив мені лікоть.

Сімка підвів очі й сказав:

– Браво, П'ятірко! Завжди звертай на іншого!

– Ти б краще помовчав! – сказав П'ятірка. – Щойно вчора я чув, як Королева казала, що за твоїм карком давно плаче сокира!

– А то за що? – поцікавився той, кого обляпали.

– А то вже не твій клопіт, Двійко! – сказав Сімка.

– Ба ні, якраз його! – вигукнув П'ятірка. – І я йому таки скажу, за що: за те, що він замість цибулі приніс на кухню тюльпанових цибулин.

Сімка жбурнув пензля.

– Більшої кривди годі уяви... – почав він, але тут його погляд упав на Алісу, і він затнувся.

Решта двоє теж озирнулися, і всі разом низенько їй уклонилися.

– Чи не будете ласкаві сказати, – несміливо озвалася Аліса, – навіщо ви фарбуєте троянди?

П'ятірка з Сімкою промовчали і тільки глипнули на Двійку. Той почав пошепки пояснювати:

– Розумієте, панно, отут повинен був рости червоний кущ, а ми взяли та й посадили білий. І якщо Королева це виявить, нам усім, знаєте, постанають голови. Тому, панно, ми й стараємося, аби ще перед її приходом...

Тут П'ятірка, який тривожно позирав углиб саду, загорлав:

– Королева! Королева! – і всі троє садівників попадали ниць. Почувся тупіт багатьох ніг, і Аліса озирнулася, нетерпляче виглядаючи Королеву.

Першими з'явилися десятеро вояків із піками. Усі вони, як і садівники, були плоскогруді й прямокутні, з руками й ногами по краєчках. За ними – так само в колоні по двоє – крокувало десятеро челядників, розцяцькованих з голови до п'ят бубнами. Далі, побравшись за руки, з веселим підскоком ішли парами королівські діти; їх теж було десятеро, і всі – в чирвових серцях. За дітьми виступали гості, здебільшого королі й королеви, і серед них Аліса впізнала Білого Кролика: він то цокотів щось нервовою скоромовкою, то усміхався, коли говорили інші, і врешті проминув Алісу, не помітивши її. За гостями йшов Чирвовий Валет: на червоній оксамитній подушці він ніс королівську корону. А замикали всю цю пишну процесію КОРОЛЬ і КОРОЛЕВА СЕРДЕЦЬ.

Аліса завагалася: чи не слід і їй упасти ниць, але не пригадувала, щоб хтось колись казав про таке правило під час процесій.

«Та й хто тоді буде на них дивитися, – подумала вона, – коли всі лежатимуть долілиць?»

Тож вона стояла на місці й чекала.

Коли процесія порівнялася з Алісою, всі зупинилися і прикипіли до неї очима.

– Хто це? – грізно спитала Королева.

Чирвовий Валет, до якого вона звернулася, лишеосміхнувся і вклонився у відповідь.

– Ідіот! – тріпнула головою Королева і звернулася до Аліси:

– Як тебе звати, дитино?

– Аліса, ваша величносте, – щонайчемніше відказала Аліса, а про себе додала:

«Зрештою всі вони тільки колода карт. Нічого їх боятися».

– А оце хто? – тицьнула Королева пальцем на садівників, розпростертих навколо трояндового куща.

(Оскільки лежали вони долілиць, то за візерунками на їхніх сорочках годі було розпізнати, хто то – садівники, вояки, двораки, а чи трійко власних Королевиних дітей, – сорочки ж бо в колоді всі однакові.)

– Звідки мені знати? – відповіла Аліса, дивуючись із власної сміливості. – То *не мій* клопіт.

Королева почервоніла з люті і, хижо блимнувши очима, вереснула:

– Відтяти їй голову! Відтя...

– Дурниці! – твердо промовила Аліса на весь голос, – і Королева за-тихла.

Король запобігливо торкнув її за рукав:

– Не гарячкуй, моя люба, це ж бо дитина!

Королева сердито обернулася до нього спиною і звеліла Валетові:

– Переверни їх!

Валет обережно перевернув садівників носакон черевика.

– Встати! – вереснула Королева.

Садівники прожогом посхоплювалися і стали кланятися всім підряд – Королю, Королеві, королівським дітям і цілій громаді.

– Годі! Годі! – зарепетувала Королева. – Мені вже світ закрутився! – І, кивнувши на трояндовий кущ, спитала:

– Ви що тут робили?

– З дозволу вашої величності, – покірно пробелькотів Двійка, вклякаючи на одне коліно, – ми старалися...

– Все ясно! – мовила Королева, розглядаючи троянди. – Постинати їм голови!

І процесія рушила далі. Відстали тільки троє вояків, що мали скарлати безталанних садівників.

Ті кинулися до Аліси, благаючи її заступитися.

– Не бійтеся, ваші голови будуть на місці, – мовила Аліса і повкидала садівників у найближчий квітковий горщик.

Вояки покрутилися, поникали та й спокійнісінько подалися слідом за всіма.

– Ну як там голови? – крикнула Королева.

– Були, та загули, ваша величносте! – відгукнулися вояки.

– Молодці! – гукнула Королева. – У крокет граєте?

Вояки мовчки звернули погляди на Алісу: питаннявочевидь стосувалося її.

– Граю! – гукнула Аліса.

– То гайда з нами! – ревнула Королева.

Й Аліса, чия цікавість була розпалена до краю, пристала до процесії.

– М...м...м... Ох же гарний день сьогодні! – озвався збоку несміливий голос: поруч неї дріботів Білий Кролик і збентежено зазірав їй в обличчя.

– Дуже гарний, – притакнула Аліса. – Герцогині не бачили?

– Т-с-с-с!.. – оглядаючись через плече, занепокоївся Кролик.

Він звівся навшпиньки і шепнув Алісі у вухо:

– Її засуджено до страти.

– За віщо? – поцікавилася Аліса. – Якась змова? шкода?

– Вам шкода? – нашоросився Кролик.

– Ба ні! – сказала Аліса. – Зовсім не шкода. Я спитала: «За віщо?»

– Вона нам'яла Королеві вуха, – промовив Кролик.

Аліса пирснула сміхом.

– Т-с! Т-с! Королева почує!.. – злякано зашепотів він. – Герцогиня, бачте, спізналася, і Королева сказала...

Дж. Тенніел. Ілюстрація до повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див». 1866 р.

– Усім на свої місця! – крикнула Королева громовим голосом, і всі підлеглі кинулися врзнібіч, спотикаючись і наштовхуючись одне на одного. За хвилину-другу метушня, одначе, вщухла, і гра почалася.

Аліса подумала, що зроду-віку ще не бачила такого дивного крокетного майданчика – він був увесь у горбиках та рівчаках; замість куль тут котили живих їжаків; за молотки правили живі фламінго, а вояки, поставивши навкарачки, вдавали ворітця.

Орудувати своїм фламінго виявилось для Аліси найбільшою морокою. На-

решті вона навчилася затискати його під пахвою так, щоб не заважали ноги. Та тільки-но вона випростувала птахові шию і замірялася ударити ним по їжаків, як фламінго тут-таки вигинався назад і зазірав їй у вічі з таким здивованим виразом, що годі було стримати сміх. А коли вона знову нагинала йому голову і збиралася почати все наново, виявлялося, що їжак за той час розкрутився і тишком-нишком драпає геть. Окрім того, хоч би куди вона гилила свого їжака, на дорозі йому зазвичай зринав коли не горбок, то рівчак, а *во яко ворітця* раз у раз розкарлючувалися і переходили на інші ділянки майданчика.

Незабаром Аліса дійшла висновку, що це не гра, а мука. Крокетисти били всі заразом, не дожидаючи своєї черги, і весь час сперечалися й чубилися за їжаків.

Невдовзі Королева вже гасала скрізь, як навіжена, тупотіла ногами й репетувала:

– Відтяти йому голову!.. Відтяти їй голову...

Аліса захвилювалася: досі, правда, сутички з Королевою у неї не було, але вона могла спалахнути першої-ліпшої хвилини.

«Що тоді зі мною буде? – думала вона. – Тут так люблять зносити голови, – аж дивно, що взагалі ще хтось уцілів!»

Вона почала роззиратися довкола, прикидаючи, кудюю б непомітно втекти, і раптом угледіла в повітрі якусь дивовижу. Спершу Аліса вкрай розгубилася, але, придивившись пильніше, збагнула, що то – усміх.

– Чеширський Кіт! – зраділа вона. – Тепер хоч буде з ким порозмовляти!

– Як ся маєте? – запитав Кіт, тільки-но рот проступив йому так виразно, що вже було чим говорити.

Аліса зачекала, поки з'являться очі, й кивнула.

«Тепер до нього озиватися марно, – міркувала вона. – Почекаю, поки з'явиться бодай одне вухо».

За мить зринула ціла голова; Аліса випустила з рук свого фламінго й почала ділитися враженнями, рада-радісінька, що знайшовся слухач. Кіт вочевидь вирішив, що голови цілком вистачить, і далі з'являтися не став.

– Я б не сказала, що це чесна гра, – почала нарікати Аліса. – І всі вони так жахливо сваряться, що не чують самих себе. Правил, по-моєму, ніяких, а якщо і є, то ніхто їх не дотримується. До того ж ви навіть не уявляєте, як важко грати, коли всі кулі й молотки – живі. Скажімо, я маю бити у ворітця, а вони пішли гуляти в інший кінець майданчика! А Королевин їжак, якого я мала крокетувати, тільки-но побачив, що *мій* на нього котиться, одразу й утік.

– А як тобі подобається Королева? – запитав Кіт, стишивши голос.

– А ніяк, – відповіла Аліса, – вона так страшенно... (тут Аліса помітила, що Королева стоїть у неї за спиною, наслухаючи)... так страшенно вправно грає, що не треба великого розуму, аби вгадати, хто переможе.

Королева всміхнулася і відійшла.

– З ким це ти балакаєш? – запитав Король, що й собі підійшов до Аліси і зачудовано приглядався до котячої голови.

– Це мій друг, Чеширський Кіт, – сказала Аліса. – Дозвольте, я вас познайомлю.

– Мені не подобається його подоба, – заявив Король. – А втім, він може поцілувати мені руку, коли хоче.

– Я волів би цього не робити, – сказав Кіт.

– Не лихослов! – вигукнув Король. – І не світи так на мене очима!

З цими словами Король сховався за Алісину спину.

– Котові й король не указ, – мовила Аліса. – Деся я це читала, не пам'ятаю тільки – де.

– Ні! Його треба прибрати! – твердо мовив Король і гукнув до Королеви:

– Серденько, звели, будь ласка, прибрати кота!

Королева на все – мале й велике – мала одну раду.

– Зітнути йому голову! – кинула вона, навіть не обертаючись.

– Я сам приведу ката! – зголосився Король, і тільки його й бачили.

Аліса вже хотіла вертатися на крокетний майданчик, щоб поглянути, як іде гра, коли тут до неї долинуло несамовите Королевине верещання. Аліса вжахнулася: трьох гравців, що проґавили свою чергу, вже було засуджено до страти.

Те, що коїлося на майданчику, здавалося їй справжнім неподобством: довкола панував такий рейвах, що годі було вгадати, чия черга ставати до гри.

Аліса трохи зачекала, а тоді подалася на розшуки свого їжака. Довго шукати не довелося – він *скупся* з чужим їжаком. То була чудова нагода, щоб одним із них крокетувати другого, але, як на те, Алісин молоток, цєбто фламінго, перейшов на інший кінець саду, й Аліса могла тільки бачити, як він неоковирно силкується злетіти на дерево.

Поки вона його зловила й принесла назад, бійка вщухла, і за обома їжаками вже й слід прохолов.

– Утім, невелика втрата, – вирішила Аліса, – однаково всі ворітця порозбігалися.

Міцно затиснувши фламінго під пахвою, щоб той знову не втік, вона подалася докінчувати розмову зі своїм другом.

Повернувшись на те місце, де в повітрі мріла його голова, Аліса з подивом побачила, що довкола Кота зібрався цілий натовп. Кат, Король та Королева жваво про щось сперечалися, галасуючи навперебій, а решта всі стояли мовчазні, й, судячи з їхніх облич, занепокоєні.

Усі троє кинулися до Аліси, щоб вона їх розсудила. Кожен їй щось доводив, та оскільки говорили всі навперебій, то зрозуміти про що йдеться, було дуже важко.

Кат доводив, що не можна відтяти голову, коли її нема від чого відтинати: зроду-віку він такого не робив і не збирається на старості перучуватися – на якого ката перевчати ката?!

Король доводив, що всяк, хто має голову, може її позбутися, і годі молоти дурниці.

А Королева доводила, що коли питання не вирішиться швидше, ніж уже, то вона скарає на горло всіх до одного. (Це й пояснює, чому всі як один були такі похмурі й занепокоєні.)

Аліса не змогла придумати нічого кращого, як сказати:

– Кіт належить Герцогині. Порадьтеся з нею.

– Вона за ґратами, – сказала Королева до Ката. – Веди її сюди!

Кат помчав стрілою, а котяча голова почала танути, і коли нарешті привели Герцогиню, від голови не лишилося й сліду. Король із Катом ще довго бігали, мов навіжені, шукаючи голову, а решта гостей пішли догравати гру.

(Переклад Валентина Корнієнка за редакцією Івана Малковича)

CLASSROOM

УСНО

1. Назвіть улюблену фразу Королеви. Прокоментуйте.
2. Чи боїться Аліса Королеву? Доведіть це прикладами з тексту.
3. Хто (або що?) теж не побоявся Королеви?
4. Що стало причиною суперечки Ката, Короля і Королеви? Яку позицію обстоював кожен із них? І що їм порадила Аліса?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

5. Доведіть, що «Аліса в Країні Див» – фантастична повість-казка. Визначте її характерні ознаки, наведіть приклади з тексту.
6. Які англійські традиції знайшли відбиток у книзі Льюїса Керролла?
7. Наведіть приклади гри словами і смислами у творі.

ПИСЬМОВО

8. Якою ви уявляєте Алісу? Створіть її словесний портрет.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

9. З допомогою Інтернету визначте англійські прислів'я і приказки, покладені в основу образів персонажів письменника.

ДОСЛІДЖЕННЯ

10. Порівняйте твори Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див» і української письменниці Галини Малик «Аля в країні Недоладії». Знайдіть подібність у фантастичних пригодах і характерах юних героїнь. Які випробування випали на їхню долю в уявній країні і які моральні якості виявили дівчатка в цих випробуваннях?

ВАША ТВОРЧІСТЬ

11. Розкажіть від імені Аліси про:
 - а) божевільне чаювання;
 - б) Королевин крокет.

ПРОЄКТ

12. Створіть проєкт «Аліса із Країни Див у світі кіно та анімації».

У КОМАНДІ

13. Робота в команді. Складіть план власного розділу про нові фантастичні пригоди Аліси. Усно презентуйте свою історію. Намалюйте до неї ілюстрації.

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

14. Чи сподобалася вам книжка? Чому? Що, на вашу думку, приваблює у цій книжці різні покоління дітей?

У ВИРІ ЗАХОПЛИВИХ ПРИГОД

Туве Янсон

Іноді таємниця набагато зручніше,
ніж знання відповідей на питання.

Туве Янсон

Туве Янсон. 1950-ті роки

Барви художнього твору

Фінська письменниця Туве Янсон силою своєї фантазії створила світлу і радісну країну мумі-тролів. Талановита авторка написала низку книжок про казковий світ, де панують любов, повага і взаємодопомога. Найпопулярнішими творами мисткині для дітей є «Маленькі тролі і великий паводок» (1945), «Капелюх Чарівника» (1949), «Мемуари Тата Мумі-троля» (1950), «Зима-чарівниця» (1957), «Комета прилітає» (1968), «Кінець листопада» (1970) та ін. Пригоди маленьких героїв переконують у тому, яка велика сила – дружна родина! Мешканці Долини мумі-тролів подеколи викликають у нас усмішку, але водночас спонукають замислитися над серйозними проблемами. Чи вміємо ми так любити й підтримувати одне одного, як персонажі творів Туве Янсон? У кожній книжці письменниці є свій *секрет*, розгадавши який, ви станете іншими – мудрішими, добрішими, дорослішими...

Туве Янсон. Ілюстрація до твору «Країна мумі-тролів»

Капелюх Чарівника

Барви художнього твору

Коли герої разом із Мумі-тролем повернулися з Великої Подорожі, вони оселилися в затишному будиночку мумі-тролів. Повість «Капелюх Чарівника» розповідає про те, як продовжуються їхні пригоди. Кожен отримав від Мумі-мами і Мумі-тата смачну їжу й тепле ліжечко. Раптом звідки не візьмись – чорний капелюх... Цікава знахідка принесла друзям чимало несподіванок, адже все, що потрапляло в капелюх, змінювало свою форму: з яєчної шкаралупи з'явилися легкі хмаринки, зі звичайної річкової води – смачний морс, а з гербарію Гемуля розрослося царство дивовижних рослин. Веселі й допитливі персонажі вміють з усього нового щиро радіти. Перетворення за допомогою капелюха, вочевидь, навіяні спогадами авторки про своє дитинство. Туве Янсон писала: «Коли запалювали вогонь у каміні, ми підтягували до нього велике крісло, гасили світло в майстерні й чекали, коли мама почне свою розповідь: «Жила собі маленька дівчинка, надзвичайно красива, і мама її дуже-дуже любила...». Щоразу історія була іншою, але починалася завжди однаково. Її м'який повільний голос звучав у теплій темряві, а ми дивилися на вогонь і знали, що ніякі небезпеки нам не загрожують. Все, що є ворожого зовні, не може увійти в наш дім. Ані тепер, ані потім... У мамі було довге темне волосся, воно огортало її обличчя серпанком, немов хмаринка, і смачно пахло, як у сумних королев у моїх книгах... Цей солодкий запах і світло того вогнища ми пронесли у своєму серці протягом життя». Веселі пригоди непосидючих друзів – наче спалахи теплого родинного вогнища Туве Янсон.

Капелюх Чарівника

(Уривки)

Готуємося до читання

Читаючи повість, зверніть увагу на те, як Мумі-мама й Мумі-тато ставилися до гостей блакитного будиночка.

Читаємо з розумінням

Одного сірого ранку в Долині мумі-тролів випав перший сніг. Він стелився м'яко і тихо, й за кілька годин усе стало білим. Мумі-троль стояв на сходах ґанку, дивився, як Долина загорається у білу ковдру, й думав собі: «Сьогодні увечері ми вкладемося спати». (Усі мумі-тролі десь у листопаді поринають у довгий зимовий сон. І це, власне кажучи, дуже мудре рішення для тих, хто не любить холоду й темряви). Мумі-троль зачинив двері й тихенько підійшов до Мами:

– Випав сніг.

– Знаю, – відказала Мама. – Я уже всім постелила найтепліші ковдри. Тебе й Чмиха покладемо в горішній кімнаті західного крила будинку.

– Ой ні, Чмих страшенно хропе! – запротестував Мумі-троль. – Можна, я спатиму з Нюхмумриком?

– Як хочеш, – не перечила Мама. – А Чмих ляже у східному крилі.

Родина мумі-тролів, усі їхні друзі та знайомі надзвичайно ретельно готувалися до довгої зими. Мама Мумі-троля накрила обід на ґанку, але до горняток поклала лише ялинову глицю. (Дуже важливо наїстися ялинової глици перед тим, як лягати спати на три місяці). Пообідавши (хай і не дуже смачно), усі чемніше, аніж звичайно, побажали один одному «на добраніч». Мама усім звеліла почистити зуби. Потім Тато Мумі-троля обійшов будинок, позачиняв усі двері та віконниці, а люстру під стелею обгорнув сіткою від комарів, щоб вона не припошилася.

Кожен ліг до свого ліжечка, вимостивши собі затишне кубельце, накрився ковдрою по самі вуха і став думати про щось приємне.

Мумі-троль скрушно зітхнув:

– Скільки часу марнуємо...

– Зовсім ні! – заперечив Нюхмумрик. – Нам сняться сни. А коли прокинемося, настане весна!

– Угу, – промуркотів Мумі-троль, – він уже поринав у м'яку сутінь дивовижних снів.

Надворі сипав сніг, густий і пухнастий. Він уже встелив східці, нависав важкими купинами з даху та віконних карнизів. Невдовзі будиночок мумі-тролів перетвориться на круглу снігову кучугуру. Один по одному переставали цокати годинники. Прийшла зима. (...)

Розділ перший,

**у якому йдеться про те, як Мумі-троль, Нюхмумрик та Чмих
знайшли капелюх Чарівника, як несподівано з'явилось п'ять ма-
леньких хмаринок і як Гемуль вигадав для себе нове захоплення**

Готуємося до читання

Читаючи текст, зверніть увагу на опис місцевості, де герої знайшли чарівний капелюх.

Читаємо з розумінням

(...) На вершині танцював вільний весняний вітер, а довкруги простягався неозорий блакитний обрій. На заході губилося у далечі море, на сході зникала річка, в'юнчались поміж хребтів Самотніх Гір, на півночі, скільки сягало око, закосичились першою зеленню ліси, а на півдні з димаря будиночка Мумі-тролів клубочився дим – Мама Мумі-троля заварювала ранішню каву. Тільки Чмих нічого цього не бачив. Бо на вершечку гори лежав капелюх, високий чорний циліндр.

– Хтось тут побував до нас! – вигукнув Чмих.

Мумі-троль підняв капелюха, розглядаючи його з усіх боків.

– Який гарний, – мовив він. – Може, тобі пасуватиме, Нюхмумрику?

– Ні-ні! – запротестував Нюхмумрик, який понад усе любив свого старого зеленого капелюха. – Він надто новий!

– Можливо, Татові сподобається, – міркував уголос Мумі-троль.

– Візьмемо його з собою, – запропонував Чмих. – Мені вже хочеться додому. Від голоду аж шлунок зводить! А вам?

– Ще й питаєш! – вигукнули водночас Нюхмумрик і Мумі-троль.

Отак друзі знайшли капелюх Чарівника і взяли його з собою додому, навіть не здогадуючись про те, що відтепер Долина Мумі-тролів стане місцем чарів та дивовижних подій. (...)

Тато приміряв капелюх, однак той виявився йому завеликим. Було вирішено зробити з капелюха новий кошик для сміття. Далі відбувалося дивовижне: яєчна шкаралупа перетворилася на п'ять легких хмаринок і мумі-тролі літали на них над будиночком. Наступного ранку хмаринки знову стали яєчною шкаралупою. Мумі-троль у чарівному капелюсі перетворився на чудернацьке звірятко, в якого все кругленьке стало тонким, а все маленьке – неймовірно великим. Мумі-троль із Хропусем вирішили за допомогою капелюха помститися Мурашиному Левові. Мама з татом вирішили, що капелюха треба позбутися, адже від нього невідомо чого можна очікувати. Так капелюх скинули в річку. Однак Мумі-троль і Нюхмумрик знайшли чарівний капелюх і заховали його в печері. Ондатр вирішив переселитися у печеру. Мумі-тролі вирушають у мандрівку. На березі моря виявили човен. Далі подорож тривала на "Пригоді". Діставшись острова, мумі-тролі побачили гатіфнатів, котрі збиралися на ньому напередодні своєї безконечної мандрівки довкола світу. Гемуль захопився збиранням нових експонатів для своєї колекції рослин і випадково розсердив гафнатів, постукавши по барометру. Нюхмумрик допоміг другові врятуватися. Далі товариство пережило велику грозу, спорудивши захист із човна. На ранок довелося шукати предмети, викинуті морем на берег під час бурі. Цілий день дружна компанія провела за цим заняттям, відтак повернулася додому.

Розділ п'ятий,

у якому розповідається про Королівський Рубін, про те, як рибалив Хропусь, та про загибель Мамелюка, а також про те, як будиночок Мумі-тролів перетворився на джунглі

Готуємося до читання

Що розповів про Чарівника Нюхмумрик?

Читаємо з розумінням

(...) Як цікаво було оселитися в печері навсправжки. Посеред піщаної долівки друзі поставили газову лампу. Кожен випорпав собі зручну ямку й вимостив її для снання.

(...) – Хочете послухати страшну оповідь? – запитав Нюхмумрик, запалюючи лампу. – (...) Цю байку розповіла мені одна сорока, коли я був ще малий. Слухайте! На краю світу стоїть височенна гора. Така височенна, що аж паморочиться в голові, чорна як сажа і гладенька мов шовк. Вона стрімко уривається у бездонне провалля, а хмари стеляться біля її підніжжя. На самому вершечку гори височить дім Чарівника. Ось такий, – і Нюхмумрик намалював на піску палац Чарівника.

– А чому без вікон? – запитав Чмих.

– Немає там ні вікон, ні дверей, бо Чарівник завжди прилітає додому по повітрю верхи на чорній пантері. Ночами він літає світом і збирає рубіни.

– Що ти кажеш?! – нашорошив вуха Чмих. – Рубіни! А звідки він їх бере?

– Чарівник може обернутися на будь-кого. Йому завиграшки просотатися під землю чи опуститися на морське дно, де лежать приховані скарби. (...)

– Рубінів у Чарівника не злічити, – пояснив Нюхмумрик. – Одні лежать великими купами, інші – вправлені у стіни й світяться, наче очі диких звірів. Дім Чарівника не має даху, тож хмари, котрі пропливають над ним, забарвлюються в криваво-червоний колір. Очі Чарівника теж червоно виблискують у темряві.

– Я починаю боятися, – озвався Гемуль. – Не квапся, розповідай поволі, будь ласка!

– Напевно, щасливий отой Чарівник! – зітхнув Чмих.

– Зовсім ні! – заперечив Нюхмумрик. – І не буде щасливим, доки не знайде Королівський Рубін, майже такий завбільшки, як голова чорної пантери. Він палахкотить, немов живе полум'я. Чарівник розшукував його по всіх планетах, навіть на Нептуна залітав, але так ніде й не знайшов. Зараз подався на Місяць, має намір обнишпорити кратери, тільки надії мало... У глибині душі Чарівник здогадується, що Королівський Рубін знаходиться на Сонці, та як туди дістатися? Він робив спроби вже не раз, однак там надто гаряче. Оце й розповіла мені якась сорока. (...)

Друзі завзято обговорювали історію про Чарівника, сперечалися. Враз пригадали історію про капелюх, який, вочевидь, належав саме Чарівникові і по який той невдовзі може повернутися. Мандрівники організували риболовлю. А в той час Мама прибирала в будиночку й мимоволі виростила справжні джунглі, кинувши клубок рослин у капелюх Чарівника. Одного ранку, на початку серпня, мандруючи горами, Чупсля і Трясля опинилися поблизу Долини Мумі-тролів. Незважаючи на їхню дивну мову, всі змогли зрозуміти гостей, які дуже піклувалися про свою валізку, а понад усе боялися страшної та жахливої Мари, котра переслідує їх всюди. На місці, де сидить мовчазна Мара, земля вкривається памороззю.

Розділ останній,

дуже довгий, у якому мова про те, як Нюхмумрик знову вирушив у мандри, про відкриття таємниці валізки, про те, як Мама Мумі-троля відшукала свою торбинку і влаштувала з тієї радості велике свято, а також про появу Чарівника у Долині Мумі-тролів

Готуємося до читання

Які бажання загадали персонажі?

Читаємо з розумінням

Наприкінці серпня Нюхмумрик вирушив мандрувати і повернутися першого весняного дня. Чупсля і Трясля показали Мумі-тролеві свою цінність: «рубін завбільшки з голову пантери, палахкотливий, немов призахідне сонце, живий, наче вогонь чи переливи морської хвилі».

(...) Далеко за північ сад зненацька спалахнув червоно-рожевим сяйвом. Усі перестали танцювати, подумавши, що запустили новий феєрверк. А то Чупсля і Трясля підняли кришку своєї валізки. Королівський Рубін, невимовно гарний, світився у траві. Вогні, ліхтарики і навіть Місяць померкли і втратили свій блиск. Мовчазні, заморожені гості тісним колом скупчилися навколо палахкотливого коштовного каменя. (...)

Королівський Рубін сяяв, немов червоне око у нічній темряві, і Чарівник з Місяця помітив його полиск на Землі. Він уже втратив надію знайти його і сидів, стомлений і сумний, на краю одного з кратерів, а неподалік спала чорна пантера.

Чарівник одразу збагнув, що означає червоне око на Землі – не інакше як найбільший у світі рубін, Король Рубінів, якого він розшукував не одну сотню років! Чарівник не зводив очей із Землі, квапно одягаючи рукавички й накидаючи на плечі плаща. Зібрані коштовності Чарівник просто висипав на місячний ґрунт – його цікавив лише один-єдиний коштовний камінь. Менше ніж за півгодини він триматиме його в руках!

Пантера знялася в повітря з господарем на спині. Випереджаючи швидкість світла, помчали вони крізь Всесвіт. Метеори з шипінням перетинали їм шлях, зоряний пил немов снігом притрушував плащ Чарівника.

Червона жарінь усе яскравіше яріла вниз. Чарівник летів прости-сінко до Долини Мумі-тролів. М'яко торкнувшись лапами землі, пантера приземлилася на вершину гори.

(...) Геть усі поринули у спомини, а тому аж підскачили з несподіванки, коли з тіні вибігла біла мишка з червоними очима й пошелестіла просто до Королівського Рубіна. За нею прошмигнув чорний-чоренний кіт і простягнувся у траві поряд.

Наскільки було відомо, у Долині Мумі-тролів не мешкали ні білі миші, ані чорні коти.

– Киць-киць! – покликав Гемуль.

Але кіт тільки примружив очі й навіть бровою не повів у його бік.

– Доброго вечора, сестрице! – привіталася мишка-полівка.

Біла миша глянула на неї довгим похмурим поглядом своїх червоних очей.

Мумі-тато простягнув новоприбулим келихи з пуншем, однак ті не звернули на нього ані найменшої уваги.

У недоброму передчутті всі принишкли, перешіптуючись. Чупсля з Тряслею занепокоїлися, заховали Короля Рубінів до валізки і замкнули покришку. Та коли вони націлилися забрати валізу з галявини, миша раптом звелася на задні лапки й почала рости. Вона стала майже така завбільшки, як будиночок Мумі-тролів, а тоді враз обернулася на Чарівника у білих рукавичках і з червоними очима. Він сів у траву, не зводячи погляду з Чупслі і Тряслі.

(...) – Я шукав Королівський Рубін триста років, – мовив Чарівник. – Ніщо у світі мене не цікавить, окрім нього. (...) Пригостіть мене чимось, – попросив Чарівник. – Мої нерви не витримують...

Чупсля і Трясля відмовилися віддавати Рубін, і всі зійшлися на тому, що Чарівник начаклує кожному його заповітне бажання. Так, Мама попросила для Мумі-троля замість туги за Нюхмумриком чекання; Ондатр отримав нову книжку, Тато – гарну оправу для Мемуарів, Чмих – чудового човна, Гемуль – нову лопатку. Хропся забажала очей королеви, однак її братик мусив виправити це невдале бажання. Несподіванкою стало бажання Чупслі й Тряслі, котрі вирішили зробити подарунок Чарівникові.

(...) – За те, що висля такий добрийся, ми вирішилися загадати бажанняся для вас. Хочемосля рубінася, такого ж гарногося і великогося, як нашся!

Усі бачили, як регоче Чарівник, але ніхто й не здогадувався, що він уміє усміхатися. Усмішка розпроменила його обличчя. Який він щасливий, було видно по ньому від капелюха до кінчиків черевиків! Не кажучи й слова, Чарівник змахнув плащем і... Сад знову спалахнув рожевуватим сяйвом. У траві поряд з Королівським Рубіном лежав точнісінько такий самий – Королева Рубінів.

– Ось тепер і ви щасливий! – втішилася Чупсля.

– Ще й який! – скрикнув Чарівник.

Він ніжно взяв коштовність у руки і загорнув у поли плаща.

– Тепер кожна комашка, жучок чи павучок – усі мешканці Долини можуть загадувати, що лишень забажають! Я чаруватиму всю ніч, але на світанку, ще до сходу сонця, мушу повернутися додому.

Свято завирувало з новою силою.

До Чарівника потягнулася вервечка лісових мешканців, котрі пишали і дзижчали, реготали й горланили; кожен хотів сповнення свого заповітного бажання. Чарівник був у такому чудовому гуморі, що залюбки перечаровував, якщо хтось, не подумавши спершу як слід, просив у нього сповнення безглузвих забаганок. Знову розпочалися танці, до саду прикотили тачки зі свіжими оладками. Гемуль один за одним запускав у небо феєрверки, а Тато Мумі-троля виніс у сад свої Мемуари у чудовій новій оправі й уголос читав про своє дитинство.

Тове Янсон. Ілюстрація до твору «Країна мумі-тролів»

Ще ніколи у Долині Мумі-тролів не бенкетували так гучно!

О, як приємно – коли все вже з'їдено, випито, переговорено, коли від солодкої втоми гудуть ноги – повертатися у передсвітанковій тиші додому, до затишної постелі.

О тій порі Чарівник відлітає на край світу, а мама-миша ховається у своїй нірці – й обоє однаково щасливі.

Та найщасливіший, мабуть, Мумі-троль. Удвох із Мамою він повертається садом додому. Місяць блідне у досвітній імлі, з моря налітає ледь відчутний бриз і шарудить у листі дерев. У Долину Мумі-тролів приходить прохолодна осінь. Адже без осені не буває нової весни.

(Переклад Наталії Іваничук)

CLASSROOM**УСНО**

1. Як у Долині мумі-тролів відбувалася зміна пір року?
2. Яка подія змінила життя в Долині? Перекажіть епізод, у якому описано цю подію.
3. Які пригоди сталися в життя Мумі-троля з друзями після того, як зненацька перед ними опинився капелюх?
4. Чому невгамовні друзі вирішили заховати капелюх у печері?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

5. Охарактеризуйте стосунки, що панували в родині Мумі-троля та у спілкуванні з друзями.
6. Чому твір належить до жанру казкової повісті?
7. Які ознаки реального життя є в казковій повісті?

ПИСЬМОВО

8. Визначте тему, ідею та провідний настрій твору.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

9. Один із персонажів твору мав цікаве хобі. За допомогою інтернету з'ясуйте значення цього слова та підберіть зображення, що ілюструють захоплення цього персонажа.

ДОСЛІДЖЕННЯ

10. Як у повісті показано зміну природних явищ?

ВАША ТВОРЧІСТЬ

11. Намалюйте будиночок Мумі-троля після того, як Мама необачно кинула в капелюх рослини Гемуля. Доберіть цитату до свого малюнка.

ПРОЄКТ

12. Створіть проєкт «Подорож Чарівника в пошуках Рубіна».

У КОМАНДІ

13. Підготуйте колаж із ілюстрацій до казки.

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

14. Як можна прокоментувати бажання Чупслі й Тряслі? Яким було б ваше бажання, що мав би виконати Чарівник?

Зима-чарівниця

Барви художнього твору

Коли в Долині мумі-тролів починається зима і довкола все вкривається білою пухкою ковдрою, наші друзі поринають у сон. Однак цього разу серед них виявився один, кому ніяк не спалося поряд із Мамою й Татом: маленький Муммі-троль прокидається посеред зими й вирушає в мандрівку. З ним трапляється чимало пригод, він навчився допомагати тим, хто гостро потребує допомоги. Маленький допитливий непосида навчився боротися зі своїми страхами, зумів побачити все, що його оточувало, по-новому. Опинившись у чужому ворожому світі, Мумі-троль зумів не лише опанувати правилами життя в ньому, а й навчився долати будь-які перешкоди. Він зрозумів, що таке справжня дружба і наскільки важливими для кожного є любов, турбота, захист рідних і близьких.

Зима-чарівниця

(Уривки)

Розділ перший Засніжена вітальня

Готуємося до читання

Читаючи, зверніть увагу на те нове й незнайоме, що довелося побачити Мумі-тролеві в зимовому світі.

Читаємо з розумінням

Небо було майже чорне, зате сніг синювато виблискував під місячним сяйвом.

Море спало під товщею криги, глибоко у землі, поміж корінняччям. Лісовим мешканцям снилася весна. Проте весною ще й не пахло, бо зима щойно встигла ледь перевалити за Новий Рік.

Саме у тому місці, де Долина починала плавно підніматися й ставати схилом гори, стояв засипаний снігом будиночок. Схожий на чудернацьку кучугуру, він був дуже самотній на вигляд. Неподалік між крижаними берегами котила свої чорні-пречорні води річка – стрімка течія не давала їй замерзнути усю зиму. На місточку не виднілося жодних слідів, та й навколо будиночка дримали неторкані снігові замети.

Усередині хатинки було тепло. У печі в льоху тлів торф. Місяць зазирнув до вікна й освітив убрані в білі чохла меблі та загорнену в тюль кришталеву люстру під стелею. У вітальні біля величезної кахляної печі спала довгим зимовим сном родина Мумі-тролів.

Вони завжди вкладалися до сну в листопаді, а прокидалися у квітні. Так робили їхні пращури споконвіку, а мумі-тролі дуже ревно притримуються традицій. Вони, як і їхні предки в давнину, перед сном понапиляли свої животики ялиноювою глицею. Біля ліжок стояло наготові те, що

може знадобитися навесні: лопати, сонячні окуляри, смужки плівки, прилади для вимірювання сили вітру та інші необхідні речі.

Навколо панувала тиша, сповнена спокою та очікування.

Час від часу хтось важко зітхав уві сні й тісніше загортався у ковдру.

Смужка місячного світла помандрувала від крісла– гойдалки до обіднього столу, ковзула по латунних кульках спинки ліжка і лягла просто на мордочку Мумі-троля.

А тоді сталося те, чого ніколи не траплялося, відколи перший в роду мумі-троль заліг у зимовий сон. Малюк прокинувся і вже не зміг заснути знову. Він розглядав місяць за вікном та крижані візерунки на шибці, наслухав буркотіння печі у льоху. Сон не йшов, і це дуже його здивувало.

Урешті Мумі-троль встав і почалапав до Маминого ліжка. Обережно посмикав її за вухо, але вона не прокинулася, навпаки – солодко згорнулася калачиком.

"Якщо вже навіть Мама не прокинулася, то марна справа будити інших", – подумав Мумі-троль і почовгав далі чужим загадковим будинком. Годинники давно зупинилися, на всіх речах товстою верствою лежала пилюка. На обідньому столі у вітальні ще з осені стояла мисочка з ялиновою глицею. Угорі подзеленькувала у своєму тюлевому вбранні кришталева люстра.

Раптом Мумі-тролеві стало страшно, він немов прикипів до підлоги у теплій кімнаті, посеред місячної стежки і відчув себе неймовірно самотнім.

– Мамо! Прокинься! – загукав Мумі-троль, тягнучи з Мамаи ковдру.
– Увесь світ запропаستився!

Однак Мама не прокинулася. Її сні про літо стали, щоправда, трохи тривожними, але пробудитися вона не змогла. Мумі-троль скрутився клубочком на килимку біля її ліжка. Довга зимова ніч тривала далі.

Перед світанком сніг на даху заворушився. Він потроху зсувався униз, а потім рішуче перевалився через край і м'яко гупнув додола. Тепер усі вікна затулило снігом, лише примарне сіре світло ледь пробивалося досередини. Вітальня набула якихось нереальних обрисів, наче опинилася глибоко під землею.

Мумі-троль довго прислухався, нашорошивши вуха, потім запалив нічника і побрів до комоду почитати Нюхмумрикового весняного листа. Лист лежав на своєму звичному місці під маленьким трамвайчиком з морської шумки і не відрізнявся від інших схожих листів, які Нюхмумрик залишав після себе, вирушаючи у жовтні на південь.

Угорі стояло слово "Привіт!", написане характерними для Нюхмумрика великими круглими літерами. Сам лист був короткий.

"Хай тобі сняться солодкі сні! І не сумуй! Першого теплого весняного дня зустрінемося знову. Чекай мене, разом будуватимемо загату.

Нюхмумрик". (...)

Він примостився піл столом і заходився їсти, водночас перечитуючи ще раз Нюхмумрикового листа. Потім перевернувся на спину, задивившись на конструкцію столу знизу. Було дуже тихо.

– Привіт! – прошепотів сам до себе Мумі-троль. – Хай тобі сняться солодкі сни. І не сумуй! Першого теплого весняного дня, – заговорив він трохи голосніше, а тоді враз заспівав на повен голос: – Зустрінемося знову! Зустрінемося знову, зустрінемося знову, настане весна, і буде тепло, і ми зустрінемося знову, знову, назавжди...

Та раптом урвав свій спів, помітивши під посудною шафкою двоє маленьких оченят, що зорили за ним.

Мумі-троль теж прикипів до них поглядом. Знову запала німотна тиша, як і перед тим. Очі враз зникли.

– Почекай! – злякано скрикнув Мумі-троль і порачкував до шапки, виманюючи гостя: – Виходь, будь ласка! Не бійся! Я добрий... Повернися, прошу...

Однак загадковий мешканець з-під шапки так і не повернувся. Мумі-троль виклав рядком на підлозі шматочки хрусткого хлібця і налив трішки брусничного морсу.

Коли він знову увійшов до вітальні, кришталеві підвіски люстри сумовито задзвеніли.

– Піду собі геть звідси, – похмуро кинув Мумі-троль люстри. – Надокучило все, подамся на південь шукати Нюхмумрика.

Він спробував відчинити вхідні двері, але ті міцно примерзли. Кинувся до одного вікна, до іншого – жодне не піддавалося. Тоді Мумі-троль піднявся на горище, відчинив віконце і виліз на дах.

Хвиля холоду огорнула його з голови до п'ят. Йому забракло повітря, він послизнувся і безпорадно скотився униз.

Отак Мумі-троль опинився у новому для себе, небезпечному світі, ще й до того уперше в своєму житті вгруз у снігову кучугуру. Його оксамитову шкірку неприємно защипало, а в ніс ударив незнайомий запах. Запах був набагато гостріший, ніж усі інші відомі йому запахи, і наганяв трохи страху. Зате він одразу очунав від сонливості й зацікавився.

Сіра імла згустилася над Долиною – не звично зеленою, а вкритою білим покривалом. Там, де раніше кипіло життя, зараз ніщо не ворухилося. Навкруги панувало безгоміння. Усе гострокутне набуло округлих обрисів.

– Це сніг, – прошепотів Мумі-троль. – Мамі доводилося колись чути розповіді про сніг.

Без відома Мумі-троля його оксамитове хутро почало відростати й перетворюватися на зимову шубку. Це, звичайно, забирає чимало часу, але процес вже пішов. І на тому спасибі.

Мумі-троль тим часом, важко переставляючи лапки, брів глибоким снігом, аж доки добрався до річки, тієї самої веселої річки з прозорою водою, що дзюркотіла почерез садок родини Мумі-тролів. Але зараз річка була не схожа на себе – чорна та байдужа. Вона також належала до того нового світу, в якому Мумі-троль почувався чужаком.

Про всяк випадок малюк поглянув на місток, на поштову скриньку – усе на своїх місцях. Підняв покришку скриньки, однак нічого, окрім сухого торішнього листа, в ній не знайшов.

Мумі-троль уже звик до запаху зими, він йому більше не дошкуляв.

Мумі-троль глянув на жасминовий кущ, що перетворився на жалюгідне плетиво голих гіллячок, і з жахом подумав: "Жасмин помер... Увесь світ помер, доки я спав. Він не придатний для життя мумі-тролів. Цей світ чужий, я не знаю, кому він належить. Може, Марі..."

Мумі-троль повагався якусь мить, але потім вирішив, що тинятися без сну поміж посушлих ще гірше, тож проклав перші сліди через місток і подибав у напрямку гір. Вервечка слідів, ледь помітна у снігу, впевнено вела поміж деревами саду на південь.

Розділ другий Зачарована купальня

Готуємося до читання

Як персонажі сприйняли прихід зими?

Чому Мумі-троль ніяк не міг збагнути, що таке сніг?

Читаємо з розумінням

Понад берегом моря, трохи далі на захід, метушливо стрибало туди й сюди по снігу маленьке білченя. То було дуже нерозважливе маленьке білченя, яке полюбляло думати про себе як про "білченя з гарненьким хвостиком.

Зрештою, думало воно не часто і ніколи глибоко не замислювалося. Зазвичай жило відчуттями та сприйманням на дотик. Ось і зараз воно відчуло, що його підстілка у кублі збилася і стала твердуватою, тож подалося на пошуки нової.

Щоб не забути, що шукає, білченя раз у раз бубоніло собі під ніс: "підстілка... підстілка..." Воно ж було таке забудькувате.

Білченя стрибало вдовж і впоперек, то забігало між дерева, то вистрибувало на кригу, запихало носика у сніг, приножуючись, задирало угору мордочку, трясло голівкою і знову заходилося петляти засніженим берегом. Урешті добралося до печери і шмигнуло досередини. А опинившись так далеко, враз розгубило всю пам'ять, цілком забуло про пошуки нової підстілки, натомість вмостилося на своєму хвостикові та замислилося, чи не пасувало б йому ймення "білченяти з чудовими вусиками".

На долівці, перед наметеною вітром сніговою кучугурою при самому виході з печери, хтось постелив солому. На соломі стояла картонна пачка з діркою для повітря у покривці.

– Чудасія, – мовило здивовано білченя. – Раніше тут цієї пачки не було. Щось тут не те... А може, печера не та? А може, я зовсім не те білченя, хоча вірити у таке не хочеться... (...)

Раптом щось спробувало вкусити білченя за лапку. Воно блисквично вистригнуло з пачки, на мить завагалося, але цікавість перемогла страх.

З дірки у покришці поволі висунулася голова якоїсь розлюченої істоти з розчухраним волоссям.

– Ти розум маєш? – зарепетувала Маленька Мю, бо то була саме вона.

– Не знаю, мабуть, ні, – відповіло білченя.

– Ти мене розбудив! – суворо вичитувала йому Мю. – І з'їв мій спальний мішок. У чому справа?

Але білченя так розхвилювалося, що знову забуло, навіщо вискувало вовну зі спального мішка Маленької Мю.

Мю, чмихнувши, вилізла з пачки, прикрила покришкою сплячу сестрицю, підійшла до виходу й помацала сніг.

– Ага, – мовила вона, – то ось який він на вигляд! Чого лише не вигдають!

Вона миттю зліпила сніжку і жбурнула, точно поціливши білченя. Потім Маленька Мю вийшла надвір з наміром стати володаркою зими. Але не встигла вона переступити поріг печери, як посковзнулася на слизькій гірці й боляче вдарилася, падаючи.

– Он як! – розлютилася Мю. – То так зі мною!

Та враз, уявивши собі, яка вона, мабуть, смішна з задертими догори ногами, голосно зайшлася сміхом. (...)

Мумі-троль ще не встиг далеко відійти, як попід деревами почала гуснути темрява.

З кожним кроком його лапи чимраз глибше поринали у сніг, який уже зовсім не тишив так, як раніше.

Навколо панувала цілковита тиша, ніде ані шелесне. Час від часу з гілок гупали додолу чималі шапки снігу. Якусь мить гілля ще погойдувалося, а потім знову завмирало.

"Увесь світ вклався до зимового сну, – думав Мумі-троль. – Лише я тиняюся і ніяк не можу заснути. Отак брестиму без кінця і краю, минатимуть дні, тижні, аж врешті сам обернуся на снігову кучугуру, і ніхто не знатиме, куди я подівся".

Ураз ліс перед ним розступився, відкриваючи нову долину. По інший бік долини виднілися Самотні Гори. Гірські кряжі один за одним тягнулися на південь. Ще ніколи вони не видавалися такими самотніми, як нині.

Аж тепер Мумі-троль відчув, що мерзне не на жарт. Нічна пітьма виповзала з проваль і поволі дряпалася угору гірськими скрижанілими схилами. (...) Несподівано щось його насторожило. Вервечка маленьких слідів перетнула його власні. Він завмер, довго до них приглядаючись. Якась жива істота, без сумніву, менша за нього, пройшла лісом не далі як півгодини тому, прямуючи в долину. Лапки істоти ледь приминали сніг.

Мумі-троль розхвилювався, спалахнув від кінчика хвоста до кінчиків вух.

– Почекай! – закричав він. – Не тікай від мене! (...)

По інший бік лампадки хтось примостився у зручній улоговинці, дивлячись на суворе зимове небо та насвистуючи, хоч і стиха, та все ж...

– Що це за пісенька? – запитав Мумі-троль.

– Про мене! – відказав хтось із улоговинки. – Пісенька про Вітрогонку, яка змайструвала снігову лампадку, але у приспіві йдеться про інше. (...)

На якусь мить Мумі-троль замислився, чи не з'явилася була зима від того, що десять тисяч мар посиділо на траві? Але на цю тему він вирішив поговорити пізніше, коли ліпше познайомиться з Вітрогонкою.

Доки вони сходили униз схилом, зійшов місяць і залив світлом Долину. Будиночок Мумі-тролів самотньо дрімив за містком. Але Вітрогонка прямувала не туди. Звернувши на захід, вона пішла навпростець голим садом.

– Тут росли яблука, – зауважив Мумі-троль, намагаючись підтримати розмову.

– А тепер росте сніг, – неухважно буркнула Вітрогонка, не спиняючись.

Вони зійшли до моря, що чорною попоною пільми стелилося у безмежжя, обережно ступили на вузький причал, що з'єднував берег з купальнею.

– Тут я любив пірнати, – ледь чутно прошепотів Мумі-троль, дивлячись на жовту стерню осоки, що стирчала з-під криги. – Вода була дуже тепла, і я пропливав по дев'ять заходів під водою.

Вітрогонка відчинила двері купальні, увійшла досередини, поставила свічку на круглому столику, якого Тато Мумі-троля колись давно вилловив у морі. (...)

– Це Татова купальня, – зауважив Мумі-троль.

Вітрогонка серйозно глянула на нього.

– Може, ти маєш рацію, а може, й помиляєшся, сказала вона. – Улітку – Татова, а взимку – моя.

На плиті пічки забулькотів баняк. Покришка сама піднялася, а ложка помішала юшку. Інша ложка підсипала солі і чемно повернулася на своє місце на підвіконні.

Надходила ніч, мороз почав притискати дужче, місячне сяйво переливалося у червоних та зелених шибках.

– Розкажи мені про сніг, – попросив Мумі-троль, вмошуючись на татовому вицвілому від сонця садовому стільчику. – Я не розумію, що це таке.

– Я теж не розумію, – відповіла Вітрогонка. – Здається, ніби він холодний, але у зробленій з нього сніговій хатці тепло. Гадаєш, він білий, однак інколи буває рожевий, а інколи – голубий. Може бути м'якший за перину і твердий, наче камінь. Ніколи не знаєш з певністю...(...)

Раптом він відчув, що найважливішою зараз для нього справою було таки відчинити шафку й переконатися, чи висить там його халатик. Полум'я у пічці розгорілося і гуготіло в трубі. У купальні було дуже тепло, флейта під столом вигравала свою сумовиту мелодію.

Невидимі лапки прибрали порожні тарілки. Свічка догоріла, ґнотик утопився в калюжці воску. Тепер лише червоне око пічки та рожево-зелений візерунок віконних шибок на підлозі освітлювали кімнатку.

– Я спатиму вдома, – рішуче сказав Мумі-троль.

– Гаразд, – погодилася Вітрогонка. – Місяць ще не зайшов, тож ти легко знайдеш дорогу назад.

Двері самі відчинилися, і Мумі-троль ступив за порогом у сніг.

– Усе ж, – мовив він, – усе ж у тій шафці висить мій купальний блакитний халат. Спасибі за юшку!

Двері зачинилися за Мумі-тролем, і його знову огорнули місячне сяйво і тиша. (...)

Розділ третій Велика Холоднеча

Готуємося до читання

Що спричинило тривогу Мумі-троля? Чи зміг він перебороти її?

Читаємо з розумінням

Годинники знову зацокали. Мумі-троль завів усі годинники в будинку, щоб не почуватися надто самотнім. Але лік часу він втратив, тож виставив різні години – ану ж котрась виявиться правильною. Годинники почергово вибамкували години, інколи дзвенів будильник – ці звуки розраджували його. Та все ж Мумі-троль не міг забути найжахливішого – сонце більше не сходило. І це правда: вранішній сірий присмерк поволі переходив знову у довгу зимову ніч, а сонце навіть не з'являлося. Просто зникло, може, закотилося у космос? Спочатку Мумі-троль відмовлявся вірити у таке. Він довго чекав. Кожного дня сходив до моря, сідав на березі і чекав, повернувшись мордочкою на схід. Однак нічого не відбувалося. Тоді повертався додому, щільно зачиняв віконечко горища і запалював на поличці кахельної печі довгу низку свічок. Той, що мешкав під посудною шафкою, так і не прийшов попоїсти, очевидно, жив своїм дуже таємничим і надзвичайно важливим життям.

У морі кригою сновигала Мара, поринувши у власні думки, які нікому не було під силу розгадати, а в купальні у шафці за халатами зачалось щось небезпечне. Що поробиш? Таке теж трапляється, хоч і не знати чому, і нічим тут не зарадиш...

Мумі-троль знайшов на горищі коробку з глянцевиими листівками й зачаровано, з тужним захопленням розглядав барви літа. Чого на них лиш не було: квіти, сходи сонця, маленькі автомобілі з кольоровими колесами. Блискучі розкішні листівки нагадали йому про втрачений світ.

Спершу Мумі-троль розклав їх на підлозі у вітальні, а потім здогадався наклеїти на стіни. Він клеїв поволі та старанно, щоб заняття вистарчило надовго, а найгарніші листівки почепив над маминим ліжком. Мумі-троль дійшов аж до дзеркала, коли помітив, що зникла велика срібна таця. Вона завжди висіла ліворуч від дзеркала на стрічці, вишитій червоним хрестиком. Тепер залишилася тільки стрічка та темний овал на шпалерах.

Мумі-троль дуже схвилювався, бо знав, як Мама любила цю тацю. То була родинна реліквія, яку ніколи не брали до вжитку, і лише її єдину з-поміж усіх речей начищали до блиску напередодні Купала.

Стурбований Мумі-троль обшукав увесь будинок, але таці ніде не знайшов. Зате зробив відкриття, що зникло іще чимало речей: подушки і ковдри, мука і цукор, навіть каструлі. Навіть вишита трояндочками шапочка, якою накривали кавник, щоб не вистигав.

Мумі-тролеві стало дуже прикро, бо відчував свою відповідальність перед родиною, яка мирно спала. Спершу він запідозрив у злодійстві того, що мешкав під посудною шафкою, потім Мару і те страшне, що поселилося за халатами у купальні. Зрештою, поцупити речі міг будь-хто, бо зиму населяли дивовижні істоти, що поводитися дуже загадково.

"Треба запитати Вітрогонку, – подумав Мумі-троль. – Щоправда, я хотів покарати сонце й не виходити з дому, доки воно знову не з'явиться на небі, однак це важливіше..." (...)

– Хтось виносить речі з нашої хати.

– Це ж добре, – бадьоро сказала Вітрогонка. – Навколо тебе надто багато речей. Тих, про які пам'ятаєш, і тих, про які мрієш...

І знову заспівала.

Мумі-троль відвернувся і пішов геть. "Вона мене не розуміє", – подумав він. Услід йому линула триумфальна пісня.

– Співай собі, співай! – буркотів Мумі-троль, ковтаючи гіркі сльози. – Співай про свою гидку зиму з чорною кригою та непривітними сніговими кіньми, про всіх отих дивакуватих істот, котрі навіть носа не витикають зі своїх схованок!

Він тупцяв до виходу з Долини, люто копаючи сніг; сльози замерзали на самому кінчику носа. І раптом Мумі-троль заспівав свою пісню.

Він голосно викрикував слова своєї пісеньки, щоб їх почула Вітрогонка і теж розсердилася.

Ось такою злою була його літня пісня:

Гей ви, звірі пітьми, що снуєте усюди незримо.

Ви сонце украли, щоб стало так сіро і зимно.

Страшенно самотній, бреду собі, втомлені ніжки,

І згадую лагідне море, дерева й доріжки

До ясно-блакитного ґанку в квітучій Долині!

Не хочу я жити в засніженій мертвій країні!

– Коли на небі з'явиться сонце і простягне до вас своє проміння, побачите, якими недобрими ви були! – вигукував Мумі-троль, уже не турбуючись про дотримання рими.

Тоді я оселюся в соняшнику,

І буду качатись по теплім піску,

Весь день зазиратимуть в вікна мої зелені дерева, бджоли й джмелі,

І небо блакиттю засяє в вікні.

А сонечко жовте, як помаранча, світитиме тільки мені!

Коли Мумі-троль доспівав до кінця свою задерикувату пісеньку, до-
вокола запала моторошна тиша.

Він завмер і прислухався, але ніхто йому не суперечив.

"Зараз, напевно, щось трапиться", – подумав він, хапаючи дрижаки.

І справді, трапилось.

Хтось котився униз схилом пагорба, здіймаючи вихори снігу навколо
себе і репетуючи:

– Геть з дороги! Бережись!

Мумі-троль завмер, вибалушивши очі.

Просто на нього летіла срібна таця зі зниклою шапочкою-ковпаком
на кавник.

"Не інакше, як Вітрогонка облила їх водою з річки, – з жахом подумав
Мумі-троль, – а тепер і таця, й шапочка ожили і втікають щодуху, щоб
ніколи більше не повернутися!"

Зіткнення було неминучим. Мумі-троль відлетів убік, глибоко зарив-
шись у сніг, а десь унизу чувся сміх Вітрогонки. До нього враз долучився
інший сміх... Так сміятися могла лише одна-єдина істота в усьому світі.

– Маленька Мю! – загорлав Мумі-троль з ротом, напханим снігом.

Він виборсався з кучугури, не тямлячись від щастя. Зі снігу дійсно
визирала Маленька Мю. Вона вирізала у кавниковій шапочці дірки для
голови та рук, а там, де мав бути живіт, цвіла вишита троянда.

– Маленька Мю! – тішився Мумі-троль. – О, якби ти знала... Усе зов-
сім не те... так самотньо... А пригадуєш, улітку... (...)

Вітрогонка рушила до будиночка Мумі-тролів, видряпалася мотузья-
ною драбиною на дах, відчинила віконце на горище і покликала Мумі-
троля.

Він саме лагодив купальну одежину родини, загниваючи дірки чер-
воною бавовняною ниткою.

– Я хотіла лише попередити, що насувається Велика Холоднеча! –
гукнула Вітрогонка.

– Ще більша? – запитав Мумі-троль. – Які ж ті холоднечі бувають?

– Ця найлютіша, – пояснила Вітрогонка. – Вона прийде просто з
моря, коли спадуть сутінки і небо стане зеленим.

– Це жінка? – здивувався Мумі-троль.

– Так, до того ж дуже вродлива. Але остерігайся дивитися їй у вічі,
бо замерзнеш на крижинку. Станеш схожим на хрусткий хлібець, і будь-
хто зможе поламати тебе на маленькі шматочки. Тому увечері не виходь
з будинку.

З тими словами Вітрогонка подалася геть.

Мумі-троль зійшов у льох, наповнив водою паровий котел, понакри-
вав ковдрами свою сонну родину, а тоді завів усі годинники і покинув
будинок.

Йому кортіло побачити Крижану Пані. (...)

– Коли вона прийде? – запитав він.

– Скоро, – відказала Вітрогонка. – Але ти не турбуйся...

– Я не турбуюся про Крижану Пані, турбуюся про інших. Про тих, кого зовсім не знаю. Скажімо, про того, хто мешкає під посудним столиком. Чи у моїй шафі – он там, у кутку. Чи про Мару, котра лишень знає, що мовчки витріщатися. (...)

Раптом Мумі-троль відчув, що шибка стала такою холодною, аж йому заболів ніс, і він налякано відсахнувся.

Товариство сиділо навколо пічки, очікуючи приходу Крижаної Пані.

– Не дивіться туди, – порадила Вітрогонка.

– Ой, щось шкряботиться у подолі моєї спідничини, – сполошилася Маленька Мю, глянувши собі на коліна, але нічого там не побачивши.

– То мої налякані мишки, – пояснила Вітрогонка. – Не ворущися, вони зараз підуть собі...

У ту мить Крижана Пані пройшла повз купальню. Можливо, вона зазирнула досередини крізь вікно, бо враз потягло холодом, а розпечена до червона залізна пічка зблідла. Невдовзі усе минулося. Невидимі мишки засоромлено зістрибнули з колін Маленької Мю, усі кинулися до вікна.

Крижана Пані стояла біля самого берега, порослого осокою, спиною до купальні, нахилившись над чимось у снігу.

– Там білчення, – сказала Вітрогонка. – Воно забуло, що треба сидіти вдома...

Крижана Пані схилила своє вродливе обличчя над білченням і знічев'я почухала його за вушком. А воно заворожено дивилося на неї, просто у холодні блакитні очі Пані. Крижана красуня усміхнулася і пішла далі.

А бідолашне білчення залишилося лежати догори лапками, застигле й скоцюрблене. (...)

Розділ шостий Перша весна

Готуємося до читання

Як Мумі-троль зрозумів, що настала весна?

Читаємо з розумінням

Після першої весняної сніжниці у Долину прийшли неспокій та зміни. Гості ще більше затужили за домівками. Один по одному вони покидали будинок Мумі-тролів, здебільшого поночі, коли сніг підмерзав і йти було легше. Дехто змайстрував собі лижі, і кожен прихопив принаймні одного слоїка з варенням. Ті, що вирушили в дорогу наостанку, змушені були поділитися перетертою з цукром журавлиною.

Зрештою постаті останніх гостей гайнули через місток, льох спорожнів.

– Ми знову залишилися самі, – мовила Вітрогонка. – Ти, я та ще Маленька Мю. А загадкові створіннячка заховалися до наступної зими.

– Так мені й не пощастило побачити отого з посрібленими рогами, – скорботно зронив Мумі-троль. – І отих крихіток на довгих ніжках, що

дріботіли кригою... Чи отого чорного з велетенськими очима, що промайнув понад полум'ям...

– То зимові істоти, – мовила Вітрогонка. – Хіба не чуєш – скоро настане весна?

Мумі-троль заперечно похитав головою.

– Ще надто рано. Я її не відчуваю... (...)

Одного вечора, коли Мумі-троль повертався з купальні додому, він зненацька зупинився і нашорошив вушка.

Ніч була імліста, тепла, сповнена шурхоту. Дерев давно вже струсили з себе сніг, чутно було, як вони тріпочуть віттям у темряві.

Здалеку, з півдня, налетів тугий вітер. Мумі-троль чув, як він ломився крізь ліс, шугнув повз нього і помчав у гори. Злива водяних крапель сипонула з дерев у потемнілий сніг.

Мумі-троль задер носа і принюхався. Може, то пахла земля. "Таки мала рацію Вітрогонка, – думав він, ідучи далі. – Весна й справді прийшла..."

Уперше за довгий час Мумі-троль пильно приглянувся до своїх Тата і Мами, котрі солодко спали. Він потримав гасову лампу над Хропсею, замислено розглядаючи її гривку. Хропсина гривка виблискувала у світлі каганця – вона була справді гарненькою. Щойно прокинувшись, Хропся сторчголов кинеться до одержної шафи і добуде з її надр свого зеленого весняного капелюшка. Завжди так робила!

Мумі-троль відставив каганця на поличку кахляної печі, роззирнувся по вітальні. Жахлива картина! Більшість речей роздаровано, позичено або й просто украдено якимсь легковажним гостем. А те, що зосталося, перебувало у жалюгідному стані. Кухня переповнена брудним посудом. Вогонь під котлом, що ogrівав увесь будинок, ледь жеврів, бо закінчилися дрова. Льох порожній. Віконна шибка розбита...

Мумі-троль замислився. Дахівкою з гуркотом зсувався мокрий сніг і гепався додолу. Угорі вікна з південного боку раптом з'явився клаптик захмареного нічного неба.

Мумі-троль підійшов до вхідних дверей, спробував їх відчинити. Наче трохи піддалися. Тоді він вперся лапами в підлогу і щосили натиснув плечем.

Поволі-поволі двері відчинялися, посуваючи собою сніговий замет. Мумі-троль налягав доти, аж двері розчахнулися навстіж у чорну ніч.

Вітер увірвався до вітальні. Він здмухнув пил з тюлю на кришталевій люстрі, здійняв вихор попелу в кахляній печі, затріпотів глянцевими картинками, наліпленими на стінах. Одна з них відчепилася і вилетіла надвір.

Вітальню наповнили пахощі ночі та соснового лісу. Мумі-троль подумав: "Це добре. Інколи треба провітрювати свою родину..." Він вийшов на сходи, вдивляючись у вогку темряву.

– Тепер я маю усе, – мовив Мумі-троль сам до себе. – Маю увесь рік! Навіть зиму! Я перший у світі Мумі-троль, який не впадав у зимовий сон!

Розказана зимова історія мала би завершитися, власне кажучи, на цьому місці. Перша весняна ніч з вітруганом, що увірвався до вітальні, – чим не помпезне закінчення розповіді? А решту читач міг би домислити собі й сам. Але то скидалось би на шахрайство. (...)

Насамперед важливим є скресання криги. Подія настільки драматична, що негоже її оминати увагою.

Надійшов таємничий місяць – місяць усучіль сонячних днів, крапотіння з дахів, вітрів та непосидючих хмарин, морозних ночей, коли розмоклий за день сніг підмерзав, а місяць засліплював своїм сяйвом. Мумі-троль схвильовано метався Долиною, у голові йому мало не паморочилося від передчуттів та гордощів.

Надходила весна, але не така, якою він собі її уявляв, не та весна, яка мала б його звільнити від чужого й ворожого світу, а природне продовження усього того, що він пережив, подолав і до чого зумів призвичаїтися.

Мумі-троль сподівався, що весна надходить довго, щоб якнайдовше утримати в собі тремке її очікування. Кожного ранку він майже боявся, що диво пробудження його родини станеться саме нині. Пересувався він дуже обережно, пильнуючи, аби щось не перекинути у вітальні. А потім чимдуж біг у Долину, принохувався до нових пахощів, приглядався, що ж змінилося за ніч.

З південного боку дровітні оголився клаптик чорної землі. Берези огорнулися ніжним рожевуватим серпанком, помітним лише здалеку. Сонце припікало замети, які стали крижкими й потріскалися, мов скло. Крига потемніла, здавалося, ніби море просвічується крізь неї.

Маленька Мю і далі невтомно ковзала по кризі. Тільки тепер змінила бляшані покришки від слоївків на кухонні ножі, прив'язані до черевичків ребром. Інколи Мумі-тролеві потрапляли на очі вималювані нею вісімки на кризі, але сама вона – дуже зрідка. Крихітка ніколи не потребувала товариства для забави. Що б вона не думала про весну – подобалася та їй чи ні – Мю не мала наміру ані з ким ділитися своїми враженнями.

Вітрогонка прибирала у купальні. До блиску понатирала зелені та червоні шибки вікон, щоб першим мухам було затишно, вивісила на сонце купальні халати і спробувала полагодити гумового гемуля. (...)

Сонце припікало усе дужче. Випалило діри й рит–вини у кризі, море під нею хвилювалося, намагаючись вирватись з крижаного полону.

Ген за крайнебом тинялися туди-сюди шторми й буревії.

Ночами Мумі-троль, лежачи без сну, чув, як потріскували й поскрипували стіни будинку.

Пращур не давався чути. Він позачиняв за собою усі дверцята й втулки кахляної печі, можливо, знову поринув у світ тисячолітньої давності. Шнур від пічної втулки, який теліпався у просвіті між піччю та стіною, зник, а разом з ним зникли китички, бісер та інші розкішні речі.

"Напевно, вони йому сподобалися", – подумав Мумі-троль.

Він уже не ночував у кошику з тирсою, а перебрався у своє ліжечко. Уранці сонце чимраз глибше зазірало до вітальні, зі здивуванням висвітлюючи павутиння та ковтюхи пилюки. Найбільші ковтюхи, котрі набрали округлої форми й нагадували живих істот, Мумі-троль виносив на ганок, а менші катулялися собі, куди хотіли.

Земля під південним вікном прогрілася, у ній став помітним рух: розтріскувалися брунатні цибульки, а тонкі ниточки корінців жадібно всмоктували вологу з розталого снігу.

І ось одного вітряного дня, перед самим смерканням, з боку моря долинув потужний величний хруст.

– Ага, – сказала Вітрогонка, відставляючи набік горнятко з чаєм. – Почалася весняна канонада!

Крига поволі здулася, і знову прокотився гуркіт.

Мумі-троль вискочив з купальні під повіви теплого вітру, щоб послухати весняні туркоти.

– Поглянь, он котиться море, – озвалася Вітрогонка у нього з-поза плеча.

Ген вдалині вирувало біле шумовиння, злі й голодні хвилі шмат за шматом пожирали зимовий панцир. Ось кригою пробігла, звиваючись то в один, то в інший бік чорна тріщина, їй забракло снаги, і вона спинила свій біг. Море знову здибилось. Щілин побільшало. Вони стали ширшими.

– Я вже знаю, кому зараз п'яти горітимуть, – буркнула Вітрогонка.

Маленька Мю помітила, що на морі щось відбувається, але просто не могла не піддатися спокусі ще поводитися на ковзанах. Цікавість гнала її до краю крижини, де вже вирувала вода. На самому крайці перед носом у моря вона гордо утнула віртуозну вісімку. Потім розвернулася і щодуху помчала потрісканою кригою назад до берега.

Спершу це були ледь помітні тріщинки, які ніби волали до неї: "Небезпека!" Крига вигиналася, то здіймалася угору, то опускалася, інколи лунав оглушливий хрускіт, немов святковий і водночас руйнівний гарматний салют, від якого мурашки бігали по спині Маленької Мю. Вона аж нетямилася від захвату.

"Тільки би цим дурням не спало на гадку кинутися мені на порятунок, – думала вона. – Зіпсували б мені усе свято!"

Маленька Мю щосили налягла на ковзани, аж леза кухонних ножів повикривлялися, але берег чомусь не ставав ближчим.

Ось тріщини розширилися і стали ріками. Сердита хвиля вирвалася на волю.

Раптом море обернулося на розсип крижаних острівців, які з гуркотом вдаряли один до одного. На одному з них стояла Маленька Мю, спостерігаючи, як смуга води стає чимраз ширшою, і думала й без тіні страху: "Гарна то була пригода!"

Мумі-троль кинувся рятувати приятельку. Вітрогонка дивилася якийсь час йому вслід, а потім подалася до купальні гріти воду.

"Так-так, – думала вона, зітхаючи. – Усе, як в описах пригод. Рятувати і бути порятованим... Хотілось, аби комусь таки спало на думку написати про тих, хто намагався відіграти горе-героїв після їхніх небезпечних виправ!" (...)

Мумі-троль не втримався на останній крижині і булькнув у море по самі вуха; маленька зухвала крижинка раз у раз гупала його по потилиці.

Маленька Мю випустила з рук його вушка і довгим стрибком опинилася на суходолі. Дивовижно, як спритно дають собі раду маленькі мю.

– Хапайся! – Вітрогонка простягнула Мумі-тролеві свою міцну лапу. Вона лежала на животі на дерев'яній пральній дошці Мумі-мами і дивилася просто у вічі наляканому Мумі-тролеві.

– Ось так, ось так, – примовляла вона, поволі витягуючи Мумі-троля з води на кригу.

Мумі-троль вибрався на прибережну рінь і ображено буркнув:

– Ти навіть не виглянула подивитися, як я рятував Мю!

– Я спостерігала через вікно, – винувато відповіла Вітрогонка. – Ходімо до купальні. Тобі треба зігрітися.

– Ні, я піду додому, – вперся Мумі-троль. Він звівся на ноги і, переціпаючись, подався геть. (...)

Мумі-троль ледве головою повів, коли стежку йому перебігло маленьке білченя.

– Щасливої весни! – побажало мимохідь білченя.

– Не така вона вже й щаслива, – відказав Мумі-троль, не спиняючись.

Раптом він різко загальмував і витріщився на білченя. У того був великий пухнастий хвостик, що виблискував у промінні призахідного сонця.

– Ти називаєшся Білченям з гарним хвостиком? – запитав Мумі-троль, ще не вірячи очам.

– Звичайно.

– Це ти!? – вигукнув Мумі-троль. – Справді, ти? Оце білченя, що зустрівся з Крижаною Панею?

– Не пам'ятаю... – відповіло білченя. – Ти ж знаєш, я таке забудькувате!

– Спробуй пригадати, – наполягав Мумі-троль. – Невже не пам'ятаєш чудового кубельця з вовняних клубочків?

Білченя пошкрябалось за вушком, напружено думаючи.

– У мене багато було кубелець. З вовняних клубочків і без них... З вовняних клубків – найліпше!

З тими словами білченя безтурботно пострибало до лісу.

"З білченям з'ясую згодом, – подумав Мумі-троль. – Зараз я надто замерз. Треба чимшвидше дістатися дому..."

І він голосно пчихнув, бо вперше у своєму житті по-справжньому застудився. (...)

Від пчиху прокинулася Мумі-мама.

Вона не чула канонади, коли розколювалася крига, не чула завивання сніговиці у димарі кахляної печі, не розбудили її чисельні метушливі гості, ані будильники, що видзвонювали усю зиму.

А тут раптом Мама розплющила очі і, цілком прокинувшись, сіла на постелі.

– Ось ти й застудився, – мовила вона. (...)

За відром на сміття вона знайшла кілька цурпалків, вийняла зі своєї потаємної шафки чорносмородиновий морс, принесла якийсь порошок та байковий шалик.

Коли вода закипіла, Мама всипала до неї порошок – дуже дієвий засіб від застуди, – додала цукру, натертого імбиру, видушила сік підсохлої цитрини. Цитрини Мама завжди зберігала за повстяною грілкою на кавник, що стояла на верхній полиці у шафці.

(...) – Випий ось це, доки тепле...

Мумі-троль випив ліки, ніжне тепло розлилося по його перемерзлому животику.

– Мамо, – озвався він. – Мені так багато треба тобі пояснити...

– Спершу поспи, – звеліла Мама, загортаючи синачкові шию шаликом.

– Одну річ таки мушу тобі сказати, – сонно пробурмотів Мумі-троль. – Пообіцяй, що не розпалюватимеш вогонь у печі! Там мешкає наш пращур...

– Звичайно, не буду розпалювати, – запевнила малого Мама.

Мумі-троль враз відчув, як його огорнули тепло, спокій і полегша, що більше ні за що не доведеться нести тягар відповідальності. Він тихенько зітхнув, уткнувся носом у подушку і миттю заснув.

Мумі-мама сиділа на ґанку і з допомогою збільшувального скла палила фотоплівку. Плівка тліла й плавилася, гострий приємний запах диму лоскотав Мамі ніздрі.

Під теплим сонячним промінням ґанок аж парував, однак у затінку холод проймав до кісток.

– Узагалі, слід би прокидатися навесні трохи раніше, – зауважила Мама.

– Ваша правда! – радо підхопила Вітрогонка. – Він ще спить?

Мама кивнула головою.

– Бачили б ви, як він стрибав по крижинах! – гордо сказала Маленька Мю. – Хто б подумав, що Мумі-троль, котрий усю зиму скиглив і обклеював стіни листівками, здатний на таке!

– Я знаю, – мовила Мама. – Бачила ті картинки... Йому, напевно, було страшенно сумно і самотньо.

– А потім він знайшов якогось свого старого пращура, – вела далі Мю.

– Хай він про це сам розкаже, коли прокинеться, – запропонувала Мама Мумі-троля. – Бачу, ви не нудьгували, доки я спала.

Ось плівка згоріла дотла, Мама навіть примудрилася висмалити чорну дірку у ґанку.

– Наступної весни мушу прокинутися раніше за інших, – повторила вона. – Щоб у тиші і спокої зайнятися любимими серцю справами.

Коли Мумі-троль нарешті прокинувся, горло вже не боліло.

Він помітив, що Мама зняла з кришталевої люстри тюлевий чохол, а на вікна повісила фіранки. Меблі стояли на своїх колишніх місцях, розбита віконна шибка закладена картоном, з кутків позникали ков- тухи пилуки.

Однак мотлох, полишений пращуром перед дверцятами кахляної печі, стояв неторканий. На клапті паперу поруч старанно було виведено: "НЕ ЧІПАТИ!" З кухні долинав заспокійливий брязкіт – Мама мила посуд.

Туве Янсон. Ілюстрація до твору «Зима-чарівниця»

"Розповісти їй про того, що мешкає під посудним столиком? – подумав Мумі-троль. – Мабуть, не варто..."

Він замислився, чи не похворіти йому іще трішки, щоб насолодитися маминою опікою. Та потім вирішив, що набагато цікавіше самому заопікуватися Мамою. Він увійшов до кухні і сказав:

– Ходімо, я покажу тобі сніг!

Мумі-мама одразу ж покинула миття посуду і вийшла разом з Мумі-тролем на сонечко.

– Його вже небагато залишилося, – пояснив Мумі-троль. – А бачила б ти, що тут діялося взимку! Будинок замело геть по дах! Можна було провалитися по самого носа! Розумієш, сніг падає з неба у вигляді маленьких холодних зірочок, а угорі, у чорній чорноті, висять і гойдаються сині й зелені фіранки...

– Гарно!.. – промовила Мама.

– Ага! А ще взимку возяться по снігу, – розповідав далі Мумі-троль.

– Це називається "ходити на лижах". Летиш униз, наче блискавка, здіймаючи за собою хмару снігової куряви, і, якщо не дивитися поперед себе, то можна розбитися!

– Що ти кажеш! – вражено скрикнула Мумі-мама. – Для цього беруть до вжитку таці з хати?

– Ні, таці ліпше підходять для криги, – знітився Мумі-троль.

– Хто би подумав, – мовила Мумі-мама, мружачись до сонця. – Життя – незвичайна штука! Я завжди вважала, що срібну тацю можна використовувати тільки для подавання їжі, а виявляється, вона й на інше може згодитися! А варення? Вічно всі бурчать, навіщо я варю стільки варення, а тут – на тобі маєш, нічого не залишилося!

Мумі-троль почервонів по самі вуха.

– Мю розповіла тобі... – почав було він.

– Звичайно, – підхопила Мумі-мама. – Дуже тобі дякую, що ти по-турбувався про гостей, і мені тепер не доведеться паленіти від сорому! А ще знаєш, у будинку стало просторіше без килимів та купи дріб'язку. Та й прибирати так часто не треба буде!

Мама взяла в лапи трохи снігу, скатуляла снігову кульку і, що властиво усім мамам, пожбурила її не надто далеко.

– Пхе, – засміялася вона. – Навіть Бідась шпурнув би ліпше.

– Мамусю! – скрикнув Мумі-троль. – Я тебе так страшенно люблю!

Вони обоє поволі побрели униз до містка, де висіла поштова скринька, але пошта ще не надходила. Вечірнє сонце кинуло в Долину довгі тіні, навколо панували дивовижна тиша і спокій.

Мумі-мама сіла на поруччя містка і сказала:

– А тепер я б хотіла нарешті почути трохи більше про нашого пращура.

Наступного ранку прокинулася уся родина. Прокинулася, як і належить прокидатися навесні, – від голосного, веселого тренькання катеринки.

Туве Янсон. Ілюстрація до твору «Країна мумі-тролів»

Вітрогонка у своїй одягненій навиворіт блакитній шапочці стояла під дахом, з якого дзвінко крапотіло, крутила корбу катеринки, а сонце виблискувало у срібних оздобах інструменту.

Біля неї стояла Маленька Мю, дещо горда й трішки зніяковіла, бо вона спробувала власними лапками змайструвати нову грілку для кавника і відполірувати піском срібну тацю. Ні одному, ані іншому не пішло те на користь, але, можливо, добрі наміри важливіші за результат.

З боку пагорбка надходила заспана Мюмля, волочачи за собою килимок з вітальні, у якому вона проспала усеньку зиму.

Того дня весна вирішила бути не так романтично-поетичною, як веселою та задержуватою. Вона пожбурила в небо безліч маленьких непосидючих хмаринок, змела з даху останні рештки снігу, випустила по всіх усюдах дзюркотливі струмки і взагалі бавилася в квітень.

– Я прокинулася! – загукала окрилена новими сподіваннями Хропся.

Мумі-троль привітно потерся носом до її носика:

– З гарною весною вітаю!

У ту мить Мумі-троль замислився, чи зуміє він коли-небудь розповісти їй про свої зимові враження так, щоб вона зрозуміла. Він дивився услід Хропсі, коли та кинулася до шафи за своїм зеленим весняним капелюшком.

Мумі-троль бачив, як Мумі-тато похапцем схопив в оберемок вітрометр та лопату і вийшов на ґанок.

Вітрогонка без угаву крутила корбу катеринки, а сонце світило в Долині так, ніби усі сили природи хотіли попросити вибачення за те, що були такі непривітні до своїх найменших створінь.

"Сьогодні повернеться Нюхмумрик! – подумав Мумі-троль. – Нині дуже сприятливий день для повернення додому!"

Мумі-троль стояв на ґанку, спостерігаючи за жвавою та веселою, як і кожної весни, метушнею своєї родини. Він перехопив погляд Вітрогонки. На закінчення вона зіграла на катеринці вальс і сказала:

– Купальня вже звільнилася!

– Гадаю, що єдиною особою, яка віднині може мешкати у купальні, є, власне, Вітрогонка, – мовила Мумі-мама. – До того ж, купальні – то таке міщанство! Переодягнутися до купелю можна й на пляжі...

– Велике спасибі, – подякувала Вітрогонка. – Я подумаю над вашою пропозицією.

І вона рушила далі, углиб Долини, виграючи на катеринці й будячи решту сонних звірят-лісовенят. (...)

Раптом Мумі-троль відчув себе таким щасливим, що негайно захотів зостатися на самоті з собою і почалапав перевальцем до дровітні. А коли, зайшовши за дровітню, зник родині з очей, кинувся бігти. Він біг по талому снігу, сонце пригрівало його в спинку; біг просто так, знічев'я, безтурботно і без мети – від надміру щастя.

Мумі-троль добрався до берега моря, вибіг на причал, ускочив до порожньої купальні, по якій гуляв вітер. Потім сів на східцях, на які напочувалися хвилі весняного моря.

Сюди ледь долітали звуки катеринки, що вигравала десь далеко в Долині.

Мумі-троль заплющив очі й спробував уявити, як то було, коли крижаний панцир моря зливався на крайобрізі з зимовою п'ятьмою.

(Переклад Наталії Іваничук)

CLASSROOM

УСНО

1. Чому Мумі-троль не спав узимку? Чому він вирушив на пошуки пригод?
2. Із ким зустрівся Мумі-троль? Перекажіть епізоди повісті, де це зображено.
3. Висловіть власне ставлення до Мумі-троля.
4. Які найбільші страхи зумів подолати Мумі-троль під час своєї зимової пригоди?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

5. Чому в цій повісті Мумі-троля зображено на самоті, без своїх батьків та друзів? Доведіть свої міркування.
6. Проаналізуйте випадок із Крижаною Панею та білчням.
7. Чому Мумі-тролеві було настільки важливо зустріти весну?
8. Чому купальня Мумі-тата взимку належала не йому? Як до цього поставився Мумі-троль?

ПИСЬМОВО

9. Випишіть із тексту ті фрагменти, в яких ідеться про ставлення Мумі-троля до навколишнього світу, до природи.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

10. Знайдіть в Інтернеті інформацію, що показує життя тварин за умов надхолодної зими. Як вони пристосовуються до важких умов?

ДОСЛІДЖЕННЯ

11. Порівняйте образи Мумі-троля й Вітрогонки. Хто з них вам більше симпатичний?

ВАША ТВОРЧІСТЬ

12. Намалюйте «зимову купальню», де зберігалися цінні для Мумі-троля речі. Прокоментуйте. Доберіть цитату до свого малюнка.

ПРОЄКТ

13. Створіть проєкт «Мумі-троль зустрічає Нюхмуріка».

У КОМАНДІ

14. Підготуйте карту зимової подорожі Мумі-троля.

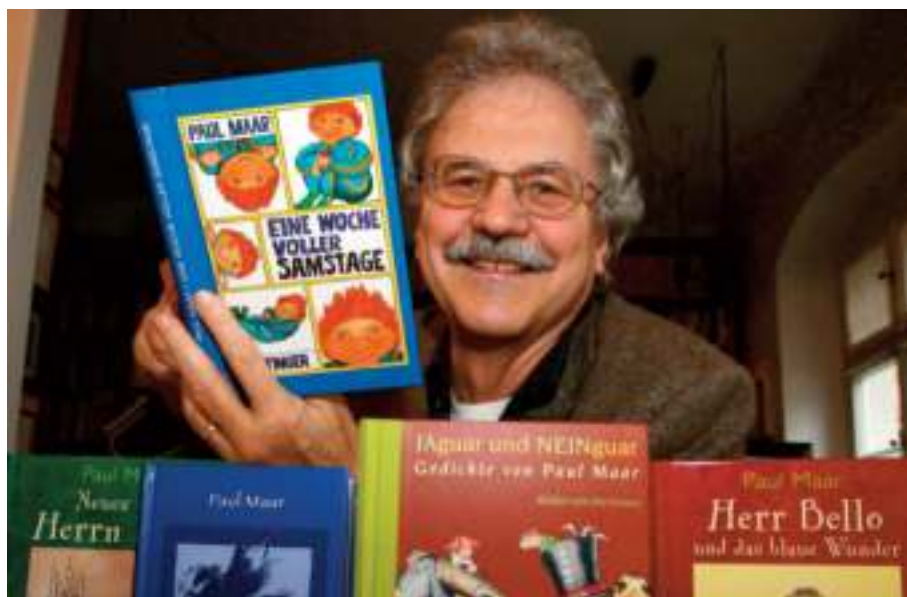
ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

15. У кінці повісті є такий фрагмент: «Раптом Мумі-троль відчув себе таким щасливим, що негайно захотів зостатися на самоті з собою і почалапав перевальцем до дровітні. А коли, зайшовши за дровітню, зник родині з очей, кинувся бігти. Він біг по талому снігу, сонце пригрівало його в спинку; біг просто так, знічев'я, безтурботно і без мети – від надміру щастя». Чи відоме вам таке відчуття? Які події чи життєві ситуації створюють подібний настрій?

Пауль Маар
Нар. 1937 р.

Де палкі бажання й сталі,
там є успіх без машин...

Пауль Маар

Пауль Маар

Барви художнього твору

Пауль Маар – сучасний німецький письменник, драматург, перекладач та ілюстратор. Він народився 13 грудня 1937 р. в м. *Швайнфурт* (Німеччина). Навчався у Швайнфуртській гімназії, а потім – в Державній академії мистецтв у Штутгарті, де вивчав образотворче мистецтво та історію мистецтва.

Свої перші твори Пауль Маар написав для театру. Художній керівник театру, де працював молодий декоратор, якось поскаржився, що дітям зовсім нецікаво дивитися класичні п'єси, що з року в рік ставлять на сцені такі всім відомі казки, як «Спляча красуня», «Вовк і семеро козенят» та ін. Тому Пауль Маар спробував свої сили й написав дві сучасні драми «Король у ящику» й «Півень у ящику», які сподобалися юним глядачам. Відтоді Пауль Маар писав для дітей повісті й оповідання. Першими читачами його нових казок завжди були власні діти, а їх у родині Маарів було троє. Дружина допомагала письменникові перекладати його твори іноземними мовами.

Пауль Маар зазначав, що дитячий письменник або пригадує у своїх творах власні щасливі дитячі роки, або вигадує прекрасний світ дитин-

ства, якого не мав сам. Про себе він казав, що належить до других, тому в його казкових історіях панує радість і довіра, відсутні безглузді обмеження та образи дітей з боку дорослих.

За свої казкові твори, малюнки до них і сценарії Пауль Маар отримав високі відзнаки різних країн. Він став двічі лауреатом Німецької премії дитячої літератури, Державної премії Австрії, Німецької національної літературної премії та багатьох інших. 1998 року він отримав найвищу нагороду Німеччини – «Орден за заслуги перед Федеративною республікою Німеччини». Його називають найпопулярнішим серед сучасних дитячих драматургів у Німеччині, Австрії, Швейцарії. Мешкає письменник у старовинному німецькому місті Бамберг разом із дружиною та дітьми.

Обкладинка українського видання твору

Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу

Барви художнього твору

Велику популярність мають казкові твори П. Маара «Що не день, то субота», «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу», «Китобус, або Нові цятки для Суботика», «Суботик у небезпеці», у яких ідеться про Суботика – загадкову чарівну істоту з поросячим носиком, котрий дивном чином з'являється в домі службовця (пана Пляшкера). Цей казковий герой давно вийшов за межі книги й потрапив на

екрани кінотеатрів, театральні сцени, до радіоефіру і навіть має власний сайт в мережі Інтернет. Чому ж сучасні діти так полюбили цього дивного чоловічка, який залюбки з'їдає все, що потрапляє під руку, перевертає все з ніг на голову, втручається в життя дорослих людей? Він уміє здійснювати бажання, що є заповітною мрією всіх людей із найдавніших до новітніх часів. Це могли робити і пензлик Маляна, і Золота рибка, і лампа Аладдіна, а в сучасній казці – Суботик.

Чарівному рудоволосому створінню письменник присвятив (і сам проілюстрував) дев'ять книжок, перша з яких побачила світ 1973 року. «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу» – це друга книжка циклу. Пауль Маар зробив героєм свого твору дорослу людину – дрібного службовця пана Пляшкера, якому випадає щастя знайти маленьку казкову істоту, котра повністю перевернула його уявлення про світ, принесла повний безлад у його доросле життя. Але пан Пляшкер був обеззброєний зізнанням руденького чоловічка з п'ятачком: «Ти мій тато!». Друга книжка про Суботика починається з очікувань пана Пляшкера на повернення «зеленого синочка», адже той з'являється тільки в суботу: розрадить, надасть впевненості в собі, стане вірним і надійним товаришем, здійснить бажання, якщо почує слово «будь ласка», а потім – знов раптово зникне.

Чарівною машиною здійснення бажань є сам Суботик, але на прохання батька він створив справжню машину – з лампочками, перемикачем, розтрубом. Випробування чарівної машини є основою сюжету повісті. Тут реальне переплітається з містичним, фантастичним і загадковим. У дусі чарівних народних казок чарівні сині цяточки на обличчі казкового хлопчика виконують магічну функцію. Герой здатен здійснювати будь-які бажання завдяки своїй надприродній обдарованості. Без сумніву, перше, що забажав тато Пляшкер, – новий водолазний костюмчик для Суботика. Інакше й бути не могло, бо водолазний костюмчик – неодмінний атрибут його вбрання, про це пан Пляшкер добре пам'ятав від дня їх знайомства. А потім перед очима тата почали з'являтися нові й нові бажані предмети й речі, а з обличчя хлопчика – поступово зникати сині цяточки. Машина посприяла пану Пляшкереві мати багато грошей, автомобіль і смачну їжу, здійснити подорож на безлюдний острів, навчити папугу розмовляти.

Та чи завжди бажання і мрії дорослих приносять радість? Чи завжди існує порозуміння поміж дорослими та дітьми? Над цими питаннями Пауль Маар спонукає замислитись читачів.

Розв'язка твору оптимістична. Суботик віддає татові останню чарівну синю цяточку, щоб виповнилося його найбільше бажання: назавжди залишитися з сином. Відчувши тепло батьківського серця, він і надалі готовий дарувати людям радість і добро, щоб зробити світ кращим. Хоча повість має назву «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу», справжнє ім'я головного героя – Робінзон. Саме так він представляє себе туристам, перебуваючи на

безлюдному острові. Називаючи героя саме цим ім.'ям, письменник спирався на роман англійського письменника XVIII ст. Данієля Дефо «Робінзон Крузо». Перегук творів закономірний. Робінзон для обох митців – це втілення активної життєвої позиції особистості, яка не тільки бореться сам-на-сам зі світом труднощів, а й шукає шляхи його вдосконалення. Потрапивши на безлюдний острів, Суботик, на відміну від пана Пляшкера, не розгубився, а починає активно діяти. Провідними рисами його характеру є працелюбність і оптимізм. Недаремно він любляв декламувати: «Усі великі люди вмiли завжди всюди моторно працювати...».

Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу

(Уривки)

Перший розділ

Грім у четвер

Готуємося до читання

Перша зустріч пана Пляшкера і Суботика відбувається за незвичайних обставин. Читаючи текст, зверніть увагу на поведінку хлопчика. Що ви помітили фантастичного в його діях? А що в них було цілком реальним?

Читаємо з розумінням

(...) Пан Пляшкер вийшов на рiг тієї вулиці, де вперше побачив Суботика. Але тепер там не було людей. Нікого, ані лялечки. Суботиком ніде й не пахло. Пан Пляшкер оббiгав усе місто, обстежив усі вулиці, позазирав у парадні входи геть усіх будинків, заглянув навіть у якийсь бак на сміття, бо там начебто щось зашаруділо. Але то була просто якась бездомна кицька. Суботик не прийшов. Уже аж як споночило, повернувся зажурений пан Пляшкер додому. Коли він напрямився до своєї кімнати, пані Моркван виглянула з вітальні й сказала:

– А, це ви? Довгенька ж була ваша прогулянка! Пан Пляшкер нічого не відповів. Стомлений і розчарований, увiмкнув світло. Нікого. Ніхто не чекав на нього вдома. Мабуть, тому, що його грiм був несправжній. Треба було, щоб розгулялася справжня гроза і гримів справжній грiм, сумно думав пан Пляшкер, сідаючи на стілець, позичений у пані Моркван задля гучного бляшаного грому. Та тільки-но він сів, стілець під ним із тріском розвалився, і пан Пляшкер, вельми незручно приземлившись, опинився під столом.

– Агов, татку! – пролунав з-під столу такий знайомий голос. Він бринів жалібно. – Не треба було мені підгризати ніжок у цього стільця. Тепер ви на мене сердитесь?

– Суботик! – зарепетував пан Пляшкер і з радощів підскочив догори, забувши, що він сидить під столом. – Суботик! Суботик повернувся!

Власне, він був би понабивав на голові добрячі гулі, але там, де цілий ранок ще була стільниця, скатертина прикривала велику діру. І пан

Пляшкер стирчав тепер із тієї діри, стоячи поміж чотирма ніжками столу, з начепленою на голову білою скатертиною, безпорадно махаючи руками в повітрі.

– О, класна ідея, татку! Граємося в привидів! – у захваті вигукнув Суботик, побачивши пана Пляшкера в такому вигляді, підскочив до ліжка, стягнув звідти простирadlo й закутався в нього з головою. Тієї хвилини двері відчинилися. Пані Моркван стала на порозі й запитала:

– З ким ви, власне, розмовляєте? Чи це ще одна ваша нес-с-под-д-д-і-іванка? Жахнувшись, вона миттю захряснула двері, зачинивши в кімнаті пана Пляшкера двох моторошних привидів.

Пан Пляшкер нарешті виборсався з лабетів скатертини, визволився з рами столу і стягнув у Суботика з голови простирadlo.

– Яка краса, що ти повернувся! – вигукнув він. – Я страшенно радий! Хоча знову все розпочалося просто карколомно.

– Карколомно? – Суботик, усміхаючись, дивився на пана Пляшкера. – Еге ж, татку, ваша правда. Пані Моркван – просто карколомно перелякалася. Але ж пані Моркван і сама карколомна розпочинальниця страшенно карколомних...

– А ось мені зараз просто карколомно кортить довідатися, де поділася стільниця з мого столу, – сміючись, урвав карколомну промову Суботика пан Пляшкер. (...)

Другий розділ

Машина для здійснення бажань полюбляє точність

Готуємося до читання

Більш детальне знайомство з головними героями повісті відбувається в другому розділі. Читаючи епізод, простежте за розвитком почуттів і поведінки персонажів.

Читаємо з розумінням

(...) Аж тепер пан Пляшкер уперше роздивився Суботика ясної днини. Той був на вигляд такий самісінький, як тоді, коли пан Пляшкер уперше здивав його на вулиці: хоботець, обличчя все в синіх цятках, а спина густо вкрита цупкою рудою шерстю. В усій своїй красі сидів він у гамачку зі скатертини і всміхався панові Пляшкеру.

– А де, власне, ти дів свого водолазного костюма? – запитав пан Пляшкер.

– Якби ж він хоч був смачний! – відповів Суботик, аж здригнувшись від огиди. – На жаль, гума надто в'язка штука. Колись мені, щоправда, трапилися були гумові шлейки до штанів, то ті смакували чудово! Але ж вони були старі-старі й зовсім ослаблі.

– Так. Отже, водолазного костюма вже нема, – сказав пан Пляшкер. – Та гаразд, я ж бо знаю, що нам не конче треба виряджатися заради нього до універмагу. Маючи в хаті Суботика, мені досить буде лише придумувати бажання, аби щось добути! Отож я й починаю: бажаю гарного, нового, блакитного водолазного костюма!

– Справді, тату? – здивувався Суботик.

А що відразу по тому нічого не сталося, пан Пляшкер повторив, трохи вже нетерпляче:

– Хочу гарного, нового, блакитного водолазного костюма!

– Цілком вистачило б одного! – похитавши головою, мовив Суботик. Тієї ж таки миті у нього з обличчя зникли дві сині цятки. Зате на панові Пляшкерові поверх піжами з'явилися два водолазні костюми.

– А це що за дурниці? – розсердився він і мерщій розшморгнув замок-«блискавку» на верхньому костюмі: аж у трьох одежинах йому зробилося таки занадто парко.

– Чого – дурниці? – не зрозумів Суботик. – Не дурниці, а два нові, гарні водолазні костюми, як ви й забажали. Дивіться, ось навіть ціну вказано: триста дев'яносто вісім марок!

– Не хочу я ніякого водолазного костюма! – сердився пан Пляшкер – А двох – і поготів!

– То навіщо ж ви їх забажали?

– Я хотів одного водолазного костюма – тобі, це ж ясно, як білий день! А зовсім не двох – собі! – не вгавав пан Пляшкер, силкуючись виборсатись із обох костюмів.

– Та ви ж сказали: бажаю гарного, нового, блакитного водолазного костюма! – нагадав Суботик. – А тоді те саме промовили вдруге. Іншим разом не кваптеся так!

– А, он як! – сказав пан Пляшкер. Йому тим часом пощастило визволитись і з другого водолазного костюма. – Тоді починаю все спочатку: хочу, щоб на Суботикові був гарненький, новий, блакитний водолазний костюмчик!

Тільки-но він це сказав, на обличчі в Суботика поменшало ще на одну синю цятку, зате він тепер гойдався в «гамачку» вбраний у водолазний костюм.

Пан Пляшкер з полегкістю побачив, що цього разу вийшло до ладу. Тому він одразу додав:

– Крім того, я хочу, щоб стілець знову став цілий. Дуже добре! А ще я хочу, щоб стільниця знов щільно вляглася на столі і...

(...) Проте Суботик зовсім не був у захваті. Навпаки, обличчя в нього було вельми заклопотане.

– У чому річ? Я щось не так зробив? – спитав пан Пляшкер.

– Та ні, тату. Тільки чи помітили ви, скільки вже цяток ви зужили на свої бажання? Двадцять чотири. Двадцять чотири цяточки за дванадцять хвилин! Тобто дві цятки за кожну хвилину. Якщо ви й далі загадуватимете бажання в такому темпі, то за чотири хвилини й тринадцять секунд з мого обличчя щезнуть геть усі цятки. Може б, залишити кілька для поважніших бажань?

– Правда твоя, правда, – злякано сказав пан Пляшкер. – А я про це й не подумав. Тепер нам саме час запустити машину для здійснення бажань. Бо використовуємо останню твою цяточку, а машина все не працюватиме.

– А де ж вона у вас, тату? – роззирнувся по кімнаті Суботик.

– Я поставив її на горище. Тут вона стояла в мене на дорозі. Та й я ж все одно не вмів її запустити, – розповідав пан Пляшкер. – Ось зараз я загадаю бажання, щоб вона опинилася тут.

– А треба? Можна ж просто піти туди по неї, – запропонував Суботик.

– Ет, чого там! У тебе ще ж є дев'ять цятток! Спокійно можна дозволити собі одне бажання, – відповів пан Пляшкер.

І додав:

– Хочу, щоб ми опинились на горищі!

Тільки-но він це сказав, як вони обидва вже стояли в напівтемному приміщенні під дахом.

– Вісім! – сказав Суботик.

– Що, прошу? – не зрозумів пан Пляшкер.

– У мене лишилося тільки вісім цятток, – з докором сказав Суботик.

(...) Пан Пляшкер обійшов круг машини для здійснення бажань, оглянув її з усіх боків, зняв з неї кілька мереживних серпанків павутиння. Машина помітно припала пилом.

– Так, а тепер я відразу й запущу її, – сказав він, заздалегідь радіючи.

– Одну хвилику, постривайте, стоп, тату! – вигукнув Суботик. – Спершу я повинен усе вам пояснити, щоб ви нічого не пошкодили. Що ви збираєтесь робити?

– Вже ж не що! Ясна річ! Зараз забажаю собі на машину кнопку, щоб приводити в рух механізм, а тоді...

– Стоп! Краще – ручку! Її легше відрегулювати.

– Ну, гаразд, ручку...

– Але не гаразд те, що ви замовляєте ручку для машини вже тут, на горищі.

– Так? А то чому?

– Працюючи, машина має перебувати в якнайстабільнішому стані, не можна совати її туди-сюди. Вона дуже чутлива. А я не знаю, чи захочеться вам за кожним новим бажанням дертися на горище...

– Звісно, не захочеться, – сказав пан Пляшкер. – Я бажаю, щоб машина негайно опинилася внизу в моїй кімнаті на столі!

– П'ять, сказав Суботик. – Хоч би ви були принаймні забажали, щоб і ми перемістилися наниз разом з машиною!

– А, та я зараз! Бажаю, щоб ми з Суботиком зараз були внизу в моїй кімнаті!

– Чотири, – мовив Суботик. Обидва вони вже стояли внизу на ліжку пана Пляшкера.

– Бачте, – нагадав Суботик, зіскочивши з ліжка, – ви знов висловили своє бажання неточно, не сказали, де саме в кімнаті ми хочемо приземлитись. Ще добре, що ми бемкнулись на ліжко. А могли б опинитися в замкненій шафі. Бо, зрештою, вона також – у вашій кімнаті.

Та пан Пляшкер навіть не чув Суботика як слід.

– Моя найкраща скатертина! – скрикнув він. – На що вона оце схожа!

Машина для здійснення бажань стояла на чудовій скатертині така сама брудна й запилужена, як щойно на горіщі. По нитці павутини, що звисла донизу, саме видерся нагору гладкий павучисько й зник усередині машини.

– Бр-р-рр, – аж здригнувся пан Пляшкер з огиди. – Бажаю, щоб із кімнати негайно зник весь бруд, а машина щоб сяяла й виблискувала так. Як тоді, коли я тільки-но її одержав.

– Три, – докірливо сказав Суботик, коли весь бруд зник із кімнати і машина засяяла й заблищала, як новенька.

– Однак тепер я мушу пильнувати, аби не зробити більше жодної помилки, – заклопотано сказав пан Пляшкер. – Цяток лишилося як кіт наплакав. Мабуть, зроблю ось що, врешті-решт: бажаю, щоб у машини була ручка. Якою цю машину можна вмикати й вимикати.

– Дві, – сказав Суботик.

– Що таке, де ж та ручка? Не бачу я ніякої ручки! – розтривожився пан Пляшкер.

– А зайдіть-но з іншого боку, – підказав Суботик.

І справді. З іншого боку машини пан Пляшкер побачив невеликий металевий важіль, якого перед цим там не було. Біля нього горіла маленька червона лампочка.

– Що означає це світло? – спитав пан Пляшкер.

– Це знак, що машина готова до роботи, – пояснив Суботик. – Тепер треба поставити цей важіль на «ввімкнено» і промовити своє бажання в отой розтруб на машині. Коли бажання виконано, ставите важіль на «вимкнено». Ось і все.

– Треба негайно випробувати машину, – вирішив пан Пляшкер. – Я вже просто не витримую! Тільки що ж мені забажати?

Він поставив важіль на «ввімкнено» і замислився. Лампочка швидко-швидко заблимала.

– Хочу цілу купу грошей, – сказав пан Пляшкер у розтруб.

– А куди? – прошепотів йому Суботик. – Треба сказати, куди саме ви замовляєте гроші. Бо вони опиняться десь-інде.

– А – а! Хочу цілу купу грошей сюди, в цю кімнату!

Машина глухо загула, і червона лампочка перестала блимати. Пан Пляшкер роззирнувся. На столі коло машини лежала п'ятимаркова монета, якої там доти не було. На стільці він побачив двадцятимаркову банкноту, під столом на килимі – ще три... (...)

Сьомий розділ
Остання цятка

Готуємося до читання

Завдяки чарівній машині пан Пляшкер побував на Північному полюсі, безлюдному острові, придбав новеньке авто і здійснив на ньому захопливу подорож, скуштував незвичайні страви та ін. Але машина для здійснення бажань, не витримавши такого навантаження, вийшла з ладу. Коли пан Пляшкер зрозумів, що її відремонтувати вже ніколи не вдасться, між ним і Суботиком відбувається серйозна розмова. Читаючи наступний епізод, зверніть увагу на реакцію батька та сина щодо ролі машини для здійснення бажань у житті людини. Як в епізоді виявляється присутність автора?

Читаємо з розумінням

(...) – І що ж, власне, вона мені дала, ця машина здійснення бажань? – запитав пан Пляшкер. – Нічого! Ані автомобіля, ані грошей, нічого-сінько! Я не став анітрохи багатший, ніж був.

Суботик засміявся і взяв пана Пляшкера за руку.

– Може, ви загадували їй не ті бажання, татку, – сказав він. – Вам усе хотілося лише певних речей: багато грошей, авто, подорож на острів, смачної їжі. Може, треба було придумати інакші бажання?

– Інакші бажання? – Пан Пляшкер замислився. – А це правда, – сказав він. – Якби я був забажав стати мужнішим, то був би тепер мужнішим без ніякої машини. Або чому я не забажав зробитися добрим водієм? Тоді я просто наскладав би грошей і купив автомобіль. Але без машини для здійснення бажань я надто боязкий, тому ніколи не навчуся водити авто, – невесело докінчив він.

Суботик енергійно похитав головою.

– Це зовсім не так, – сказав він. – Ви тільки повсякчас думайте про слона.

– Про якого слона? – здивовано спитав пан Пляшкер.

– Про слона з віршика, якого я вам зараз складу, – гордовито мовив Суботик. – Увага!

Де палкі бажання й сталі,
там є успіх без машин, –
й слон заграє на роялі,
як захоче дуже він!

Пан Пляшкер не витримав – засміявся.

– Ти справді так гадаєш?

– Авжеж. Ось, наприклад, чого б ви забажали зараз, якби машина ще працювала?

– Я забажав би, щоб ти назавжди лишився зі мною, – не задумуючись, відповів пан Пляшкер. – Треба було мені забажати цього ще першого дня. Та я хотів спочатку довідатись, чи й ти на це згоден.

У ВИРІ ЗАХОПЛИВИХ ПРИГОД

– Тепер уже запізно, – відповів Суботик. – А чого б ви забажали собі ще?
– Щоб мій приятель Вівторакус більше на мене не гнівався і знов мене навідав.

– А якщо він так образився, що вже ніколи до вас не прийде?

– Ніколи? – злякано перепитав пан Пляшкер. – Це було б кепсько. Сподіваюся, він незабаром одвідає мене знову. Я цього дуже бажав би.

– Так-так, ви цього бажаєте, – сказав Суботик. – Та бажання ваше марне без машини для здійснення бажань, еге ж?

– На жаль.

– Так, на жаль. А чому б вам просто не піти до свого приятеля Вівторакуса й не сказати йому, що ви негаразд із ним повелися і шкодуєте про це?

– Правда твоя. Але ж я не знаю навіть, де він мешкає...

– Ось бачите. Він вас навідував частенько, а ви навіть не знаєте, де він мешкає.

Пан Пляшкер замислився.

– Я вже не знаю, що й робити, – сказав він. – Якби була машина для здійснення бажань, я просто забажав би довідатися його адресу.

Тепер замислився й Суботик.

– Може, в нього є телефон? Чому б нам не піти до найближчого телефона-автомата та не пошукати в телефонній книзі, де саме він мешкає, пан Вівторакус?

– От розумна голівонька! Без тебе я б до цього не додумався! – вигукнув пан Пляшкер і так швидко кинувся бігти сходами наниз, що Суботик ледве встигав за ним.

Пан Вівторакус аж рота роззявив з дива, коли пан Пляшкер із Суботиком несподівано з'явилися перед дверима його будинку.

– О! Пляшкере, друже! – радісно вигукнув він. – Невже ти надумав перевідати мене? Авжеж, ти зазирнув до мене! Хто б міг навіть уявити!

– Я позавчора поводився, мов той блазень, бо так хвилювався... Я не мав на думці нічого такого... – заходився вибачатися пан Пляшкер.

– Ет, чого там!.. Кому воно в голові! Може, мені? Аж ніяк! Правда, пане Кулесе?

Але пан Кулес сидів у клітці мовчки.

– Я не знаю, що з ним, але він уже десь протягом години не вимовив ані слова. Лише раз сказав: «Добридень!» А він же перед тим говорив без угаву, – прошепотів пан Вівторакус.

– Мені здається, це пов'язано з машиною для здійснення бажань, – сказав Суботик. – Вона вже з годину не працює.

Пан Вівторакус здивовано подивився на нього.

– Взагалі не працює? О, то шкода! Але, зрештою, дарма. Адже сам я не мав змоги розтулити рота, відколи пан Кулес заговорив, – сказав він. – А тепер нумо чаювати! Вип'ємо всі по гарненькій чашечці? Авжеж, вип'ємо! А тоді я відвезу вас додому. (...)

Пан Пляшкер із Суботиком лишилися самі на кухні. Пан Пляшкер сів на кухонний ослінчик.

– Я все думав про те, що ти сказав мені на горищі. Про того твого слона, розумієш? Як на мене, ти маєш слухність, – мовив він. – У всякому разі, я дуже-дуже радий, що навідав пана Віторакуса. Тепер я спробую здійснювати власні бажання самотужки. Без машини. Шкода лише, що ти не зможеш мені в цьому допомагати.

Суботик заусміхався й закивав хоботцем.

– А може, трішки в чомусь і допомогатиму, татку, – сказав він.

Пан Пляшкер від хвилювання зірвався на ноги.

– Чи означає це, що ти цього разу не підеш у суботу геть? – вигукнув він.

– Воно треба було б, але...

– Але?... – завмер пан Пляшкер.

– Але я на мить уявив собі, якого коника ви з машиною викинете, тільки-но її ввімкнете, – сміючись сказав Суботик. – А тому я потайки дещо для вас, тату, зберіг.

Пан Пляшкер аж тремтів з цікавості.

– Дещо зберіг? Що ж саме? Кажі-бо врешті-решт!

Суботик скочив на ослінчик, де сидів пан Пляшкер.

– А погляньте-но, татку, отуди за моє ліве вухо, там ви щось побачите! – Він відтягнув своє ліве вухо вперед і нагнув голову пана Пляшкера ближче до своєї. А сам так сміявся, що голова його вся трусилась.

– Тут... там... Таж там лишилася одна синя цятка! – закричав пан Пляшкер без тями від радощів.

– Авжеж, татку. Найостанніша. Як хочете, то загадайте їй виконати якесь своє бажання. Тільки обережно, не зробіть знов помилки!

– Не бійся, цього разу я помилки не зроблю, – сказав пан Пляшкер. Після невеличкої паузи він глибоко вдихнув і сказав повільно й урочисто:

– Я хочу, щоб Суботик назавжди лишився зі мною!

І тоді з-за вуха в Суботика враз зникла остання синя цятка. (...)

(Переклад Євгенії Горевої)

CLASSROOM

УСНО

1. Перекажіть епізод зустрічі пана Пляшкера і Суботика. Яким постає Суботик? Чому йому зрадив пан Пляшкер?
2. На що розраховував пан Пляшкер із поверненням Суботика?
3. Знайдіть і виразно прочитайте портрет Суботика. На які деталі його зовнішності автор акцентує?

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

4. Поясніть, чому в тексті неодноразово повторюються слова «карколомний», «карколомно». Які риси казкового персонажа і події вони уявляють?
5. Які риси характеру Суботика виявилися в різних ситуаціях? Яке перше бажання пана Пляшкера він здійснив? Чому деякі бажання тата не тишили сина? Наведіть цитати.
Чому Суботик допоміг татові здійснити його найголовніше бажання?

ПИСЬМОВО

6. Опишіть «принцип» роботи машини для здійснення бажань.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

7. Знайдіть в Інтернеті сайт Пауля Маара і його героя – Суботика. Прочитайте про нові книги та фільми письменника. Познайомтеся з «Великою книгою бажань», куди пишуть свої бажання діти з усього світу.

ДОСЛІДЖЕННЯ

8. Дослідіть, які персонажі творів зарубіжної літератури допомагають іншим здійснити їхні бажання.

ВАША ТВОРЧІСТЬ

9. Напишіть лист Суботикові, висловіть у ньому власні бажання.

ПРОЄКТ

10. Створіть власний проєкт машини для здійснення бажань. Намалюйте її і підготуйте презентацію.

У КОМАНДІ

11. Обговоріть у безпечній соцмережі актуальні проблеми повісті П. Маара «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу».

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ

12. Дайте 3-4 поради Суботику та його татові.
13. Які моменти повісті ви б хотіли обговорити в сімейному колі та разом з друзями?